

IZVESTJE

RAZISKOVALNE POSTAJE
ZRC SAZU V NOVI GORICI

13 • 2016

VSEBINA

Gledati čez meje	1
Voščilo	2

Članki

Jasna Fakin Bajec <i>Nova Gorica – mesto totalitarnega režima?</i>	3
Petra Testen <i>(Nova) Gorica in hišno delo ob slovensko-italijanski meji</i>	10
Petra Kolenc <i>Novogoriški grb in njegova predzgodba</i>	17
Špela Ledinek Lozej <i>»Kurja vas« – drobci iz novogoriške stanovanjske kulture</i>	22
Tanja Martelanc <i>V mestu brez zvonikov – nekaj paberkov o novogoriškem župnijskem središču</i>	26
Danila Zuljan Kumar <i>Novogoriška različica primorskega regiolektu</i>	34
Neva Makuc <i>Projekt RESTAURA: javno-zasebno partnerstvo kot mehanizem za uspešno valorizacijo kulturne dediščine</i>	38
Branko Marušič <i>Med prvimi Goriškimi zbornikom in med goriškimi/novogoriškimi zborniki, ki so mu sledili</i>	43

Poročila

Poročila o vsebini humanističnih in družboslovnih revij v Furlaniji Julijski krajini	49
Poročilo o delu sodelavcev Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici od 1. 12. 2015 do 31. 10. 2016	52

Slika na naslovnici: Spomenik padlemu italijanskemu vojaku Mariu Giuratiiju na območju nekdanjega goriškega pokopališča.

© 2016, Raziskovalna postaja ZRC SAZU Nova Gorica

Uredila: Petra Kolenc

Uredniški odbor: dr. Jasna Fakin Bajec, dr. Špela Ledinek Lozej, dr. Neva Makuc, prof. dr. Branko Marušič, doc. dr. Danila Zuljan Kumar

Jezikovni pregled: Danila Zuljan Kumar

Oblikovna zasnova: Milojka Žalik Huzjan

Prelom: Petra Kolenc, Darko Turk - Grafikart d.n.o.

Izdajatelj: Raziskovalna postaja ZRC SAZU Nova Gorica

Založnik: Založba ZRC, ZRC SAZU

Za založnika: Oto Luthar

Glavni urednik: Aleš Pogačnik

Tisk: Cicero Begunje d.o.o.

Naklada: 500 izvodov

Naslov uredništva:

Raziskovalna postaja ZRC SAZU Nova Gorica,
Delpinova 12, 5000 Nova Gorica
Tel.: 05 335 73 26

Naročila:

Založba ZRC, ZRC SAZU, Novi trg 2,
p. p. 306, 1001 Ljubljana

Gledati čez meje

Tokratna številka *Izvestja* izhaja v znamenju prihajajoče sedemdesete obletnice izgradnje mesta Nova Gorica, ki je nastalo tik ob zahodni meji po priključitvi Gorice Italiji. Čeprav se je gradnja Nove Gorice začela s “pogledom čez mejo” – po besedah njenega glavnega projektanta, arhitekta Edvarda Ravnikarja, z namenom, da bi postala “nekaj velikega, lepega in ponosnega, nekaj, kar bi sijalo preko meje”, je hitro začela živeti svoje življenje, in se v sedmih desetletjih razvila v moderno, prebivalcem prilagojeno mesto in regionalno administrativno, kulturno in gospodarsko središče in tudi v pomemben univerzitetni in raziskovalni center.

Sodelavke Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici s svojimi raziskovalnimi projekti, ki so povezani z okoljem in potrebami skupnosti, hkrati pa splošno relevantni in vpeti v sodobne tokove evropske znanosti, na najboljši način ostajajo zveste viziji, na kateri počivajo tudi temelji Nove Gorice – viziji skupnosti, modernosti, solidarnosti in zagledanosti v prihodnost. Njihovo delovanje prav tako pomembno zaznamuje “pogled čez mejo”, – ki pa ne odseva privošljivosti, želje po razlikovanju od sosedov in tekmovalnosti, temveč zavedanje o potrebi sodelovanja, povezovanja, spoznavanja in sobivanja. To vizijo so zelo uspešno vgradile tudi v svoje delovno mikrookolje: v raziskovalnem delu gledajo čez disciplinarne in inštitutske meje, povezujejo svoje raziskovalne interese in jih skupaj realizirajo v nacionalnih, čezmejnih in mednarodnih projektih, v katerih z velikim uspehom sodelujejo. Zaupanje v lastne zmožnosti, solidarnost in preseganje meja, brez katerih ne bi bilo ne Nove Gorice ne Raziskovalne postaje, odpirajo prostor za vero v prihodnost, ki je v današnjem času potrebna bolj kot kadar koli prej. Zato so zgodbe na straneh, ki sledijo, pomembne za vse nas. Prijetno branje!

Izr. prof. dr. Tanja Petrović, višja znanstvena sodelavka,
predstojnica Inštituta za kulturne in spominske študije ZRC SAZU

Voščilo

Pesem graditeljev NOVE GORICE

(Tone Javor)

Koračkoma

Glasba: Janez Kuhar

1. Kli. če nas Primorska na . ša zemlja trt in skal, kli. če Na. nos iz da . lja . ve
2. Kdor boji se žuljev, zno. ja, naj se skri. je v kol! Svobo. do kdor ljubi zla . to,

as es as des as es as

As Es As Des As Es As

So. če modri val. Mi gremo odločni, čvr . sli, v pr. sih nam je si. len
z na. mi brz na pol! Pe. sem de. la bo zve. ne - la, ra. sel nov bo lepši

b7 es bm as b7

B Es Des C B B As B

žar. _____
vrt, _____

žar, silen žar, Na. no. du Gori. co no. vo bomo da. li v dar.
vrt, lepši vrt, zra. sla bo Gori. ca no. va trf. sredi oljk in trf.
es7 es7 as des des m as b7 es7 as

Es G As Des Des As B Es As

Refren:

Son. ce sve. ti nam vo. čeň, naš ko. rak je mlad, kre. pak, na. ša

des

Des As As

pol pe. lja od zmag do zmag, spremija pe. sem nas in smeh.
des des es7 as7 des des

Des C B Ges Des Es As Des As Des

S Pesmijo graditeljev Nove Gorice, ki jo je uglasbil Janez Kuhar na besedilo Ivana Minattija (Tone Javor), vam voščimo uspešno novo leto 2017!

Članki

NOVA GORICA – MESTO TOTALITARNEGA REŽIMA?

JASNA FAKIN BAJEC

Inštitut za kulturne in spominske študije, ZRC SAZU

jasna.fakin@zrc-sazu.si

Izvleček: Avtorica v članku kritično presoja *Resolucijo o evropski zavesti in totalitarizmu*, ki socializem označuje kot totalitarni režim. Čeprav je bil namen *Resolucije* preprečiti izrabo preteklosti v politične namene in omiliti politiko izključevanja, sovraštva in rasizma, je žal ta v lokalnih okoljih povzročila prav nasprotno. Zaradi avtoriziranega diskurza, ki ga oblikujejo evropska politična telesa, ki preko različnih načinov in strategij vplivajo na interpretacijo preteklih političnih sistemov, smo na Goriškem priča projektnim idejam, pri katerih se izenačuje izkustva in spomine ljudi, ki so doživeli fašizem in socializem.

Ključne besede: *Resolucija o evropski zavesti in totalitarizmu*, Evropska unija, Nova Gorica, skupinska identiteta, politično-družbeni diskurzi

Sodelavci Raziskovalne postaje ZRC SAZU iz Nove Gorice v zadnjih letih prejemamo več ponudb za sodelovanje pri prijavljanju projektnih idej, največkrat za INTERREG projekte,¹ ki se nanašajo na raziskovanje totalitarnih režimov in uporabo dediščine iz t. i. travmatične preteklosti za namene razvoja kulturnega turizma. Mesto Nova Gorica, v katerem deluje naša Raziskovalna postaja, in celotna Goriška, kateri je namenjen tudi naš krovni projekt Zahodna slovenska narodnostna meja v luči sprememb časa, sta za nosilce projektnih idej zanimivi, ker je mesto nastalo kot posledica konca druge svetovne vojne in nove državne meje, ki je tudi ločila dva politična sistema (socializem in kapitalizem), Goriški prostor pa je v prvi polovici 20. stoletja skupaj s celotno Primorsko doživel hude posledice dveh okupacijskih

režimov, to je fašizma in nacizma. V projektnih idejah se Novo Gorico želi predstaviti kot mesto iz časa socialističnega režima, ki je po *Resoluciji o evropski zavesti in totalitarizmu* označen kot totalitarni oziroma nedemokratski režim. Mestna občina Nova Gorica se tudi dogovarja za vstop v mednarodno združenje ATRIUM, ki je nastalo kot rezultat mednarodnega projekta *Arhitektura totalitarnih režimov 20. stoletja v upravljanju mest* (spletni vir 2), znotraj katerega je bila vzpostavljena Evropska kulturna pot (*European Cultural Route*), ki jo je Svet Evrope certificiral kot pot, ki vključuje urbano arhitekturno dediščino in spomine iz totalitarnih režimov 20. stoletja (Castellucci, Capanaga, Valicelli 2013).

Primorci, ki so izkusili in preživeli raznarodovalno fašistično politiko in grozodejstva nacističnih taborišč, imajo različne poglede na označevanje Nove Gorice kot mesta, nastalega v času totalitarnega režima. Izenačevanju, primerjavi in površni interpretaciji različnih političnih sistemov iz 20. stoletja, kot so bili boljševizem, stalinizem, fašizem, nacizem, komunizem idr. z med seboj neprimerljivo zgodovino in razvojem, ostro nasprotujejo mnogi raziskovalci, ki se pogloblje-

¹ Namen projektov programa INTERREG, ki jih financira Evropska unija, je spodbujati skladen in uravnotežen razvoj evropskega ozemlja. S projekti na čezmejnem, transnacionalnem in medregionalnem sodelovanju se krepi gospodarsko in socialno kohezijo, znotraj katere državne meje ne predstavljajo ovire pri zagotavljanju uravnoteženega razvoja in povezanega evropskega ozemlja (spletni vir 1).

no ukvarjajo s totalitarnimi režimi in njihovimi posledicami na življenje ljudi. V akademskih krogih potekajo številne razprave o definiciji totalitarizma, tj. katere politične sisteme identificiramo kot totalitarne režime, in ali lahko titoizem oziroma samoupravni socializem, značilen za čas razvoja Nove Gorice, uvrščamo med totalitarne sisteme.² Učinkovitejša implementacija spoznanj iz strokovnih diskurzov in drugih znanstvenih interpretacij o totalitarnih režimih v lokalna okolja bi med širšo javnostjo in lokalnimi političnimi akterji vsekakor sprožila večjo občutljivost za označevanje socializma kot totalitarnega režima ter razumevanje vzrokov podobnih resolucij in deklaracij, ki so največkrat pripravljene v kabinetih, brez upoštevanja »glasu ljudi«, in odsevajo kompromis različnih političnih interesov. Čeprav je bil namen *Resolucije o evropski zavesti in totalitarizmu* preprečiti izrabo preteklosti za politične namene in omiliti politiko izključevanja, sovraštva in razizma (spletni vir 3), je žal sprejeta resolucija dosegla prav nasprotno.³

Namen prispevka ni analiza in primerjava nedemokratskih sistemov, ki so jih prebivalci Goriške izkusili v polpretekli zgodovini in danes na podlagi svojih spominov, prepričanj in pogledov oblikujejo pokrajino spomina na Goriškem (Širok 2012), temveč spregovoriti o vzrokih, zakaj se je Evropski parlament ravno v obdobju največje ekonomske in socialne krize ukvarjal s totalitarizmi in danes v okviru različnih evropskih aplikativnih in raziskovalnih projektov spodbuja raziskave za

»povezovanje in sodelovanje med nacionalnimi raziskovalnimi inštituti, specializiranimi za totalitarno zgodovino in ustanovitev vseevropskega dokumentacijskega / spominskega centra za žrtve vseh totalitarnih režimov« (spletni vir 3). Prispevek predstavlja uvod v prepotrebno debato o tem, kako avtoriziran diskurz evropskih političnih teles vpliva na mišljenje, govorjenje in pisanje o totalitarnih režimih, medtem ko mnenja ljudi, ki so dejansko izkusili in doživeli posledice nedemokratskih režimov, ostajajo preslišana in neupoštevana.

Resolucijo o evropski zavesti in totalitarizmu

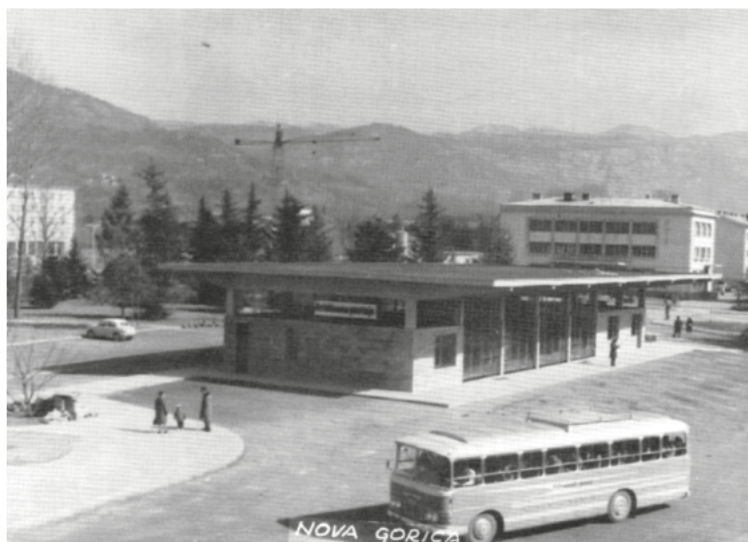
Evropski parlament je *Resolucijo o evropski zavesti in totalitarizmu*⁴ sprejel 2. aprila 2009, 23. avgust pa je bil razglašen kot dan vseevropskega spominjanja žrtev totalitarnih diktatur v Evropi. Evropska unija naj bi s tem priznala nacizem, stalinizem ter fašistične in komunistične režime kot skupno zapuščino ter izrazila spoštovanje do vseh žrtev totalitarnih in nedemokratskih režimov v Evropi in se poklonila vsem, ki so se borili proti tiraniji in zatiranju. Po *Resoluciji* se namreč žrtev ne ločuje, saj je po prepričanju njenih snovalcev in podpisnikov vseeno, kateri režim jih je iz kakršnega koli razloga prikrajšal za svobodo, jih mučil ali ubijal (spletni vir 3, 4). Poglavitno je, da Evropa »oblikuje enoten pogled na svojo zgodovino« (spletni vir 3), ohranja spomin na tragično preteklost Evrope, obsodi storilce in položi temelje za spravo, »ki bo temeljila na resnici in spominu« (spletni vir 3).

V Sloveniji je bil dan spomina na žrtve vseh totalitarnih in avtoritarnih režimov sprejet na dopisni seji vlade 8. avgusta 2012 (spletni vir 5), medtem ko Slovenski parlament *Resolucije o evropski zavesti in totalitarizmu* še ni ratificiral. Oktobra leta 2009 je državni zbor le sprejel deklaracijo o seznanitvi Evropskega parlamenta (spletni vir 6).

² Totalitarizem zanima številne zgodovinarje, filozofe, politologe, sociologe, antropologe in ostale humaniste, prvič pa je bil v samostalniški obliki uporabljen leta 1925, uporabil ga je mladi socialist Leo Basso in z njim označil fašizem. Od takrat so ga teoretiki interpretirali na nešteto različnih načinov, odvisno od časa, kateremu so pripadali, in od politične usmerjenosti. Ana Martinjak, ki je analizirala pojem totalitarizem, kot ga razume filozofinja Hannah Arendt, in ga primerjala z drugimi politični teoretiki, trdi, da je velik, celo največji pečat temu pojavu vtisnila omenjena filozofinja s svojim delom *Izvori totalitarizma* (2003), na katero so se ostali teoretiki totalitarizma opirali, kritizirali ali pa ga v celoti zavrnili (Martinjak 2010: 273).

³ Med slovenskimi strankami so se leta 2015, ko je SDS vložila tretjo pobudo za ratificiranje *Resolucije*, sprožili različni pomisleki, zakaj je sporna in neprimerna za ratificiranje.

⁴ *Resolucija* je bila oblikovana ob upoštevanju deklaracij Združenih narodov o človekovih pravicah in njihove resolucije o genocidu ter številnih evropskih resolucij o demokraciji, temeljnih pravicah in svoboščinah, Resolucije o spominu na žrtve namerno povzročene lakote (holodomor), Resolucije o Srebrenici, Resolucije o potrebi po mednarodni obsodbi zločinov totalitarnih komunističnih režimov (več gl. Internetni vir 3).

Razglednica Nove Gorice
(hrani Branko Marušič).

Številna nesoglasja, ki se vse od sprejetja *Resolucije* pojavljajo v političnih in strokovnih krogih, poudarjajo, da na eni strani spodbuja zgodovinski revizionizem in izkoriščanje zgodovinskih dejstev in njihovih interpretacij za politične namene (Luthar 2012), na drugi strani pa se preteklost posameznih narodov in različna izkustva ljudi, ki so različno doživljali politične sisteme, izrablja za krepitev skupne evropske zavesti, identitete ter kreiranja družbene in politične moči, ki jo Evropska unija nujno potrebuje za boj na svetovnem ekonomskem in političnem prostoru (Gliszczynska-Grabias 2015; Ghodsee 2014).

Vsako zgodovinsko dejstvo, tako travmatična izkustva kot druge dogodke, je potrebno razumeti, raziskati in interpretirati v okviru zgodovinskega časa in družbenega konteksta, v katerem je dogodek nastal, logike skupnosti, ki jo je dogodek prizadel, ter vpetosti dogodka v širše evropske družbene in politične procese v širših evropskih in svetovnih družbenih in političnih procesih. Pri tem se je treba zavedati, da pri interpretaciji zgodovinskih virov ne moremo izrekatı resnice, kot govori *Resolucija o evropski zavesti in totalitarizmu*, saj je zgodovinsko raziskovanje le drobec spoznanj o človeški preteklosti, ki jo analiziramo in interpretiramo na podlagi sedanjih pogledov, vrednot in pomenov. Ključno je, da v dogodkih iz preteklosti poskušamo razumeti, »*kaj je v nekem času veljalo za resnično*« (O. Luthar, B. Luthar

2007: 106) oziroma, kako, kdaj in kje so se konstruirali in aktualizirali specifični diskurzi ter njihove reprezentacije, ki se danes kažejo v obliki zgodovinskih virov. Zato je zgodovinsko znanje po svoji naravi sporazumno in ne more biti objektivno. Zgodovinar se ukvarja z analizo in interpretacijo pisnih virov, ki jim mora znati kritično brati, na drugi strani pa so tu interpretacije ljudi, ki se na podlagi lastnih izkušenj spominjajo in interpretirajo svojo verzijo preteklega dogajanja ali pojava. Zgodovinar na podlagi pričevanj in selektivno izbranih pisnih virov oblikuje svojo zgodbo. Pri tem je pomembno, da vsako zgodbo oblikujeta dve ali več vzporednih ali prepletajočih se pripovedi, saj nam le preplet in hkratna interakcija odkrivata protislovja, nejasnosti, heterogenost in konflikte (O. Luthar, B. Luthar 2007: 104). Povezovanje posamičnih »*razglašeni*« zgodovinskih dejstev ali pripovedi v smiselno celoto pa ne pomeni, da bomo s tem dobili uradno zgodovino, temveč le to, da bomo dobili še eno različico, še eno interpretacijo, ki ob sebi potrebuje še drugo interpretacijo, drugi pogled. Kot poudarja Frank R. Ankersmit, zgodovinske interpretacije preteklosti dobijo svojo identiteto v kontrastu z drugimi interpretacijami; »*so tisto, kar so, zgolj na osnovi tistega, kar niso*« (Ankersmit 2007: 127). Težišče zgodovinskega raziskovanja je tako na primerjavi interpretacij, iskanju notranjih povezav ter raziskovanju neskladnosti med seda-

njostjo in preteklostjo (prav tam: 137). Pri tem so ključna tudi dejanja in akcije ljudi na manjših lokalnih območjih, »ki lahko včasih trajno zaznamuje politično stvarnost – ki sicer ne more omogočiti oblik dominacije, jih pa lahko določa in spreminja« (Levi 1995: 12). Kot zapiše Marta Verginella, »pod mikroskopom postane vsak droben vzorec unitarnega socialnega sistema fragmentaren, pokažejo se njegova neskladja, nepravilnosti, ki so na makroravni skoraj nevidne in zato oddaljenemu gledalšču večkrat nerazumljive« (Verginella 1995: 227). Zato je s stališča žrtve totalitarnih in nedemokratskih režimov neupravičeno in nespoštljivo, da imajo pomen le kot statistične številke, s katerimi radi operirajo prav politiki, dejansko pa se prezira izkušnje ljudi, ki jih je posamezen režim prizadel v določenem okolju. Analize pripovedi ljudi kažejo, da žrtvam nedemokratskih sistemov ni vseeno, kateri režim jih je prikrajšal za temeljne človeške pravice (kot je npr. svoboda ali izražanje v materinem jeziku) oziroma, na kakšen način so bile kršene njihove svoboščine.

Primorcem, ki so bili z rapalsko pogodbo priključeni Kraljevini Italiji in doživeli poskus uničenja slovenske nacionalne identitete, ki se je najbolj kazal v prepovedi slovenske besede, uničenju slovenskega gospodarstva, razslojevanju slovenskih intelektualcev, zmanjšanju števila Slovencev na Primorskem in brisanju drugih pomembnih slovenskih simbolov (Gombač 1993: 93), je priključitev Primorske v FLR Jugoslavijo (po letu 1963 SFR Jugoslavijo) in kasneje življenje v njej pomenilo pomembno svobodo, pa čeprav je bil tudi socialistični sistem do marsikoga zelo krivičen. Ob obeleževanju 70. obletnice ustanovitve Narodne vlade Slovenije, prve slovenske vlade po drugi svetovni vojni, ki je bila v Ajdovščini leta 2015, je na okrogli mizi *70. let po osvoboditvi ...svoboda?*, namenjeni razmisleku o razumevanju svobode po koncu druge svetovne vojne in danes,⁵ starejši Primorec poudaril:

⁵ Okroglo mizo je v sodelovanju z Hišo mladih in Občino Ajdovščina organizirala Raziskovalna postaja ZRC SAZU Nova Gorica, dne 20. 4. 2015. Pri debati, na kateri so sodelovali predstavniki starejše generacije, zgodovinarji, kulturniki ter mladi s primorske glasbene in kulturne scene, se je ob iztočnici »70 let po koncu druge svetovne vojne in z njo pridobljene svobode« razmišljalo tudi o svobodi danes, ki med drugim lahko simbolizira

»Ko je prišla svoboda leta 1945, tista svoboda, o kateri danes mnogi govorijo "tako zvana svoboda", nič ni bila tako zvana, svoboda je bila takrat. Za nas Primorce je bila dvojna svoboda. Prvič smo se rešili in osvobodili italijanskega fašizma, pod katerim smo bili več kot 20 let in smo smeli samo doma govoriti slovensko, drugo pa zato, ker se je končala vojna. Vojna z vsem nasiljem. Tiste petomajske dni [5. 5. 1945, ko se je ustanovilo Narodno vlado Slovenije – op. avt.] smo doživljali kot strašno prenovno, neko srečo, ki smo jo komaj čakali. In v tej sreči smo nadaljevali svojo mladost. Svoje otroško delo, svoje šolanje in da ne bom stereotipen, sodelovali pri obnovi porušene domovine. To ni bil stereotip, kaj smo imeli leta 1945 si lahko mislite. Bili smo polni navdušenja in takrat mi nismo čutili, da gremo v nesvobodni čas, obremenjen z nesvobodo, da pač da ne boš smel govorit, pisat to kar bi želel. Tega mi mladi takrat nismo čutili. I...! Tista svoboda je bila takrat, kot se je sedaj pokazalo, omejena. Tudi velike nepravilnosti so bile. Marsikdo je plačal svoj dolgi jezik z zaporom. Ampak bili smo polni navdušenja in smo delali in verjeli v to« (Del pogovor, posnet dne 20. 4. 2015).

S sprejeto *Resolucijo* pa Evropska unija ne želi le odločno in jasno obsoditi vseh zločinov proti človeštvu in množičnih kršitev človekovih pravic, temveč – in kot izgleda, predvsem to – združevanje v Evropsko unijo predstaviti kot glavni model zagotavljanja miru in sprave ter spodbujanja in varovanja demokracije, spoštovanja človekovih pravic, enakosti in načel pravne države. Kot beremo v *Resoluciji*, je proces evropskega združevanja med drugim uspešen, ker Evropska unija danes združuje tako nekdanje komunistične države Vzhodne in Srednje Evrope, že pred tem pa so vanjo vstopile Španija, Portugalska in Grčija, ki so trpele pod dolgotrajnimi fašističnimi režimi. Z ustreznim ohranjanjem zgodovinskega spomina, obsežnim prevrednotenjem evropske zgodovine in vseevropskim priznanjem zgodovinskih vidikov sodobne Evrope naj bi se, sledeč zapisom v *Resoluciji*, združevanje še utrdilo in ostro ločevalo med tragično preteklostjo ter miroljubnim in demokratičnim

brezposelnost, izključenost in nemoč, posebej mladih. Med drugim so bila načeta tudi vprašanja o pogumu mladih po vojni, ko so z zanosom gradili nov čas, in izgubo poguma danes, ko mladi v lokalnem prostoru težje zaznajo potenciale za svoj lastni obstoj.

družbenim redom današnje Evropske unije (spletni vir 3). Vprašanje, ki se odpira, je, zakaj Evropa potrebuje enoten pogled na svojo zgodovino (in jo s pomočjo politike tudi konstruirati) in v *Resoluciji* poudarja nasprotujoče si dimenzije, tj. družbenopolitično stanje pred pridružitvijo držav članic v Evropsko unijo in potem, med tragično preteklostjo in miroljubnim obdobjem danes.

Pogoji in ukrepi za utrjevanje evropske zavesti

Državam članicam priključitev k Evropski uniji predstavlja tako prednosti, vidne na gospodarskem in socialnem področju ter boju proti svetovnim spremembam (boj proti podnebnim spremembam, kriminalu, terorizmu, globalizmu), kot tudi slabosti. Kot edinstvena gospodarska in politična skupnost 28 evropskih držav, ki deluje po načelu pravne države in predstavniške demokracije, Evropska unija za svojo notranjo politično, gospodarsko, socialno in kulturno povezanost ter krepitev kolektivne identitete potrebuje skupne zgodovinske resurse in kulturne simbole. T. i. proces evropeizacije, ki se med drugim izvaja tudi preko konstruiranja skupne transnacionalne zgodovine, kulture, jezika oziroma snovne in nesnovne dediščine, poteka na ravni izrabe nacionalnih preteklosti, kjer se soočamo s poenostavljanjem, negiranjem ali celo mitiziranjem zgodovinskih dejstev.

Vsaka skupnost, v kateri se (re)konstruirata in utrjuje skupinska identiteta, pa ni utemeljena samo na kulturnih podobnostih in socialni koheziji, temveč tudi na različnih oblikah izključitve in konstruiranja drugih oziroma preko procesov izključevanja in ločevanja med nami in drugimi (Barth 1969; Gupta, Ferguson 1999). Predstave o drugih, fiksnih ali imaginarnih, so navadno povezane z negativnimi konotacijami, po katerih sovražni, nerazviti, nesocializirani tujci ali njihova dejanja omogočajo pozitivnejše mnenje o lastni skupnosti. Preteklost narodov pred priključitvijo k Evropski uniji mora vsebovati travmatična, grozljiva, turbulentna obdobja ali dogodke, saj se s tem lažje predstavi zgodovino Evropske unije s pozitivnimi konotacijami. V *Resoluciji* je zgodovina Evropske unije predstavljena kot čas spoštovanja človekovih pravic, socialnih enakosti, pravne države, zmanjševanja revščine in podobnih poziti-

vnih in spodbujajočih lastnosti, ki žal v realnosti nikakor ne vzdržijo. Vendar so za identifikacijo Evropske unije in utrjevanje socialne kohezije še kako potrebne.

Pri tem je pomembno, da identiteta ni fiksna, statična in nespremenljiva kategorija, temveč je njeno bistvo v stalnem redefiniranju in utrjevanju v interakciji z drugimi. Ključno je, da daje občutek smiselnosti in da je nekakšna smernica, ki skupnosti omogoča, da se znajde v kaotičnem in nepredvidljivim svetu (Ule 2000). Stuart Hall proces konstruiranja in utrjevanja identitete postavi v historične okvire, znotraj katerih so snovne in nesnovne prvine (prim. zgodovina, jezik, kultura) iz preteklosti potrebne ne zgolj za sedanjost, temveč tudi za njeno utrjevanje in (re)definiranje v prihodnosti (Hall 1996: 6–7). Pri iskanju simbolov o izvoru ali poreklu skupnosti in vzpostavljanju zgodovinske identitete ne gre toliko za iskanje zgodovinske resnice kot za potrebo po oblikovanju in ohranjanju občutka »Mi« in občutenja skupnosti kot trajne in legitimne entitete (Štih 2006: 30). Pri ohranjanju kulturnih prvin iz preteklosti sta ključna tako konstruiranje kolektivnega spomina kot kolektivna amnezija (Rizman 2001: 42). Dejstvo je, da se konstruiranje družbenih pomenov, ki jih kulturne oziroma zgodovinske prvine posedujejo, vedno dogaja na polju diskurzivnih praks, kjer se s pomočjo državotvornih institucij (šol, javnih zavodov, inštitutov idr.) konstruirajo in utrjujejo izpogajani družbeni pomeni, ki sovpadajo s trenutnim družbenopolitičnimi procesi, interesi in možnostmi.

Utrjevanje skupinske identitete in iskanje skupnih zgodovinskih korenin se nostalgичno poveča v času različnih kriz, npr. take, kot je Evropo prizadela leta 2008 in je razkrila trenja med državami ter medsebojne gospodarske in socialne neenakosti. Hkrati je Evropska unija s krizo spoznala, kako je razvoj gospodarstva močno prepleten s politično odločnostjo in socialno kohezijo.⁶

⁶ José Manuel Barroso je v uvodu krovne *Strategije za pametno, trajnostno in vključujočo rast Evropske unije* (Evropa 2020) poudaril, da se »gospodarska stvarnost spreminja hitreje od politične, kar je pokazal globalni učinek finančne krize. Priznati moramo, da vse večja soodvisnost gospodarstev zahteva tudi odločnejši in bolj usklajen odziv na politični ravni. V zadnjih dveh letih je zaposlitev izgubilo več milijonov ljudi. Dolgovi so se povečali v taki

V zavedanju, da se gospodarstvo v ostalih predelih sveta krepi in da bo 21. stoletje »zaznamovala Azija, ki postaja središče svetovne proizvodnje /.../ [in] ob nadaljevanju zdajšnjih trendov bosta Evropa in ZDA do leta 2025 izgubili vodilno vlogo tudi v znanosti in tehnologiji, Azija pa bo postala središče raziskav in razvoja poslovnega sektorja« (spletni vir 8), je morala Evropa poiskati resurse za krepitev svoje identitetne opredelitve v duhu krepitve svoje svetovne politične, kulturne in gospodarske moči in večje notranje povezanosti.

V kontekstu, v katerem se evropskim državljanom pokaže uspešnost povezovanja, tako na gospodarskem kot socialnem področju, ni naključje, da daje tudi *Resolucija o evropski zavesti in totalitarizmu* velik poudarek prav krepitvi evropske zavesti, notranji spravi in želji, naj si članice prizadevajo za krepitev pouka o evropski zgodovini. S pomočjo državotvornih teles naj bi se mlade rodove poučevalo in na primerih diahronih razlik med preteklostjo in sedanjostjo kazalo napredek in boljše življenje v sodobni Evropski uniji. Podobno se zahteva tudi od državnih institucij, ki se žal čedalje bolj le projektno financirajo (prim. raziskovalni inštituti, razvojne agencije, občine idr.) in za uspešnost na projektih razpisih svoje ideje prilagodijo evropskim političnim diskurzom, strategijam in podobnim »spravnim« resolucijam, ki so rezultat političnih meddržavnih konsenzov, vendar največkrat neobčutljive za specifične, posebnosti in različnosti posameznih geografskih in kulturnih prostorov. To pomeni, da se v kontekstu komodifikacije dediščine iz obdobja nedemokratskih režimov in razvoja konkurenčnega in inovativnega gospodarstva (prim. kulturnega turizma) enači in na skupni mednarodni turistični poti prikazuje snovno in nesnovno dediščino iz fašističnega in socialističnega sistema, pa čeprav sta nastala v popolnoma različnih družbenopolitičnih kontekstih in časovnih obdobjih.

Zaključne misli

Nova Gorica ni mesto totalitarnega režima, ker samoupravni socializem, značilen za obdobje po Inforbiroju, ni imel vseh lastnosti, ki jih teo-

retiki totalitarizmov pojmuje kot pomembne elemente totalitarnih režimov (Flere, Klanjšek 2014: 243). Po Hannah Arendt tudi ni bil tako »skrajno antiutilitaren in samodestruktiven kot nacizem in stalinizem, njegov cilj ni bil svetovna nadvlada niti sprememba človeške narave in nenazadnje, tudi taborišča so ostala daleč od nacističnih plinskih celic, čeprav je res, da nobene oblike degradacije ljudi ne smemo omalovaževati« (Martinjak 2011: 292).

Nova Gorica je mesto, ki je nastalo v obdobju socializma, ko je nova državna meja, postavljena 15. septembra 1947, nepremišljeno odrezala prostor med naseljema Solkan in Šempeter pri Gorici in preprečila ljudem prehod med krajema. Prebivalci so tudi izgubili glavni upravni center, ki ga je do vojne predstavljala Gorica. Vsekakor je ime novega upravnega, gospodarskega, kulturnega in trgovskega centra politični konstrukt, s katerim so takratni politiki želeli poudariti razvoj novega urbanega prostora in ideologije. Vendar mesto ni nikoli simboliziralo kraja, kjer se je izvajal teror, s katerim bi se popolnoma uničilo bistvo človeka, kot je bilo značilno za totalitarne režime, temveč je bilo mesto modernizma, industrializacije, razvoja potrošništva, kulturnih središč in srednješolskega izobraževanja. Tudi dediščina iz obdobja socializma je lahko velik potencial za razvoj edinstvene turistične ponudbe, pomembno je le, da jo lokalno prebivalstvo spozna, začne vrednotiti in trajnostno uporabljati.

VIRI IN LITERATURA:

- Ankersmith, R. F. 2007: Historiografija in postmodernizem. V: *Filozofski vestnik*, let. XXVIII, št. 1, 121–139.
- Arendt, H. 2003: *Izvori totalitarizma*. Ljubljana: Študentska založba.
- Barth, F. 1969: Introduction. V: *Ethnic Groups and Boundaries*, F. Barth (ur.). London: Allen and Unwin., 9–38.
- Castellucci, C.; Vallicelli, C.; Tramonti, U. (ur.) 2013: *Architecture, Totalitarian regimes and memory in the 20th Century: Contributions to the birth of a European Cultural Route*. Forli: Comune di Forli.
- Flere, S.; Klanjšek, R. 2014: Was Tito's Yugoslavia totalitarian? V: *Comunist and Post-Comunist Studies*, let. 47, 237–245.

meri, da se jih več let ne bomo rešili. Vse to je še dodatno obremenilo našo socialno kohezijo. /.../ Medtem pa svetovno gospodarstvo napreduje« (Evropa 2020: 2).

- Ghodsee, K. 2014: Tale of »two Totalitarianisms«: The Crisis of Capitalism and the Historical Memory of Communism. V: *History of the Present: A Journal of Critical History*, Lrt. 4, št. 2, 115–142.
- Gliszczynska-Grabias, A. 2016: Communism Equals or Versus Nazism? Europe's Unwholesome Legacy in Strasbourg. V: *East European Politics and Societies and Cultures*, let. 30, št. 1, 74–96.
- Gombač, B. 1993: *Trst–Trieste – dve imeni, ena identiteta: sprehod čez histografijo o Trstu 1719–1980*. Ljubljana: Narodni muzej; Trst: Tržaška založba.
- Gupta, A.; James, F. 1999b: Beyond »Culture«: Space, Identity and the Politics of Difference. V: *Culture, Power, Place: Explorations in Critical Anthropology*. A. Gupta in J. Ferguson (ur.). Durham, London: Duke University Press, 33–51.
- Hall, S. 2003: Introduction. V: *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. S. Hall (ur.). Sage, Milton Keynes: The Open University, str. 1–11.
- Levi, G. 1995: *Nematerialna dediščina. Življenjska pot piemontskega eksorcista iz XVII. stoletja*. Ljubljana: ŠKUC: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Luthar, O.; Luthar, B. 2007: Trio za orkester: resničnost, priposed in pomen. V: *Filozofski vestnik*, let. XXVIII, št. 1., str. 103–119.
- Luthar, O. 2012: Forgetting does (not) hurt: historical revisionism in post-socialist Slovenia. V: *Nationalities papers: the journal of nationalism and ethnicity*, let. 40, str. 1–11.
- Martinjak, A. 2010: Teorija Hannah Arendt o totalitarizmu. V: *Anthropos*. Let. 3–4 (219–220), str. 271–294.
- Rizman, R. 2001: Pojav globalizacije in njene razsežnosti. V: *Glasnik UNESCO*, december, str. 40–44.
- Širok, K. 2012: *Kalejdoskop goriške preteklosti: zgodbe o spominu in pozabi* (Zbirka Kulturni spomin). Ljubljana: Založba ZRC.
- Štih, P. 2006: Miti in stereotipi v podobi starejše slovenske nacionalne zgodovine. V: *Mitsko in stereotipno v slovenskem pogledu na zgodovino*: zbornik 33. zborovanja Zveze zgodovinskih društev Slovenije. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 25–47.
- Ule, M. 2000: *Sodobne identitete: v vrtincu diskurzov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Verginella, M. 1995: Spremnna beseda. V: *Nematerialna dediščina. Življenjska pot piemontskega eksorcista iz XVII. stoletja*. G. Levi. Ljubljana ŠKUC: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 215–231.

Spletni viri:

- Spletni vir 1: What is Interreg Europe? <http://www.interregeurope.eu/about-us/what-is-interreg-europe/> (zadnji ogled 9.11.2016)
- Spletni vir 2: <http://www.atrium-see.eu/> (zadnji ogled 9.11.2016)
- Spletni vir 3: Resolucija Evropskega parlamenta z dne 2. aprila 2009 o evropski zavesti in totalitarizmu: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2009-0213+0+DOC+XML+V0//SL>(zadnji ogled 5. 11. 2016)
- Spletni vir 4: Resolucija o evropski zavesti in totalitarizmu, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?language=sl&type=IM-PRESS&reference=20090401IPR53245> (zadnji ogled 5. 11. 2016).
- Spletni vir 5: Vlada razglasila 23. avgust kot evropski dan spomina na žrtve vseh totalitarnih in avtoritarnih režimov http://www.vlada.si/medijsko_sredisce/porocila_za_javnost/porocilo_za_javnost/article/porocilo_za_javnost_o_sklepih_ki_jih_je_vlada_republike_slovenije_sprejela_na_dopisni_seji_8_av-1/
- Spletni vir 6: Deklaracija o seznanitvi z Resolucijo Evropskega parlamenta o evropski zavesti in totalitarizmu z dne 2. aprila 2009 (DeReEPEZT <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=DEKL27> (zadnji ogled 8.11.2016).
- Spletni vir 7: Resolucija o raziskovalni in inovacijski strategiji Slovenije 2011–2020 (ReRIS11-20). <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO68> (zadnji ogled 8. 11. 2016).

(NOVA) GORICA IN HIŠNO DELO OB SLOVENSKO-ITALIJSKI MEJI

PETRA TESTEN

Inštitut za kulturno zgodovino ZRC SAZU

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani

petra.testen@zrc-sazu.si

Izvleček: Prispevek obravnava delo slovenskih hišnih pomočnic v (Novi) Gorici po drugi svetovni vojni. V luči primerjav med preteklostjo in povojno realnostjo sta izpostavljena dva med seboj nerazdružljivo povezana momenta. Kot prvo, delo slovenskih hišnih pomočnic v italijanskih družinah je bilo v obdobju po drugi svetovni vojni večinoma neregulirano, bile so v nezakonitem delovnem razmerju in del t. i. sive ekonomije. Kot drugo, niso bili le državni, tako italijanski kot slovenski statistični vzorci slepi za večino žensk, ki so opravljale delo hišnih pomočnic, podobno se tudi politične elite niso zanimale zanje, kar je z gledišča nacionalnosti precej zanimivo. V preteklosti so bile razmere pri teh dveh vprašanih diametralno nasprotni. Kaj se je spremenilo?

Gljučne besede: slovenske hišne pomočnice, Gorica, Nova Gorica, meja po 2. sv. vojni, 20. stoletje, (dis)kontinuiteta

Domenica 13 agosto 1950 a ridosso dell'impenetrabile confine tra Gorizia e la neonata Nova Gorica accade un evento straordinario. A migliaia, i goriziani rimasti in Jugoslavia dopo il 17 settembre 1947 abbattano il confine per tornare ad abbracciare amici, parenti e fidanzate, incuranti dei fucili dei soldati jugoslavi, i graniciari, implacabili controllori della frontiera tra l'Occidente democratico e la repubblica di Tito, avamposto dell'Est europeo.

l...l

È una giornata di festa, di acquisti, di eccessi. Gli empori vengono letteralmente vuotati perché al di là dalla frontiera, in una Nova Gorica ancora in fase di costruzione e nei paesi limitrofi, non chi sono botteghe e c'è poco o nulla da comprare. Nemmeno una modesta e semplice scopa di saggina, l'articolo che più di tutti viene acquistato in quel memorabile giorno a Gorizia. (Covaz 2012: 9)

Roberto Covaz, novinar in odgovorni urednik goriško-tržiškega časopisa *Il Piccolo*, avtor številnih besedil, ki se ukvarjajo z vsakdanjim življenjem v prostoru ob nekdanji slovensko-italijanski meji, prične naracijo v knjigi *La Domenica*

delle scope e altre storie di confine (2012) z zgoraj citiranim besedilom. Metle, nekaj tako vsakdanjega, skoraj banalnega, a vendar nepogrešljivi del vsakega gospodinjstva, postanejo protagonistke zgodovinskega dne ob meji. In tako kot marsikaj, kar so imeli čez mejo in česar je na tej strani *konfina* primanjkovalo, so metle tiste nedelje leta 1950 postale simbol časa in prostora. Kakšno zvezo ima to s služkinjami, hišnimi pomočnicami ali, če hočete, gospodinjskimi pomočnicami?¹ Tudi one so bile nepogrešljivi del marsikaterega

¹ Izraz služkinja se je med prebivalstvom in služinčadjo vse do druge svetovne vojne uporabljal kot nekakšen splošni označevalec. Na Goriškem (tako kot tudi drugod) so se v okviru te oznake pogosto uporabljali tako splošni izrazi, kot sta bila dekla in hišna, kot bolj specifični, ki so se nanašali na določena opravila, in sicer sobarica, kuharica, perica itd. (ASPG: Censimenti della popolazione del comune di Gorizia 1830–1910) V povojnem obdobju se je uveljavila bolj nevtralna raba, in sicer izraza hišne oz. gospodinjske pomočnice. Posebej občutljivo je bilo namreč poimenovanje za dekleta, ki niso izhajala iz najnižjih slojev, a so bila zaradi gospodarskih razmer primorana služiti tudi sama. Glej: Žagar 1986: 19–20; Testen 2010: 89.

goriškega gospodinjstva in tudi za njih je postala meja med Jugoslavijo in Italijo po drugi svetovni vojni izjemno pomembna. A kontinuiteto dela, ki so ga podeželske slovenske služkinje opravljale v goriških meščanskih družinah vse od 19. stoletja, pozneje, v medvojnem in povojnem obdobju, pa kot gospodinjske pomočnice, negovalke, varuške itd. skrbele za nemoteno delovanje gospodinjstev v Gorici, ta politična zarez ni prekinila. Slovenske žene, dekleta, tete, *none*, sestrične, sestre, mame, hčere so na Goriškem poznale delo v gospodinjstvih meščanskih družin večjih primorskih mest, pa tudi dlje, v večjih italijanskih mestih, kot so Rim, Milan itd. ter še dlje, kot *aleksandrinke* v egipčanskih mestih Kairo in Aleksandrija (Makuc 1993; Škrlj 2009; Verginella 2011; Koprivec 2013; www.aleksandrinke.si itd.), na nek način vse do koder seže kolektivni spomin tega prostora. Zato lahko govorimo na eni strani o kontinuiteti, na drugi pa o metamorfazah tega poklicnega segmenta po drugi svetovni vojni, ko je na slovenski strani meje pričela rasti Nova Gorica, kot dvojčica tisti, ki je ostala onkraj, a vendar v marsičem drugačna.

Kaj se je torej spremenilo? Izpostavili bomo dva momenta, ki sta pravzaprav povezana.

Kot prvo, delo slovenskih hišnih pomočnic v italijanskih gospodinjstvih je bilo v obdobju po drugi svetovni vojni večinoma neregulirano, bile so v nezakonitem delovnem razmerju ali povedano še preprosteje – delale so »na črno«. Kot drugo, niso bili le državni, tako italijanski kot slovenski statistični vzorci slepi za večino žensk, ki so opravljale delo hišnih pomočnic;² podobno se tudi politične elite niso zanimale zanje, kar je z gledišča nacionalnosti posebej zanimivo.

V preteklosti je bila ta podoba namreč zelo drugačna. Na prelomu 19. in 20. stoletja so slovenske (narodne) elite nad slovenskimi služkinjami (kot ne nazadnje nad slovenskim delom ženskega prebivalstva zaradi vloge, reproduktivnega potenciala, ki so ga kot »posoda naroda« ženske

imele in s tem povezane potrebe po čistosti) na izpostavljenih, mejnih območjih izvajale poostren nadzor kot nad delom vitalnega narodnega telesa, ki naj bi se čim manj izpostavljalo kontaminacijam drugačne narodnosti. Problematično ni bilo samo njihovo nenadzorovano vstopanje v intimne prostore predvsem italijanskih, vendar tudi nemških in drugih družin, temveč tudi njihovo javno izražanje pripadnosti slovenski narodnostni skupini v Gorici, kar se je kazalo v uporabi slovenskega jezika na mestnih ulicah, v trgovinah, pri vsakdanjih opravkih v gospodinjstvih, kot je bila nabava jestvin pri slovenskih trgovcih itd. Tudi slovenske služkinje naj bi sledile pozivu lastne narodne skupnosti, in sicer: *Svoji k svojim!* Sredi teh spodbud za ozaveščeno pripadnost slovenski narodni skupnosti so se služkinje znašle tudi ob statističnih štetjih prebivalstva v Avstro-Ogrski (1880, 1890, 1900 in 1910), ki so natančno beležila poklicni segment služinčadi. Ne samo da so bile slovenske služkinje v Gorici (a tudi po drugih s Slovenci poseljenih mestih, kot so bila Trst, Ljubljana, Celje, Maribor, Celovec, Gradec) po večini ženskega spola, kar popisi prebivalstva dokazujejo, slovenske narodne elite so zaznavale njihove glasove »za« slovenski uporabni jezik (*lingua usuale*)³ kot zelo pomemben jeziček na tehtnici, ki naj bi izkazoval prisotnost slovensko govorečega prebivalstva v mestu. V času, ko je bilo uveljavljanje slovenske narodne skupnosti v Gorici v središču pozornosti, ta tematika nikakor ni bila obrobnega pomena.⁴

³ Po letu 1880 so popisne pole pridobile (sporno) rubriko občevalni oz. pogovorni jezik. Statistično štetje se je odtlej izkoriščalo tudi za problematično ugotavljanje narodnostne sestave prebivalstva, ki ga je ponujala omenjena rubrika. Zato so jo večkrat, a vselej neuspešno skušali zamenjati z rubriko o narodnosti oz. maternem jeziku, ki jo je sicer uporabljala ogrska statistika. Razmere so se najbolj zaostriale ob zadnjem štetju prebivalstva leta 1910, ko je oblast zaradi ugotovljenih nepravilnosti odredila revizijo popisa. Glej: Svetina, Godiša, Kolenc 2012 (dostopno na: <http://zimk.zrc-sazu.si/sites/default/files/9789612543945.pdf>).

⁴ Statistični podatki so za Gorico ponujali naslednje rezultate: leta 1880 je bilo 2.149 nemško, 3.567 italijansko, 3.411 slovensko in 13 »drugače« govorečih prebivalcev (skupaj 20.920 prebivalcev); leta 1890 je bilo 1.497 nemško, 14.860 italijansko, 3.567 slovensko in 93 »drugače« govorečih (skupaj 21.825 prebivalcev); leta 1900 je bilo 2.760 nemško, 16.112 itali-

² Prizadevanja za vzpostavitev zadovoljivega zakonodajnega okvira so bila prisotna, tako kot potreba po uveljavitvi pravic zaposlenih v sferi hišnega dela. Ne glede na to je bil v obmejnem območju delež žensk in delodajalcev, ki so izbrali pot sive ekonomije, ogromen. Glej: Sarti 2010; Verginella 2006.

Slovenske služkinje so bile dovolj številne (med 35 in 40 % služinčadi v mestu),⁵ da je njihov glas štel, na kar kažejo tudi propagandne kampanje po takratnem časopisju (*Gorica, Soča, Primorec, L'eco del Litorale, Il Piccolo, Corriere di Gorizia* itd.), ki so ob vsakem bližajočem se štetju prebivalstva opozarjale na morebitne zlorabe, trkale na vest deklet, naj opravijo svojo državljansko dolžnost, dajale navodila, kako ravnati v primeru nespoštovanja volje posameznic in posameznikov itd. Tako je ravnalo tudi slovensko časopisje ob štetju leta 1910, ki mu je prav zaradi nepravilnosti pri izpolnjevanju rubrike *uporabni jezik* v popisnih polah v Trstu in Gorici sledila revizija štetja prebivalstva v letu 1911. Na služinčad so se pri *Gorici* obrnili takole:

Italijani bočejo na vsak način vse odvisno osebe t.j. hlapce, služabnice, delavce itd. vpisati kot

jansko, 4.754 slovensko in 139 »drugače« govorečih prebivalcev (skupaj 25.432 prebivalcev); leta 1910 je bilo 2.077 nemško, 17.856 italijansko, 6.653 slovensko in 458 »drugače govorečih prebivalcev (skupaj 30.995 prebivalcev, od tega 1.704 tujcev), po reviziji pa 3.238 (11,05 %) nemško, 14.812 (50,05 %) italijanskih in 10.790 (36,83 %) slovenskih prebivalcev. Glej: *Spezialortsrepertorium* 1880, 1890, 1900 in 1910.

⁵ Statistični vzorec sedmih ulic in treh trgov v Gorici (zbrani na podlagi štetja prebivalstva po ulicah v letih 1880, 1890, 1900 in 1910), ki sem ga analizirala v doktorski disertaciji, kaže, da je bilo med služinčadjo med 35 in 40 odstotki slovensko govorečih pripadnic (90 odstotkov služinčadi je bilo ženskega spola). Že to je visok delež, ki še pridobi na veljavi ob dejstvu, da podatki ne odražajo dejanskega stanja; slovenskih pripadnikov te poklicne skupine je bilo namreč precej več, kar pokaže natančnejši pregled vpisnih pol, kjer so sporna imena in priimki največkrat poitalijančeni, včasih pa celo zapisani v njihovi nemški različici. Obenem pri teh vpisih »moti« tudi kraj rojstva oz. bivanja analiziranih, saj se velikokrat izkaže, da so to bili povsem s slovenskim prebivalstvom naseljeni zaselki, kraji, področja. Glej: Testen 2016: 55. Za vzorec glej: ASPG: Via Signori / Gosposka ulica; Via Salcano / Solkanska ulica; Piazza Grande / Travnik; Corso Francesco Giuseppe / tekališče Franca Jožefa; Via S. Antonio & Piazza S. Antonio / ulica sv. Antona & trg sv. Antona; Piazza Piazzutta (trg se preimenuje v Piazza Nicolò Tommaseo) & Riva Piazzutta / »Placuta«; Via Rastello / »Raštel«; Via Giardino (ulica se preimenuje v Corso Giuseppe Verdi) / Vrtna ulica. Opozoriti velja na pomanjkljivosti pri ohranjenem popisu prebivalstva v zadnjem letu (1910), saj za Gosposko ulico in Tekališče Franca Jožefa žal ni podatkov.

Italijane. V tem oziru moramo ponovno poudarjati, da naši delavci in služabniki in služabnice res sicer lomijo za silo z italijanskimi gospodarji neko laško mešanico toda z drugimi t.j. s prodajalci, tovariši, društveniki, stariši itd. občujejo v slovenščini. Slovenščina je torej tudi njih občevalni jezik. (*Gorica*, 27. 9. 1910)

Podobno je dr. Andrej Pavlica, duhovni vodja leta 1904 ustanovljenega društva Skalnica, ki je skrbelo za služkinje v Gorici, leta 1910 nagovoril služinčad na zborovanju; *Gorica* je srečanje povzela v prispevku »Shod za ljudsko štetje« tudi takole:

Pri ljudskem štetju bodo v največji nevarnosti naše služkinje, ki služijo v laških družinah. Na te moramo obrniti največjo pozornost. Poučimo jih, da ko dobe listek, na katerega zapišejo občevalni jezik, da zapišejo, da je njih občevalni jezik slovenski. (*Gorica*, 1. 10. 1910)

Kot lahko vidimo, so bile slovenske služkinje prisotne v javnem prostoru. Še več, iz prispevkov in poročil v časopisju je mogoče izluščiti, da so aktivno spremljale tudi denimo poskuse za spremembo zakonodaje, ki bi pozitivno vplivala na njihov socialni položaj (kar jim je deloma uspelo šele po prvi svetovni vojni na slovenski strani meje s sprejetjem novega Poselskega reda leta 1921). Ne nazadnje pa so prisotnost v javnem prostoru izkazovale tudi v podporo slovenski šoli v Gorici, kot je v prispevku »Dekle na shodu« objavila *Soča* januarja 1896. Služinčad je bila v tem besedilu označena celo kot »materia prima«, se pravi zdravo jedro slovenske skupnosti, ki bo omogočilo prihodnost slovenskega naroda. A v omenjenem besedilu je bilo zapisano tudi naslednje:

Prišel je ,pust, ta čas presneti‘ – in tudi bratec ,Corriere‘ je začel norce briti. V terek je pripovedoval s slabimi dovtipi – ki so prikrivali hudo jezo – da se je vršil v nedeljo ,pri zvezdi‘ shod kuharic, dekel, postrežnic, hlapcev, postrežnikov itd. zastran slovenske šole. Marsikaka fina gospa je morala ta dan sama kuhati. (*Soča*, 10. 1. 1896; glej tudi: *Corriere di Gorizia*, 7. 1. 1896, n. 3, XIV, p. 3)

Razburjenje gospodinjin in gospa zaradi umanjkanja pomoči v gospodinjstvih je bilo pomenljivo. Ostale so brez nepogrešljivih služkinj. In končno nas na razsežnost pomena hišne pomoči v Gorici, za katero povpraševanje ni pojenjalo tako v

medvojnem obdobju kot v povojnih časih v obeh Goricah, spomni tudi besedilo Claudia Magrisa, tržaškega germanista, prevajalca in pisatelja, ki je v času desetdnevne vojne v italijanskem dnevniku *Corriere della Sera* v članku pisal o odmevih te vojne v tržaškem vsakdanu, hkrati pa postavil pod soj žarometov tudi vlogo, ki so jo slovenske gospodinjske pomočnice dejansko imele v italijanski tržaški realnosti. Na Magrisovo besedilo, ki je pokazalo na nelagodje tržaških družin in njihovo veliko potrebo po slovenskih (in tudi hrvaških) hišnih pomočnicah, ki tistih nekaj dni niso smele prečkati jugoslovansko-italijanske državne meje, je opozorila Marta Verginella v besedilu *O »pridobitnih ženskah« in nevidni ženski delovni sili* (Verginella 2003; Verginella 2006), enem prvih in temeljnih tekstov o vlogi hišnih pomočnic v povojni realnosti na Tržaškem, a je pomenljiv in simptomatičen za celoten obmejni prostor na zahodnem robu slovenskega etničnega ozemlja. Javna prepoznavnost slovenskih hišnih pomočnic je namreč s koncem vojne kaj hitro potonila na italijanskem črnem trgu dela. Po drugi svetovni vojni se dinamika obmejne ženske sive ekonomije ni bistveno spreminjala. Nanjo niso usodno vplivale ne (ne)dorečene meje ne novi priselitveni valovi, kot npr. tisti iz Bosne in Hercegovine ali držav nekdanjega sovjetskega bloka. Kvečjemu je povpraševanje po pomočnicah v gospodinjstvih oz. po negovalkah vseskozi raslo in bilo celo večje od ponudbe (Verginella 2006: 139–140).

Kaj se je pravzaprav zgodilo po drugi svetovni vojni? Medtem ko so bile slovenske služkinje v medvojnem obdobju še družbeno aktivne, kot npr. pri omenjenem sprejemanju nove zakonodaje v novonastali državi, celo v okvirih društvenega delovanja Skalnice v Gorici,⁶ se v povojnem obdobju ta realnost spremeni. Ne samo režimsko nesprejemanje tega poklicnega profila na slovenski (jugoslovanski) strani, se pravi koncepta, da nekdo služi gospodarju, tudi italijanska realnost je pripomogla k zdrsni v nevidnost, anonimnost.

»Skalnica« — društvo slovenskih delavk v Gorici zelo tiho, a živahno deluje. Ima stalne sestanke z razgovori in predavanji. Društvo šteje okrog 150 članic, delavk, služkinj in uradnic. Zelo važno je da društvo vrši tudi socialno skrbstvo za bolne in onemogle članice. V društvu je uveden, na načelu vzajemne pomoči, sistem podpore za one članice, ki težko zbolijo ali pa obnemorejo. »Skalnica« je prvo društvo v Primorju, ki zbira delovno ženstvo in ki je socialna organizacija.

»Skalnica«, *Slovenka*, 15. 12. 1922 (1), št. 1, 16 (dlib).

Črni trg je narekoval prioritete in pogoltnil posameznice ter zabrisal njihove sledi v statističnih zapisih delovno aktivnega prebivalstva in v uradnih, zakonsko reguliranih prostorih trga dela. Komu je pravzaprav (bolj) ustrezal ta položaj? Delodajalcem ali delojemalkam ali tudi komu drugemu? Kaj vse je prinašal? Morda za začetek ne smemo pozabiti na dejstvo, da je bilo nekoč delo hišnih pomočnic vezano na daljše bivanje v mestu, pri družinah, kjer so služile, medtem ko je povojna realnost tudi z ustreznimi prometnimi povezavami in vse večjo možnostjo prehajanja meje omogočila dnevne migracije žensk, te pa so istočasno »zmanjšale možnost nacionalnega in socialnega nadzora« (Verginella 2006: 146). A še vedno ostaja zanimivo, da so bili organi pregona večinoma slepi za številne kršitve, ne nazadnje pa celo za oblike kontrabanda, ko so poleg delovnih storitev ženske v goriških gospodinjstvih ponujale zelo zaželeno jestvino, kot npr. solato in druge povrtnine z domačih vrtov, jajca itd. Obenem se ni vzpostavil niti nadzor s strani tistih, ki so bili vneti zagovorniki nacionalne meje in ki so v politiko na obeh straneh meje vnašali strah pred drugim, kot je opozorila Verginella (Verginella 2006: 140). Morda gre enega izmed odgovorov iskati v vrednosti dodatnega dohodka, ki je v kontekstu nereguliranega delovnega razmerja zagotovo ustrezal ženskam, ki so s tem pridobile določeno neodvisnost, saj so z neobdavčenim zaslužkom razpolagale same, brez nadzora države. In medtem ko so se vse bolj povečevale možnosti izobraževanja in pridobitve poklica žensk, čemur je botrovala ideološka redefinicija ženske vloge na področju dela, je tudi pri vse bolj številnih hišnih pomočnicah kot motiv za zaposlitev prevladala težnja po ekonomski neodvisnosti in nasploh želja, da bi same odločale o svojem življenju. Tista dekleta, ki jim je takšno delo pomenilo edino možnost za »beg« s

⁶ V časopisu *Slovenka* (1922–1923), ki je po prvi svetovni vojni izhajal v Gorici, iz drobne notice izvemo, da delovanje društva Skalnica pravzaprav ni zamrlo. Sklepati gre, da je Skalnica prenehala z delovanjem ob splošni prepovedi delovanja slovenskih društev leta 1927, v obdobju fašizma. Glej: *Slovenka*, 15. 12. 1922.

podeželja v mesto, so ga uporabile kot prehodno stopnjo oziroma odskočno desko za novo, boljše zaposlitev (Barbič, Brezigar 1999: 45). A če se vrnemo k vprašanju odsotnosti nadzora: morda gre enega izmed razlogov iskati tudi v dejstvu, da so ženske s svojim dohodkom prispevale k dobroti obmejne regije.⁷ In če pogledamo še na italijansko stran, v Gorico: delo žensk je končno zgolj odgovarjalo na veliko povpraševanje po tovrstnih storitvah, pri čemer bi poseganje države na to področje zagotovo dvignilo veliko prahu in povzročilo obilo negodovanja (Verginella 2006: 148).

Za konec se zgolj dotaknimo še enega vidika delovnega razmerja hišne oz. gospodinjske pomoči. Gre namreč za delo, ki ga umeščamo na presečišče javne in zasebne sfere in je ženske marsikdaj prepuščalo dobri volji delodajalcev. Pri razumevanju tega odnosa je zato potrebno biti pozoren na kontinuiteto, ki je pravzaprav ostalina patriarhalnega sistema, v katerem so bile tudi služkinje kot del družine podvržene avtoriteti in s tem volji gospodarja. Zakonodaja v to sfero zato ni posegala. Seveda so se v nekaj več kot sto letih redefinirali tudi nastavki za odnose, a za vrati hiš, v zasebnih prostorih, se še vedno dogaja marsikaj. Odnosi – med gospodarjem oz. gospodarico in služničadjo nekoč ter delodajalcem oz. delodajalko in zaposlenimi v sferi hišnega dela danes – so bili in so prava »arena konfliktov in menjav«. Vedno sta v odnos vpeta (vsaj) dva individuuma; najpogosteje imata različno moč, a podobne interese – s pogajanjem, če že ne manipulacijo pridobiti največ v danih razmerah (Sarti 2005: 19). V tem smislu je na mestu razmislek, koliko lahko govorimo o izkoriščanju služabnikov v preteklosti in koliko je krivičnosti in zlorabe prisotne danes (v določenih primerih govorimo tudi o modernem suženjstvu).⁸ Hkrati pa, koliko lahko na odnos dejavno vpliva tudi druga stran – zaposleni.

Danes hišne pomočnice, negovalke itd. opravljajo svoje delo praviloma pri delodajalkah, ki

⁷ V slovenskem tranzicijskem obdobju se je velik delež v tovarnah odpuščene ženske delovne sile posluževal možnosti dodatnega zasluga z delom v italijanskih gospodinjstvih. Podobno so upokojenke koristile ta sivi trg ekonomije za dodatek k svoji pokojnini. Glej: Verginella 2006: 148.

⁸ O modernem suženjstvu glej npr.: Anderson 1993; Zaremka 2002 itd.

so bodisi zaposlene in si lahko privoščijo gospodinjsko pomoč bodisi doma in si zaradi svojega statusa privoščijo pomočnico. S tem razmislekom pa se seveda odpira še eno kompleksno vprašanje, ki prinaša veliko dvoumja, predvsem znotraj dinamike politik enakih možnosti.

V vsakem primeru gre v odnosih, tako v preteklosti kot danes, za prenos kulture (ideje, navad, znanja itd.), in sicer v obe smeri: dvojice gospodar(ica)–služabnik(ca) se podvajajo in vplivajo na pretok kulture na nivojih mesto–vas, center–periferija, lokalno–globalno, »zahod«–»vzhod«, »sever«–»jug«, Evropa–neevropske države itd. (Fairchild 1984; Sarti 2005: 13; Verginella 2006: 152 itd.) Zavedanje slednjega je pomembno predvsem danes, ko zahodna Evropa »uvažuje ljubezen in nego« in se ustvarjajo prave »globalne verige« (*global care chains*) na področju nege in oskrbovanja hitro starajočega se evropskega prebivalstva.⁹ Temu primerno se vzpostavljajo nova neravnovesja, ustvarjajo »nove delovne (storitvene) kaste«, stereotipizacije itd.¹⁰ In prav periferni položaj mesta Gorice glede na nacionalno osrediščene študije omogoča in prispeva k ponovnemu razmisleku oz. proučevanju služkinj oz. hišnih pomočnic v povojni realnosti. Še več, zanimivo bo videti, kaj bodo prinesli sodobni časi. Kako bomo na poklicni segment hišnega dela, še posebej dela slovenskih žensk na Goriškem, gledali skozi analizo vstopa Slovenije v Evropsko unijo, padca meja, končno pa tudi glede na pomen gospodarske krize ter novih migracijskih in begunskih tokov.

⁹ Ljubezen in nega sta postala »novo zlato«, trdi Arlie Russel Hochschild. Glej: Hochschild 2002: 26.

¹⁰ Imigracijske politike posameznih držav (npr. kvote, dvoletna vezava na določeno delo in delodajalca itd.), podobno kot agencije in delodajalci sami utrujejo na področju hišnega dela ločevanje tako po spolu kot glede na leta, etnično, nacionalno pripadnost, razred, kasto, izobrazbo itd. Ustvarjajo se stereotipizacije, ki jih ne nazadnje podpirajo tudi migrantske mreže posameznih nacionalnih skupin oz. migranti sami. Glej: Anderson 2003: 117–133; Cox 2003: 134–147; Mattingly 2003: 62–79; Narula 2003: 148–163; Pratt 2003: 23–42; Stiel, England 2003: 43–61 itd.

VIRI IN LITERATURA:

Arhivski viri:

Archivio Storico Provinciale, Gorizia (ASPG).
Censimenti della popolazione del comune di
Gorizia 1830–1910.

Via Signori/Gosposka ulica: 1880, Inventario
N° 51, Sottofascicolo 14; 1890, Inventario
N° 69, Sottofascicolo 18; 1900, Inventario
N° 99, Sottofascicolo 29.

Via Salcano/Solkanska ulica: 1880, Inventario
N° 50, Sottofascicolo 13; 1890, Inventario
N° 69, Sottofascicolo 18; 1900, Inventario
N° 98, Sottofascicolo 28; 1910, Inventario
N° 120, Sottofascicolo 26.

Piazza Grande/Travnik: 1880, Inventario
N° 44, Sottofascicolo 7; 1890, Inventario
N° 62, Sottofascicolo 10; 1900, Inventario
N° 88, Sottofascicolo 17; 1910, Inventario
N° 113, Sottofascicolo 16.

Corso Francesco Giuseppe/Tekališče Franca
Jožefa: 1880, Inventario N° 43, Sottofascicolo
6; 1890, Inventario N° 62, Sottofascicolo 10;
1900, Inventario N° 87, Sottofascicolo 16;
(manjka).

Via S. Antonio & Piazza S. Antonio/Ulica sv.
Antona & Trg sv. Antona: 1880, Inventario
N° 39, Sottofascicolo 1; 1890, Inventario
N° 53, Sottofascicolo 1; 1900, Inventario
N° 73, Sottofascicolo 2; 1910, Inventario
N° 106, Sottofascicolo 3.

Piazza Piazzutta & Riva Piazzutta/»Placuta«:
1880, Inventario N° 47, Sottofascicolo 10;
1890, Inventario N° 66, Sottofascicolo 15
(trg se preimenuje v Piazza Nicolò Tommaseo
& Riva Piazzutta); 1900, Inventario N° 94,
Sottofascicolo 24; 1910, Inventario N° 118,
Sottofascicolo 23.

Via Rastello/»Raštel«: 1880, Inventario N° 49,
Sottofascicolo 12; 1890, Inventario N° 68,
Sottofascicolo 17; 1900, Inventario N° 97,
Sottofascicolo 27; 1910, Inventario N° 119,
Sottofascicolo 25.

Via Giardino/Vrtna ulica: 1880, Inventario
N° 44, Sottofascicolo 7; 1890, Inventario
N° 63, Sottofascicolo 11 (ulica se preimenuje v
Corso Giuseppe Verdi); 1900, Inventario
N° 103, Sottofascicolo 33; 1910, Inventario
N° 112, Sottofascicolo 30.

Literatura:

Corriere di Gorizia

Gorica

Il Piccolo

L'eco del Litorale

Primorec

Slovenka (1922–1923)

Soča

Anderson, B. 1993: *Britain's Secret Slaves. An Investigation Into the Plight of Overseas Domestic Workers in the United Kingdom*. Kalayaan: Anti-Slavery International, Migrant Domestic Workers (Organization).

Anderson, B. 2003: Overseas domestic workers in the European Union. Invisible women. V: Momsen, J. H. (ur.): *Gender, Migration and Domestic Service*. London, New York: Routledge, 2003, 117–133.

Barbič, A.; Brezigar, I. M. 1999: Občasne migracije podeželskih žena na Goriškem. Gospodinjsko delo v Tujini – nuja in priložnost nekoč in danes. V: *Glasnik Slovenskega etnološkega društva*, Letn. 39, št. 3/4, 1999, 39–47.

Covaz, R. 2012: *La Domenica delle scope e altre storie di confine*. Gorizia: LEG.

Cox, R. 2003: The role of the ethnicity in shaping the domestic employment sector in Britain. V: Momsen, J. H. (ur.): *Gender, Migration and Domestic Service*. London, New York: Routledge, 2003, 134–147.

Hochschild, A. R. 2002: Love and Gold. V: Ehrenreich, B.; Hochschild, A. R. (ur.): *Global Woman. Nannies, Maids and Sex Workers in the New Economy*. London: Granta Books, 2002, 15–30.

Koprivec, D. 2013: *Dediščina aleksandrink in spomini njihovih potomcev*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Makuc, D. 1993: *Aleksandrinke*. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.

Mattingly, D. J. 2003: Making maids. United states immigration policy and immigrant domestic workers. V: Momsen, J. H. (ur.): *Gender, Migration and Domestic Service*. London, New York: Routledge, 2003, 62–79.

Narula, R. 2003: Cinderela need not apply. A study of paid domestic work in Paris. V:

Momsen, J. H. (ur.): *Gender, Migration and Domestic Service*. London, New York: Routledge, 2003, 148–163.

Pratt, G. 2003: Is this Canada? Domestic workers' experiences in Vancouver, BC. V: Momsen, J. H. (ur.): *Gender, Migration and Domestic Service*. London, New York: Routledge, 2003, 23–42.

Poselski red, 1921. Ljubljana: Strokovna zveza služkinj.

Sarti, R. 2005: *Conclusion. Domestic service and European identity* (final report), 1–104, dostopno na: www.uniurb.it/scipoll/drs_servant_project_conclusion (vpogled 2009).

Sarti, R. (ur.) 2010: *Lavoro domestico e di cura: quali diritti?* Roma: Ediesse.

Spezialortsrepertorium für das Österreichischillyrische Küstenland bearbeitet auf Grund der Ergebnisse der Volkszahlung, per Gorizia negli anni 1880, 1890, 1900 in 1910.

Stiell, B.; K. England 2003: Jamaican domestics, Filipina housekeepers and English nannies. Representation of Toronto's foreign domestic workers. V: Momsen, J. H. (ur.): *Gender, Migration and Domestic Service*. London, New York: Routledge, 2003, 43–61.

Svetina, B. Š.; Godeša, M.; Kolenc, P. 2012: *Zgodovinski pogledi na zadnje državno ljudsko štetje v Avstrijskem primorju 1910. Jezik, narodnost, meja*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU (dostopno na: <http://zimk.zrc-sazu.si/sites/default/files/9789612543945.pdf>).

Škrlič, K. 2009: Komaj sem čakala, da zrastem in postanem aleksandrinka: demitizacija aleksandrink. V: Milharčič Hladnik, M., Mlekuž, J. (ur.): *Krila migracij. Po meri življenjskih zgodb*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2009, 143–189.

Testen, P. 2010: Hišne pomočnice – žensko delo v mreži narodnih in socialnih odnosov na Goriškem v 19. in 20. stoletju, doktorska disertacija. Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.

Testen, P. 2016: La nostra “materia prima”. Le donne slovene a servizio a Gorizia tra Otto e Novecento. V: Verginella, M. (ur.), *Sconfinamenti storiografici e attraversamenti di confini*. Trieste : Istituto regionale per la storia del movimento di liberazione nel Friuli Venezia Giulia, *Qualestoria*, 44 (2016), n. 1, 47–63.

Verginella, M. 2003: O nevidni ženski delovni sili. V: *Delta*, št. 3/4, 2003, 71–79.

Verginella, M. 2006: Ženska obrobja. Vpis žensk v zgodovino Slovencev. Ljubljana: Delta.

Verginella, M. 2011: Aleksandrinke med mitom in resničnostjo. V: Peró, F.; Vascotto, P. (ur.): *Le rotte di Alexandria: convegno di studi*, Trieste, 1–2 dicembre 2008: simpozij, Trst, 1.–2. december 2008. Trst 2011, 153–161.

Zarembka, J. M. 2002: America's Dirty Work: Migrant Maids and Modern-Day Slavery. V: Ehrenreich, B.; Hochschild, A. R. (ur.): *Global Woman: Nannies, Maids, and Sex Workers in the New Economy*. New York: Henry Holt and Company, 2002, 142–153.

Žagar, J. 1986: Služkinje v Ljubljani. V: *Traditiones* 15, 1986, 19–49.

Spletni viri:

Društvo za ohranjanje kulturne dediščine aleksandrink, Prvačina, dostopno na: www.aleksandrinke.si.

NOVOGORIŠKI GRB IN NJEGOVA PREDZGODBA

PETRA KOLENC

Zgodovinski inštitut Milka Kosa

petra.kolenc@zrc-sazu.si

Izvleček: Avtorica v prispevku razižve, kdaj in kako je mesto Nova Gorica dobilo svoj grb in zakaj je v njem vrtnica.

Ključne besede: Nova Gorica, grb, vrtnica

De 31. julija 1968 je bil na 6. seji Občinskega zbora in Zbora delovnih skupnosti tedanje Skupščine občine Nova Gorica pod 4. točko dnevnega reda sprejet predlog odloka o dopolnitvi statuta občine Nova Gorica. Spremenil naj bi se 2. odstavek 1. člena, ki se je od tedaj dalje glasil: *»Občina Nova Gorica ima grb. Grb občine Nova Gorica predstavlja rdeča, stilizirana vrtnica. Vrtnica leži na belem polju, ki je obrobljeno z modrim robom. Oblika polja je kvadrat, ki ima na spodnjem robu zaobljene vogale. Na zgornjem robu kvadrata je lahko napis NOVA GORICA«* (PANG 104, SONG, t. e. 1330). 11. septembra 1980 so sprejeli še odlok o uporabi grba in zastave, slednja je dobila modrozeleno barvo Soče v sredini pa grb brez modrega roba (PANG 104, SONG, t. e. 1351).

Grb je bil izbran preko predhodnega dvostopenjskega natečaja ob praznovanju 20. obletnice obstoja mesta, ki so ga praznovali leta 1968 in ne leta 1967, kakor bi lahko pričakovali, saj so 3. decembra leta 1947¹ na gradbišče novega mesta

prišle prve delovne brigade, in to naj bi bil dejanski datum rojstva Nove Gorice (Martelanc 1972: 3). Res pa je, da je bil šele v letu 1948 postavljen temeljni kamen, ki je kasneje služil uradnim sklicevanjem na praznovanje okroglih obletnic. Ob 20-letnici praznovanja pa se je ponudila tudi priložnost, da Nova Gorica dobi svoj grb oz. *»znak, ki bi simboliziral značilnosti Goriške, ... mladega mesta«*. (PANG, t. e. 1330). Nova Gorica je do sredine šestdesetih let *»kot mesto v cvetju in zelenju«* že precej zaslovela in kot je leta 1966 zapisal krajinski arhitekt Ivan Marušič, se je zamisel o *»mestu v botaničnem vrtu«*² že uresničevala.

Tedaj sta Svet za kulturo in prosveto in Svet za finance Skupščine občine Nova Gorica razpisala interni natečaj za izdelavo grba. Vabilo je bilo poslano dvaintridesetim posameznikom oz. organizacijam, ki so se ukvarjale z oblikovanjem. V zvezi z natečajem pa so bile razpisane tri nagrade; 1. v višini 150.000 din, 2. v višini 100.000 din in 3. v višini 50.000 din. Od dvaintridesetih oblikovalcev naj bi se po poročanju komisije na razpis prijavi samo štirje kandidati. Kljub skromnemu odzivu in podaljšanemu roku natečaja se je strokovna komisija (v sestavi treh strokovnjakov in dveh laikov)³ odločila, da natečaja ne bo ponovi-

¹ Že 1. marca 1947 je bil izdan dekret, s katerim je bil Ivan Kraigher imenovan za referenta za obnovo in gradnje pri gospodarskem odseku goriškega okraja. In kot je zapisal se je *»v tem svojstvu lotil priprav za gradnjo novega okrajnega središča«*. Tisto pomlad je Kraigher predlagal sestavo posebnega delovnega odbora, ki bo neposredno zadolžen za vprašanja gradnje Nove Gorice. Do ustanovitve tega je prišlo 18. aprila 1947 (Kraigher 1972: 1).

² Več glej Marušič 1966.

³ Verjetno je bil v komisiji tudi Cvetko Nanut, tedanji občinski svetovalec za informiranje in splošne zadeve, ki

Slika 1: Predloga za grb Nove Gorice (PANG 731, Jože Srebrnič, t. e. 1, a. e. 3).

la, saj sta bila od štirih prejetih osnutkov, ki so bili tedaj razstavljeni v avli skupščine, dva ustrezna, ker sta: »Upoštevala elemente domače tradicije oz. sta na najbolj razumljiv način poudarila katero od značilnosti novega mesta« (PANG, t. e. 1330), kot je komisija utemeljila prispela osnutka. Osnutka sta bila oddana pod dvema šiframa: »Kras«, ki je predstavljal ljudski motiv, kakršnega najdemo na kraških, kamnoseških delih in skrinjah, pod šifro »171167« pa je bila v zaokroženem ščitku rahlo stilizirana vrtnica.

Komisija se je odločila, da prve nagrade ne podeli nobenemu avtorju, oba pa sta prejela drugo nagrado in temu primerno razdeljeno finančno nagrado. Ker pa osnutka v oddani obliki nista bila primerna za grb občine Nova Gorica, sta bila oba avtorja povabljeni, da na predloženih osnutkih izdelata nekaj novih predlogov, ki bi upoštevali domačo, ljudsko tradicijo: »vsebinsko pa naj bodo čimbolj jasni in razumljivi« (PANG, t. e. 1330).

je zastopal stališče: »naj nehamo s partizanskimi simboli, tudi solkanskim mostom, simbol novega, odprtega mesta Nove Gorice mora biti nekaj svežega« [ustni vir Jože Šušmelj, 22. 9. 2016].

Avtorja osnutkov sta bila grafik Pavel Medvešček⁴ ter inženir arhitekture Roni Nemeč. Vabilu komisije po vnovični oddaji predloga se je odzval Pavel Medvešček, inž. arh. Roni Nemeč pa je vnovič predložil prvotni osnutek z argumentom: »da bi vsako spreminjanje le-tega ali pa dodajanje izkrivilo izhodiščno idejo in zamisel, ki je avtorja vodila pri izdelavi«. Trdil je tudi, da imajo grbi mest en motiv. Ta pa naj bi bil v našem primeru vezan na neko sodobnejšo značilnost, ker je Nova Gorica mlado mesto, ki še nima bogate zgodovine in niti tradicije (PANG, t. e. 1330). Ko se je komisija 23. 7. 1968 še enkrat sestala po vnovičnem izbiranju med štirimi osnutki, se je ob razpoložljivem materialu odločila za osnutek Ronija Nemca, čeprav ni povsem ustrežal željam in zahtevam članov komisije. Toda v njem so videli številne prednosti in vrednosti:

»Osnutek je bil oblikovno čist, estetsko zelo lepo izpeljan ter plakatno jasen. Skopost in enostavnost v izrazu, njegova neornamentarna oblika se človeku takoj prijetno vtisne v spomin, kar je nedvomno ve-

⁴ Slednji je izrisal rožo na kamnitem portalu hiše, s čimer je želel v predlog umestiti kamnoseško tradicijo območja [ustni vir Pavel Medvešček, 10. 10. 2016].

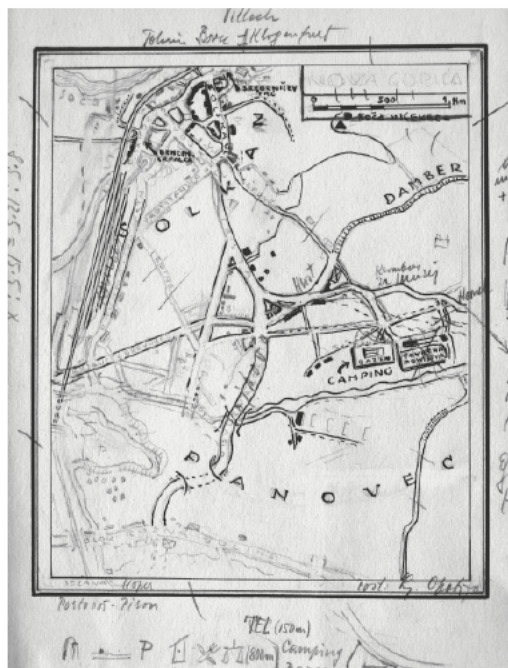
lika odlika tega osnutka. Objekt roža, vrtnica⁵ – je posrečeno izbran, saj lepo ponazarja mladost, lepoto in svežino najmlajšega slovenskega mesta Nove Gorice, ki se odlikuje tudi po svoji hortikulturni urejenosti. Uporabnost tega znaka ali grba je lahko zelo široka, pomembno je tudi to, da je grb kot cvetlica zelo originalna zamisel (vsaj med grbi mlajšega datuma) in da se prav zaradi tega zelo hitro popularizira.«

Slabo stran tega osnutka pa je komisija videla v tem, da izraža le eno značilnost Nove Gorice in Goriške, ki naj v svojem konkretnem bistvu niti ne bi predstavljala največje in najgloblje vrednote tega območja in njegovih ljudi.

»Vendar je komisija upoštevala, da se navadno konkretni elementi v simbolu v predstavah ljudi abstrahirajo, tako da simbol dobi globljo in drugače dojemljivo vsebino. Rdeča vrtnica v modrem ščitu bo tako v ljudskih predstavah lepo ponazarjala bistvo Nove Gorice in njenega širšega območja Goriške, ki je znana kot dežela sonca ter veselih in delavnih ljudi« (PANG, t. e. 1330).

Komisija je celo menila, da navedeni osnutek ali predlog kljub nekaterim pomanjkljivostim odlikuje vsebinska povezanost s krajem, oblikovna čistost in natančnost v izrazu, nadalje enostavna in lahko razumljiva simbolika, široka uporabnost in originalna izvedba, zato je predlagala, da Občinski zbor in Zbor delovnih skupnosti Nova Gorica sprejmeta odlok o dopolnitvi statuta Občine Nova Gorica, s katerim se uzakoni predloženi osnutek kot grb Občine Nova Gorica. Soglasje k temu predlogu je dal tudi Svet za finance Skupščine občine Nova Gorica (PANG, t. e. 1330).

Ko smo v letu 2016, po skoraj sedemdesetih letih, govorili z avtorjem omenjenega osnutka, ki je bil sprejet kot grb občine, in ga povprašali, kaj je bilo glavno vodilo, da je izbral vrtnico, je takoj navedel dva glavna razloga, ki sta ga privedla do motiva: »Tradicija vrtnice, ki je izhajala še iz tradicije gojenja vrtnic v Rožni Dolini,⁶ kjer je živela

Slika 2: Skica Nove Gorice (PANG 731, Jože Srebrnič, t. e. 1, a. e. 3).

rodbina Vortglendür,⁷ ki je svojo vrtnarijo kasneje preselila v Moš (Mosso) v Italiji, ter tedanji direktor Komunale Žarko Bole, ki je po mestu uredil gredice 2 x 2 m z vrtnicami, nekakšnimi novimi vrstami »goriških vrtnic«, ki so postale prisotne v zavesti občanov.« Grb pa je po pripovedi avtorja zbujal tudi zavist in kar nekaj intrig naj bi bilo okoli njega,⁸ vendar se avtor nikoli ni vpletal vanje [Roni Nemeč, ustni vir, pogovor 6. 10. 2016]. Po zaključnem natečaju ob predaji avtorskih pravic tedanji

kasneje dalo ime Rožni Dolini (slednja še ni vrisana na vojaškem zemljevidu v letih 1763–1787). Ime Rosental je prvotno označevalo dolino vrtnic (die Rose, das Tal) (Snoj 2009: 362). Tu naj bi na območju stanovanjskega naselja nad mednarodnim mejnim prehodom še pred drugo svetovno vojno imela posest in rozarij družina Voigtlander, ki je kasneje svojo vrtnarsko dejavnost preselila v Moš (Mossa) [ustni vir Roni Nemeč].

⁷ Državna meja, ki je mesto ločila od njene okolice, je v Rožni Dolini od mesta odrezala tudi omenjeno vrtnarijo, kjer je bilo še veliko okrasnih rastlin (cedre, magnolije). Slednje so pozneje posadili po Novi Gorici (Marušič 1966: 29).

⁸ Polemike so bile tudi o tem, da grb ne ustreza heraldičnim pravilom, da to ni vrtnica, ampak goriška vrzota ... itd. [pogovor z nekdanjim predsednikom Skupščine občine Nova Gorica Jožetom Šušmeljem [ustni vir, 22. 9. 2016].

⁵ Tradicionalni simbol ljubezni in lepote (Germ 2002: 99).

⁶ Plemiški dvorec, ki je nekoč stal tam, kjer je danes v Rožni Dolini trgovski center Merkur oz. naselje stanovanjskih hiš na ulici Pod Gričem, je dala zgraditi nižja plemiška rodbina Baronio, ki ji je cesar Leopold I. leta 1740 podelil plemiški naziv von Rosenthal (Karlo Baroni pl. Rosenthal) (Sapač 2010: 55), kar je verjetno

Slika 3: Razglednica Nove Gorice (hrani Darko Turk).

Skupščini občine Nova Gorica pa se je avtor, inženir arhitekture, od simbola distanciral.

Veliko zaslug pri snovanju novogoriške mestne drevnine in drugih zasaditev, posebej vrtnic, sta v preteklosti imela Miha Ogorevec, nekdanji direktor Arboretuma Volčji Potok in nekdanji direktor goriške Komunale Žarko Bole, saj kakšnih posebnih načrtov pri snovanju rastlinja za tedaj nastajajoče mesto ni bilo. Ogorevec, ki je ob koncih tedna iz Arboretuma Volčji potok prihajal v Novo Gorico, je s seboj prinašal različne sadike, ki so jih oštevilčili in jim določili vrsto, sadili pa po občutku in brez vnaprejšnjega načrta. Med tdnom pa so delo vrtnarji nadaljevali sami.

Želja direktorja Komunale je bila iz Nove Gorice narediti mesto vrtnic, mesto v parku. Sadike dreves so dobivali na Rafutu, na vzpetini južno od Nove Gorice. V parku Rafut, ki je bil osnovan v drugi polovici 19. stoletja, so se zaradi ugodnih klimatskih in pedoloških pogojev razvili izredno lepi primerki občutljivih eksotičnih dreves, med katerimi so nekatera dosegala zavidljive dimenzije (Golob-Klančič, 1973). Drug pomemben vir drevesnih sadik so bile opuščene drevnesnice nekdanjih gozdnih gospodarstev, ki so se naha-

jale v Komnu, Kanalu in Podsobotinu v Brdih, od koder so prenašali večinoma cedre. Vrste pa so križali tudi sami.

Vrtnice, ki so danes simbol mesta Nove Gorice, so bile v 60-ih letih 20. stoletja uvožene iz Nemčije preko Italije, kar je bilo v nekdanjem političnem sistemu sporno. Ko je tedanja oblast za prekrške izvedela, je bila večina vrtnic zaplenjenih ter odpeljanih na Brione, kjer so ta čas snovali parke. Sicer so v Novi Gorici vsako leto posadili tisoč vrtnic. Kasneje, ko je pretočnost meje postala nekoliko večja, se je uvažalo vse več tujih vrst, predvsem grmovnic (Rednak 2008: 6). Danes ima Mesto Nova Gorica, ki svojo zbirko vrtnic dopolnjuje že 50 let, nasade z 12.000 vrtnicami, ki v mestu pokrivajo 1900 m² površine. Nasadi so locirani tako na vpadnicah⁹ kot tudi v obcestnih pasovih.¹⁰ V Novi Gorici, kot je v knjigi Z

⁹ Največji in najdaljši nasad je v krožišču Na Grčni, ki zavzema površino 180 m² s 850 vrtnicami sorte Rotillia.

¹⁰ Ob ulici Tolminskih puntarjev, ki se podaljšuje v pas pred Krajevno skupnostjo ob Erjavčevi ulici. V pasu je posajenih 700 vrtnic sorte Maxi vita. Ta nasad je bil leta 2011 na Festivalu vrtnic izbran za najlepši nasad mesta. Ob krožišču Ulice Gradnikove brigade z Lavričevo ulico se razprostira nasad vrtnic z sorto Bad Birnbach. Tudi

okusom vrtnic zapisala Katja Kogej: »imamo veliko vrtnic. Vrtnico v mestnem grbu spremljajo številni rožni nasadi stoterih barv in oblik, ki si od bujnega cvetenja tu lahko odpočijejo le kratek čas. Imamo edinstveno zbirko burbonk, dišečih vrtnic 19. stoletja, ki na samostanskem vrtu delajo družbo francoski kraljevski družini, pokopani v francišanskem samostanu na Kostanjevici ...« (Kogej 2008: 11). Ljubitelji vrtnic pa vsako leto snujejo festival vrtnic in kuharski mojstri že vrsto let umeščajo vrtnico v kulinarčno prepoznavnost Goriške.

In če si še namesto zaključka izposodimo nekaj misli, ki jih je novogoriški arhitekt Vinko Torkar (1993) namenil vprašanju o najglobljem bistvu Nove Gorice, ki je morda (kot del narave) zajeto tudi v novogoriškem grbu, uprizorjenem s simbolom vrtnice, potem ne moremo mimo najgloblje strukture, predzgodbe mesta: tj. zgodovine dolgega trajanja, kakor je o njej razmišljal francoski zgodovinar Ferdinand Braudel (1991). Opredelil jo je za skoraj negibno, vendar tisto silo, ki konstantno deluje na človeka, družbo in mentaliteto in je »tu že od nekdaj, kot predpogoj, davno pred mestom in pred človekom, vendar v območju prostora in časa, podnebja in geološke sestave tal, kamor je bilo umeščeno mesto« (Torkar 1993: 4), Ravnikarjeva Nova Gorica¹¹ ... in znotraj nje narava: tista etična, ki jo človek uporablja (travniki, parki) in tista estetska (znotraj katere se bohotijo tudi drevesa, vrtnice), ki jo človek občuduje.

VIRI IN LITERATURA:

- Braudel, F. 1991: Čas sveta. Materialna civilizacija, ekonomija in kapitalizem, XV.-XVIII. stoletje I. Ljubljana: Škuc, Filozofska fakulteta.
- Debeni Soravito, L. 1996: Storia delle floricultura industriale e del vivaismo a Gorizia 1850–1918. V: Nuova Iniziativa Isontina, N. 13, 40–56.
- Germ, T. 2002: Vrtnica. V: *Simbolika cvetja*.

ta sorta mnogocvetnih vrtnic je bila nagrajena, in sicer v Arboretumu Volčji potok leta 2005. Nasad zavzema površino 165 m² (<https://komunala-ng.si/vrtnice/>).

¹¹ Mesto iz časa gibanja Moderne, ki je upoštevalo etično pred estetskim in je v navzven preprostih formah (»ruski bloki«) usmerjalo bogastvo prostora/življenja navznoter, navzven pa je naravi (travniki med bloki) namenilo enakovredno funkcijo uporabnega. Več glej Torkar 1993.

Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 99–104.

Golob – Klančič, J. 1973: Eksotični park na Rafutu pri Novi Gorici. V: *Varstvo narave, (Nature conservation)*, vol. 7, 37–50.

Martelanc, J. 1972: Rojstni dan Nove Gorice naj bo 3. december 1947. V: *Srečanja 7/1972*, št. 38–39.

Kogej, K. 2008: *Z okusom vrtnic*. Nova Gorica: Hit.

Kraigher, I. 1972: Datum odločitve o gradnji Nove Gorice. V: *Srečanja 7/1972*.

Odlok o prostorskih ureditvenih pogojih za posege v prostor na mestnem območju Nove Gorice (prečiščeno besedilo). 2006. Nova Gorica, Mestna občina Nova Gorica.

<http://www.novagorica.si/util/bin.php?id=2006060108233072> (27. 5. 2008)

Marušič, I. 1966: Nova Gorica – hortikulturni spomenik. V: *Goriška srečanja*, št. 1, 26–31.

Sapač, I. 2010: Grajske stavbe v zahodni Sloveniji. Območje Nove Gorice in Gorice. Knj. 3, Ljubljana: Viharnik.

Snoj, M. 2009: *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*. Ljubljana: Modrijan, Založba ZRC.

Torkar, V. 1993: *Urbanistična zasnova mesta Nova Gorica: oblikovanje fizične strukture mesta*, Nova Gorica: Studio Axa.

Rednak, J. 2008: *Urbano drevje in grmovje na javnih površinah Nove Gorice*: diplomsko delo. Univerza v Ljubljani, Biotehnična fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive vire.

Arhivski viri:

- Pokrajinski arhiv Nova Gorica – PANG
PANG 104, SONG, t. e. 1330 (l. 1968)
PANG 104, SONG, t. e. 1330 (l. 1980)
PANG 731, Jože Srebrnič, t. e. 1, a. e. 3

Ustni viri:

- Pavel Medvešček, pogovor 6. 10. 2016
Roni Nemeč, pogovor, 10. 10. 2016
Jože Šušmelj, pogovor, 22. 9. 2016

»KURJA VAS« DROBEC IZ NOVOGORIŠKE STANOVANJSKE KULTURE

ŠPELA LEDINEK LOZEJ

Inštitut za slovensko narodopisje & Uprava (Raziskovalna pisarna)

spela.ledinek@zrc-sazu.si

Izvleček: Prispevek opisuje nastanek in stanovanjsko kulturo novogoriškega naselja Tovarne pohištva Nova Gorica v Kromberku, kjer so bile precedenčno uvedene oblikovalske, tehnološke in strukturne stanovanjsko-arhitekturne spremembe na širšem goriškem območju.

Ključne besede: stanovanjska kultura, Nova Gorica, Tovarna pohištva Nova Gorica

S Pariško mirovno pogodbo 10. februarja 1947 je bila Gorica dodeljena Italiji in tako odrezana od pretežnega dela njenega vzhodnega zaledja, od Krasa, Vipavske doline, Trnovsko-banjske planote, Posočja in dela Brd. Jugoslovanska oblast je zato sklenila zgraditi novo upravno, gospodarsko, kulturno, prosvetno in politično infrastrukturno okrajno središče. Pri izboru lokacije so pretehtavali geološke, geografske, klimatske kot tudi strateške, gospodarske in prometne dejavnike. Kot ugotavlja Katja Jerman, pa je končno odločitev podal tedanji minister za gradnje Ivan Maček – Matija (Jerman 2008: 76–78). Za projektanta je bil izbran Edvard Ravnikar, ki se je pri zasnovi zgledoval pri učitelju Charlesu-Édouardu Jeanneret-Grisu, bolj znanem kot Le Corbusier. Že jeseni 1947 so prve mladinske delovne brigade regulirale potok Korn, gradile obvoznico Solkan–Šempeter in monumentalno Magistralo, ob kateri je raslo novo »mesto na travniku« (Medved in Velušček: 2004).¹

Arhitekturna praksa v petdesetih letih 20. stoletja je bila z vsemi razpoložljivimi sredstvi osredinjena na zagotavljanje čim več novih stanovanj v čim krajšem času. Leta 1948 so bili zgrajeni prvi trije stanovanjski bloki, t. i. »ruski bloki«, ki pa so bili pripravljani na vselitev šele leta 1950. Prav tako je leta 1948 Tovarna pohištva Nova Gorica

(kasnejše Meblo) vložila prošnjo za izdajo gradbenega dovoljenja za projekt enodružinske stanovanjske hiše. 13. septembra 1949 je komisija za revizijo glavnih projektov Ministrstva za gradnje LRS odobrila projekt in aplikacijo le-tega na šest stanovanjskih objektov (PANG 80, OLO Gorica, t. e. 218/2).

Leta 1950 je bilo tako v Kromberku (ob današnji ulici Toma Brejca) dokončanih šest stanovanjskih stavb,² v katere so se naselili delavci Tovarne pohištva Nova Gorica. Novozgrajene v breg prislonjene nadkletne stavbe so se razlikovale od načrtovanih, kar je projektant Marko Šlajmer tudi obžaloval, saj naj bi bil spričo »samovoljnega spreminjanja graditeljev«, torej gradbenega podjetja Primorje Ajdovščina, »brez vednosti projektanta« uničen jasen tlorisni koncept (Šlajmer 1952: 21). Načrtovane stavbe so imele predvidena dva vhoda, letnega preko terase ter zimskega preko vetrnika ob kuhinjski niši. Graditelji so uredili vhod preko zaprte verande na terasi, na-

² Projektant stavb Marko Šlajmer v prispevku *Stanovanjsko naselje Tovarne pohištva »Edvard Kardelj« v Novi Gorici* navaja kot letnice gradnje čas med 1948–1949. Prav tako je v prispevku zapisal, da je bilo zgrajenih 34 enodružinskih hiš (Šlajmer 1952: 21). Navedenega ne potrjujejo arhivski viri in dejansko stanje. Glede na v prispevku priložen situacijski načrt menimo, da je bilo 34 stavb načrtovanih, dejansko pa je bilo realiziranih le šest stavb.

¹ Podrobneje prim. Ramšak (2015: 67–100).

Slika 1: Kletni del in stopnišče stavbe leta 2016 (foto: Špela Ledinek Lozej).

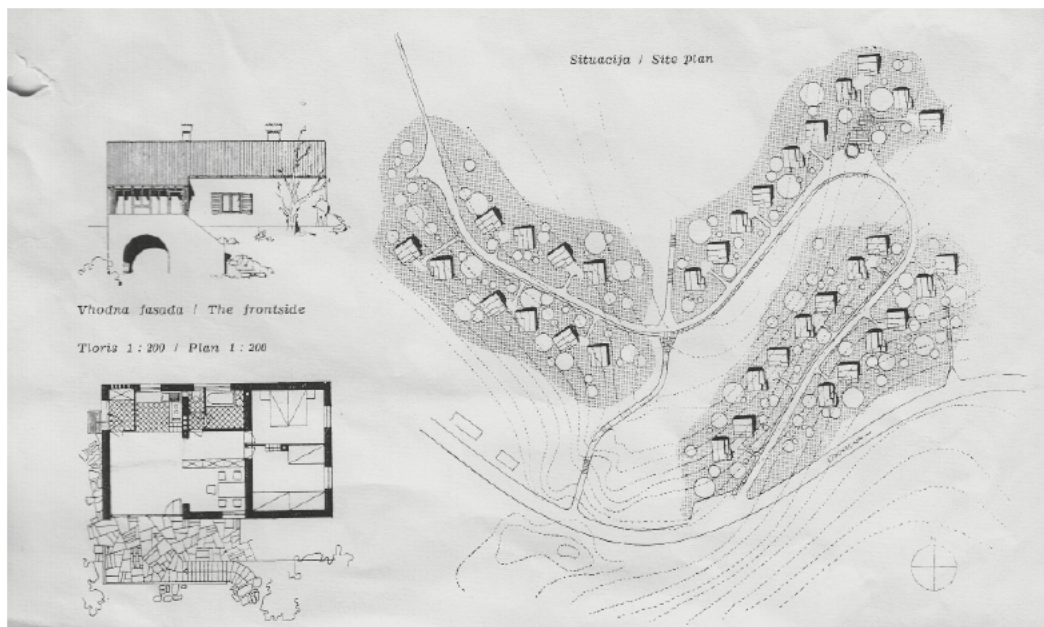
mesto vetrnika pa so ob kuhinjski niši postavili manjšo shrambo. Poleg tega so pregradili osrednji bivalni del in tako namesto dnevne sobe s kuhinjsko nišo in jedilnim kotom dobili ločeni »predimenzionirano« kuhinjo z jedilno mizo ter dnevno sobo z direktnim vhodom v stranišče in kopalnico. Vrh vsega pa so izvajalci nekatere stavbe in dnevne sobe obrnili proti severu (Šlajmer 1952: 21). Stanovalci so v nadaljevanju še naprej »samovoljno« uničevali »jasen tlorisni koncept« – v posamičnih primerih so bili dodani obsežni prizidki, tako da so prvotni gabariti le težka razpoznavni, drugod pa so predstavljali okenske in vratne odprtine ter postavljali in podirali vmesne stene (Grilanc, 2016; Markič J. 2016; Markič M. 2016).³

Po ustnem viru (Markič J. 2016) naj bi arhitekturne prvine tudi navdihnile ljudsko poimenovanje naselja. »Kurja vas« naj bi se tako imenovalo zaradi stopnic, ki so vodile do terase oziroma verande in ki so spominjale na letvene mostovžve

v kokošnjakih. Seveda pa so k dejstvu, da se imenuje »Kurja« in ne »Cibja«, kot je v navadi na Goriškem, prispevali stanovalci, vodilni zaposleni v Tovarni pohištva Nova Gorica, ki so povečini prišli iz osrednje Slovenije in okolice Ljubljane, kjer se kokoši imenuje *kure*, ne pa *cibe* (Marušič 2016).

V novozgrajenih standardiziranih novogoriških družbenih stanovanjih so se kot prvo na širšem območju uvajale oblikovalske, tehnološke in strukturne stanovanjske spremembe, ki so v sledečih desetletjih vplivale na stvarne okoliščine in imaginarije stanovalcev celotne Vipavske doline. Med novostmi velja opozoriti predvsem na komunalno infrastrukturo, torej na opremljenost z vodovodno napeljavo, izplakovalnimi stranišči, kopalnicami in električno, ter na spremenjeno tlorisno zasnovo, torej uveljavljanje ločenih delovnih kuhinjskih niš in jedilnic oziroma dnevnih sob. Seveda pa so se, kot smo videli, predstave arhitektov pogosto razhajale s predstavami in praksami uporabnikov. Stanovalci so selektivno – v različni meri in različno hitro prilastili predstave moder-

³ Za terensko vodstvo se zahvaljujem sodelavki Petri Kolenc.

Slika 2: Situacijski plan, vhodna fasada in tloris načrtovanih enodružinskih hiš v naselju Kurja vas (*Arhitekt* 1952, št. 5, str. 21).

nih bivališč (Ledinek Lozej 2015). Glavnina je bila navdušena nad vodovodno in električno napeljavo, kopalnicami in izplakovalnimi stranišči, več časa pa so zahtevale »jasne tlorisne zasnove«, ki niso bile skladne z utečenimi stanovanjskimi praksami, zato so jih sčasoma in postopoma prikrojili lastnim predstavam ter tako ustvarili hibridne lokalne oblike. Prav možnost priličenja stanovanja lastnim oziroma trenutnim potrebam pa je ključna prвина »arhitekture po meri človeka«.

Gibalo vzpostavitve umerjenega prostora predstav so bile razlike med prostorskimi praksami uporabnikov (izkušnjami prostora) ter predstavami arhitektov in oblikovalcev (prim. Lefebvre 2013). Dejstvo, da so se prostorske prakse uporabnikov razlikovale od predstav arhitektov in oblikovalcev, ne razpira samo razločka med prostorskim izkustvom uporabnikov in predstavami načrtovalcev, ampak tudi razloček med različnimi predstavami modernosti. Stanovalcem razumljiva predstava modernosti, temelječa v opremljenosti s komunalno infrastrukturo ter s sodobnimi gospodinjstvi aparati, se je namreč razlikovala od (akademske) modernosti urbanistov, arhitektov in oblikovalcev (prim. Attfield 1999).

Zvedave bralce, ki si žele poglobljene in neposredne seznanitve s pestrostjo in sistematizacijo novogoriške stanovanjske kulture v osemdesetih letih 20. stoletja, pa napotimo k etnološkemu filmu *Oris stanovanjskih načinov v Novi Gorici* Naška Križnarja (1981), ki ga hrani Goriški muzej.

VIRI IN LITERATURA:

Sogovornici:

Romana Grilanc, 5. 10. 2016.
Joško Markič, 5. 10. 2016.
Marija Markič, 5. 10. 2016,
Branko Marušič, 7. 10. 2016

Arhivski vir:

Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, PANG 80, OLO Gorica, t. e. 218/2, Odločba Ljudske republike Slovenije št. 2487/49.

Časopisni vir:

Šlajmer, M. 1952: Stanovanjsko naselje Tovarne pohištva »Edvard Kardelj« v Novi Gorici. *Arhitekt* 5: 21.

Filmi:

Križnar, N. 1981: *Oris stanovanjskih načinov v Novi Gorici* (scenarij N. Križnar; snemanje N. Križnar in V. de Brea; montaža in režija N. Križnar) Nova Gorica: Goriški muzej (video VCR, 50 min).

Medved, A. in Velušček, N. 2004: *Mesto na travniku: Videoesej o Novi Gorici* (scenarij in režija A. Medved in N. Velušček; kamera R. Čok; glasba A. Ipavec; montaža A. Mavrič in A. Medved) Nova Gorica: Kinoatelj, Zavod Kinoatelj.

Literatura:

Attfield, J. 1999: Bringing Modernity Home: Open Plan in the British Domestic Interior. V: Cieraad I. (ur.), *At Home: An Anthropology of Domestic Space*, Syracuse, New York: Syracuse University Press, 73–82.

Jerman, K. 2008: *Dve Gorici – eno mesto? Konstrukcija urbanega* [Doktorska disertacija]. Mengeš: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo.

Ledinek Lozej, Š. 2015: Stanovanjsko-arhitekturne krajine v Vipavski dolini: družbenozgodovinske okoliščine sprememb mediteranske pokrajine v 50. in 60. letih 20. stoletja. V: *Annales: Series historia et sociologia* 25/1, 143–154.

Lefebvre, H. 2013: *Produkcija prostora*. Ljubljana: Studia Humanitatis.

Ramšak, J. 2015: *Ab initio: Moderne ideologije in izgradnja novega urbanega prostora: Zgodovina, arhitektura in perspektive kulturnega turizma v Novi Gorici in Raši*. Koper: Univerzitetna založba Annales.

V MESTU BREZ ZVONIKOV ... NEKAJ PABERKOV O NOVOGORIŠKEM ŽUPNIJSKEM SREDIŠČU

TANJA MARTELANC
martelanc.tanja@gmail.com

Izvleček: Članek prinaša nekaj glavnih podatkov o načrtovanju in gradnji novogoriškega župnijskega središča, poudari najpomembnejše umetnike, ki so ga opremljali, in poskuša celotno središče umestiti v povojno sakralno umetnost, za katero se je stroka začela zanimati šele pred kratkim.

Ključne besede: Nova Gorica, župnijsko središče, cerkev Kristusa Odršenika, France Kvaternik, Stane Jarm, Lucijan Bratuš, Leon Koporc, Evgen Guštin, Maša Bresan Mašuk, povojna sakralna umetnost

Predzgodovina

Cerkev je bila v zgodovini vedno postavljena na pomembnejše mesto v naselju. Pred njo se je navadno izoblikoval trg, prostor zbiranja in srečevanja. Ta tip stavbe je od 19. stoletja dalje do uveljavitve modernega urbanizma začel izgubljati svojo primarno pozicijo in bil postopoma potisnjen na manj pomemben trg, kasneje pa na rob naselja. Popolno odsotnost cerkvene stavbe pa zaznamo pri urbanističnih zasnovah mest, ki so bila zgrajena v času socializma (Brezar 1999: 96–97).

Tako tudi prvotni načrt Nove Gorice v svojem jedru ni vključeval sakralne zgradbe. T. i. »mesto brez zvonika« (Klemenčič 1966: 34) je tudi na ta način kar najbolje odražalo nazore socialističnega duha. Kljub temu pa so ljudje, ki so novoustanovljeno mesto naselili, že leta 1959 izrazili željo po novem cerkvenem središču. Frančiškanski samostan na Kapeli in župnijski cerkvi v Solkanu in Kromberku namreč niso več zadostovali potrebam verujočih. Solkanski dekan Andrej Simčič, pooblaščenec apostolskega administratorja dr. Mihaela Toroša, je takrat vložil prošnjo za gradnjo nove (škofijske)¹ cerkve in mestnega župnišča, ki naj bi postalo sedež že leta 1947 usta-

novljene apostolske administrature za jugoslovanški del goriške nadškofije. V njej je navedel razloge, zakaj je novogradnja nujno potrebna in kot mesto gradnje predlagal nekaj zemljišč solkanske župnije, ki so bila nacionalizirana; med njimi tudi zdajšnja lokacijo. Vendar so njegove prošnje naletele na gluha ušesa. Verujoči so kljub temu poskušali še nekajkrat vse do leta 1976, ko jim je le uspelo kupiti zgradbo na Partizanski ul. 40. Na tej lokaciji so uredili zasilne prostore. Tako je bila 3. junija 1976 ustanovljena župnija Svetega Odršenika, ki je začela delovati 1. septembra istega leta.²

Začetek gradnje

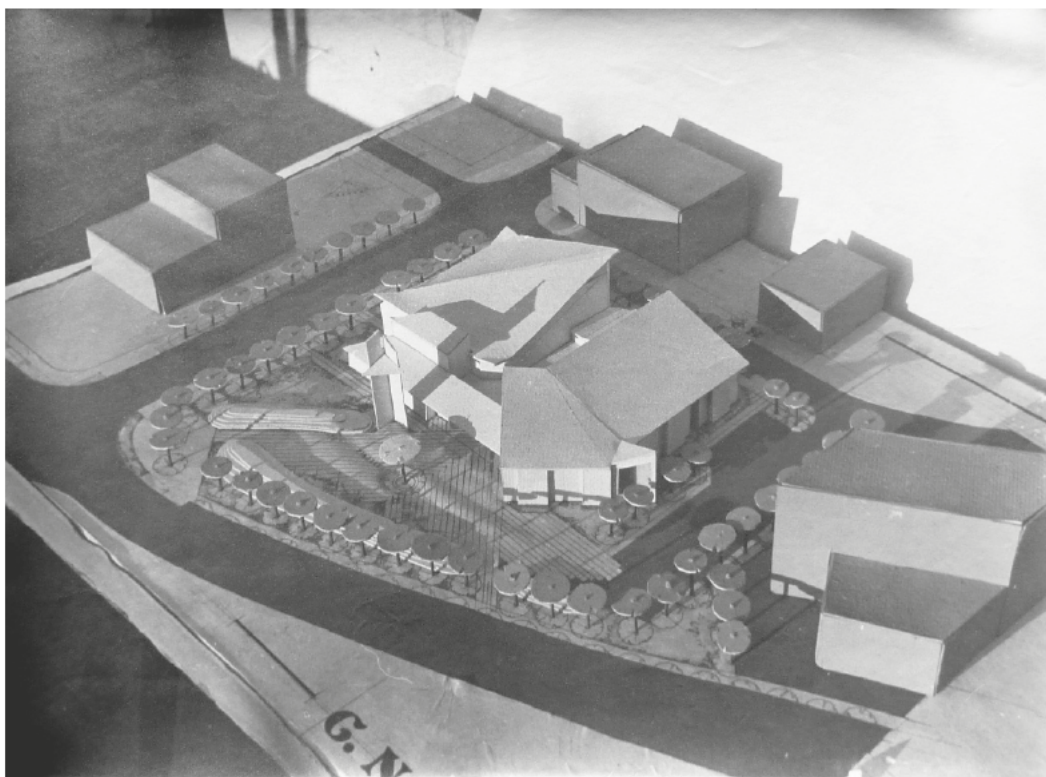
Novogoričani so se še naprej trudili za pridobitev gradbenega dovoljenja. Leta 1978 so na podlagi natečaja,³ kateremu so predsedovali

prilogo št. 4, v: Stubelj 2005. Celotna dokumentacija je hranjena v Arhivu Župnije Nova Gorica (AŽNG).

² Župnijski upravitelji so sami sporazumno zarisali meje nove župnije. Kromberška cerkev Sv. Trojice je takrat postala župnijska cerkev, veroučni prostori in župnišče pa so bili na Partizanski ul. Več o tem v: Rudolf 2001/8: 2; Razglasitev 2004: 17; Stubelj 2005: 31–32; AŽNG, Župnijska cerkev: 1; AŽNG, Konkatedralna cerkev: 1.

³ Na natečaju je bilo razpisano, da se mora cerkev prilagoditi okolju, in sicer naj njen vhod ne bo izpostavljen

¹ Leta 1959 so namreč predvidevali, da bo novogoriška cerkev prevzela tudi sedež še neustanovljene škofije; glej

Slika 1: Fotografija makete cerkve Kristusa Odrašenika (hrani Arhiv župnije Nova Gorica).

dekan Srečko Šuligoj, duhovnik in prof. France Kralj in duhovnik Gašper Rudolf, med dvanajstimi prispelimi predlogi⁴ izbrali načrt, za kate-

burji, da mora biti med vežo, cerkvijo, dnevno kapelo, učilnicami, predavalnico zakloniščem in bivalnimi prostori dobra komunikacija, ter da morajo biti učilnice obrnjene na sončno stran. V notranjščini naj se cerkvena stavba spogleduje z gotiko, vendar naj je ne posnema dobesedno, ampak naj vernika navaja k zbranosti in molitvi. Župnijsko središče naj se ne razkazuje, hkrati pa mora prispevati »ustrezen urbanistični delež mestu in okolici«, cit. po: Rudolf 2001/12: 2. Več o gradnji cerkve tudi v: AŽNG, Župnijska cerkev: 1. Po drugem vatikanskem koncilu naj bi bila cerkev le hiša med hišami, ki ne dominira več nad drugimi, ampak jo določa samo okolje. Velika večina v povojnem času zgrajenih sakralnih stavb pri nas tako ne izstopa več kot glavna dominanta kraja, kar lahko trdimo tudi za novogoriško cerkev. Več o tem glej: Kropelj 1999: 71–74; Kavčič 2009: 68.

⁴ Nekateri med njimi so bili kasneje uresničeni drugje, npr. v Ankaranu, Portorožu, Rogaški Slatini, v Celju (Sv. Duh), glej: Rudolf 2001/12: 2.

rega pa se je izkazalo, da je kopija neke cerkve v okolici Padove, zato so se odločili za drugo uvrščeni predlog arhitekta Franceta Kvaternika (roj. 1933).⁵ Njegove odlike so bile predvsem jasnost tlorisa, izbor materialov, komunikacija z okoljem, varčevanje pri ogrevanju in zaprtost župnijskega središča, ki je bilo zgrajeno v neposredni bližini prometnega križišča (Razglasitev 2004: 17; Ru-

⁵ France Kvaternik se je rodil v Starem trgu pri Ložu. Študiral je na Fakulteti za arhitekturo v Ljubljani, kjer je leta 1961 diplomiral. Delal je v projektne biroju, v prostem času pa projektiral in pripravljale načrte za prenove sakralnih stavb po Sloveniji in tudi drugod. Pred drugimi arhitekti je imel to prednost, da je znal združiti umetnost z liturgijo, se pravi lepo z uporabnim. Delal je na Škofljici, v Vipavskem križu, na Svetih Višarjah, Brezjah, Ponikvi, Kidričevem, Grahovem, Logatcu itd. Izrisal je tudi pokriti prostor za somaševanje na prostem v Medžugorju. Kvaternik je v povojnem času realiziral kar 11 bogoslužnih stavb v Sloveniji, kar ga uvršča v sam vrh sakralne produkcije pri nas, prim. spletni vir 1; Kavčič 2009: 68.

Slika 2: Zvonik pred cerkvijo Kristusa Odrešenika (foto: Tanja Martelanc).

Slika 3: Leseni kip Kristusa (foto: Petra Kolenc).

dolf 2001/8: 2; Stubelj 2005: 32–33).

Šele leta 1980, ko se je politika v Jugoslaviji nekoliko omehčala, je bilo izdano gradbeno dovoljenje za gradnjo cerkvenega središča na vogalu križišča med Kidričevo in Vojkovo ulico. Na podlagi razpisa so izbrali podjetje Primorje Ajdovščina, ki je 12. avgusta istega leta začelo z gradbenimi deli in do konca leta zgradilo temelje z zakloniščem. 14. decembra 1980 je škof dr. Janez Jenko slovesno blagoslovil temeljni kamen, ki leži pod medeninasto ploščo pri vhodu iz veže v cerkev (*Razglasitev* 2004: 17; Rudolf 2001/8: 2; Stubelj 2005: 32–33).

Finančna sredstva za gradnjo so prihajala iz različnih koncev in krajev. Največ so prispevali nemška škofovska konferenca (900.000 DEM) ter dobrotniki iz Kanade in Švice, ki sta jih nagovorila dr. Janez Jenko in dr. Alojzij Šuštar, nekaj malega so prispevali tudi verniki sami (ok. 8 do 9 %). Del denarja od prodaje malega semenišča je

goriška župnija namenila za novogradnjo. Poleg tega je bil najet tudi kredit pri Jugobanki v vrednosti 64.000.000 DIN, pomagali pa so še drugi dobrotniki (Stubelj 2005: 32).

12. decembra 1982 je škof dr. Janez Jenko slovesno posvetil cerkev. Župnija se je takrat preimenovala v Župnijo Kristusa Odrešenika v Novi Gorici, zato obhaja svoj praznik na nedeljo Kristusa Kralja (*Razglasitev* 2004: 17; Rudolf 2001/8: 2).

Vasica verujočih

Prvotna zamisel župnijskega središča je bila, da naj bi delovalo kot »vasica verujočih« (cit. po: AŽNG, Šifra Dom: 1) znotraj novozgrajenega mesta. Cerkev je postavljena tik ob eni od pomembnih vpadnic v Novo Gorico, Vojkovi cesti, hkrati pa stoji na križišču te ulice s Kidričevo, ki se proti vzhodu preimenuje v Sedejevo. Kljub bližini križajočih se poti pa je svetišče odmaknje-

no od prometnega vrveža z umetnimi nasipi in urejeno zeleno okolico, hkrati pa se odpira proti mestnemu središču. Pred cerkvijo je tudi tlakovan krožni prostor za zbiranje, na sredi katerega je simbolično posajena lipa.

Vhod v cerkev je na zahodu in vodi v vežo, ki povezuje glavne enote župnijskega središča: bogoslužni, veroučno-vzgojni in bivalni del (*Razglasitev* 2004: 17). Tloris središča je nastal v naslonu na tipično samostansko zasnovo. Na severni strani je cerkvena stavba, ki je tradicionalno obrnjena proti vzhodu in ima na jugu stransko kapelo, na zahodu zakristijo in župnijske prostore. Južno od cerkvene stavbe je kvadraten atrij z zelenico, okrog njega so v južnem in vzhodnem traktu nameščeni hodnik z učilnicami in raznimi prostori; v delu teh traktov danes domuje montessori vrtec. Na stiku južnega in zahodnega krila je polžasto stopnišče, ki vodi v nadstropje. V nadstropju so bivalni prostori župnijskega upravitelja in drugih sodelavcev, pod cerkvijo je zaklonišče, ki se uporablja tudi kot dodaten prostor druženja, pod trakti pa sobe namenjene drugim dejavnostim, npr. skavtski organizaciji in raznim srečanjem. Vse etaže povezuje še eno večramno stopnišče v vogalu vzhodnega in južnega trakta, v slednjem je tudi dodaten izhod.

Cerkvena ladja je kvadrat, njene stranice merijo 25,20 x 25,20 m. V nasprotju s cerkvenimi stavbami, ki so se na naših tleh gradile v preteklosti in so bile povečini longitudinalne, ima novogoriška cerkev centralni tloris,⁶ zato je

⁶ Centralna usmerjenost cerkvenih prostorov je namreč ena od glavnih posledic drugega vatikanskega cerkvenega zbora (1962-1965), ki da večji poudarek skupnosti občestva. Čeprav je potrebno tudi vedeti, da so se težnje po opustitvi longitudinalnega večladijskega prostora in uveljavljanje središnega začetke pojavljati že v začetku 20. stoletja, glej: Kropelj 1999: 72. V priporočilih koncila je tudi zapisano: »Pri zidanju svetih stavb je treba skrbno paziti, da bodo primerne za opravljanje liturgičnih obredov in da bodo omogočale dejavno sodelovanje vernikov.« cit. po: Kropelj 1999: 73. Tako je bogoslužna reforma po koncilu poudarjala pomen občestvenosti, ki se jo doseže tudi s centralno zasnovanim prostorom, in spodbujala novo arhitekturo, ki bi bila bolj enostavna in brez pretiranega okrasja. Vendar je hladnost teh sakralnih prostorov (beton, prazne stene) vernika prej odbijala kot pa privabljalna. Poleg tuzemskega ji je namreč manjkalo tisto vzvišeno, slavnostno, transcendentno,

arhitekt moral na drugačen, nekonvencionalen način usmeriti pogled vernika. Uporabil je namreč stropne nosilce, ki potekajo iz severne in zahodne stene proti jugovzhodnemu kotu ladje, ter s postopoma dvigajočo se strešno konstrukcijo nakazal na najpomembnejši prostor v cerkvi, tj. oltar s tabernakljem. Stropni nosilec se tako od najnižje točke na višini 6,50 m vzpenja do najvišje točke v prezbiteriju, ki leži 14,30 m nad tlakom. Celotna strešna konstrukcija se je podredila tej osi pogleda (*Razglasitev* 2004: 17). Ker se kot glavni vhod uporablja vhod na zahodni in ne tisti na severni steni, je ta element nekoliko izgubil na pripovednosti in je v polnosti viden in občuten le v zadnjem delu (severozahodnem kotu) cerkvene ladje.

V jugovzhodnem kotu ladje je prezbiterij. Poudarjajo ga že prej omenjena strešna konstrukcija, dvignjen tlak in uporaba belega marmorja, ki ustvarja kontrast z rdeče-rjavo notranjščino stavbe, svetlobno pa ga podčrtavajo še štiri visoka pravokotna okna obrnjena proti vzhodu, ki še posebej v jutranjem času razlivajo svetlobo po prostoru; svetloba simbolično nakazuje na Kristusa, luč narodov. V tem primeru ne gre za direktno svetlobo, ampak se sama svetloba odbija od svetlih sten in tako osvetljuje prezbiterij. Na zahodni stranici je nameščen pevski kor z orglami, na severni je privzdignjena empora, na južni pa kapela Matere Božje, ki je s cerkveno ladjo povezana z vrtljivimi vrati. Poleg zgoraj omenjenih vhodov v zahodni in severni steni ima cerkev še stranski vhod v vzhodni steni. Okna cerkve so tik pod streho in so nekonvencionalnih trikotnih oblik.

Arhitekt je pri snovanju notranjščine cerkve izhajal iz štirih barv, nekatera imajo simbolno vrednost, hkrati pa so Primorskemu človeku blizu. Rdeča v prvi vrsti simbolizira kri, trpljenje, pa tudi odrešenje. Ta se v cerkveni opremi pojavlja v rdeče rjavem tlaku, na sedalih, »rdeče žile« pa izstopajo predvsem na marmornatih delih oltarja, ambona in krstnega kamna, kjer kri ponikne

ki ga v takem svetem prostoru pričakujemo. Svetno se je spojilo s cerkvenim in cerkvene stavbe so morale biti predvsem funkcionalne, celo multifunkcionalne (v duhu modernizma), kar zaznamo tudi pri naših povojnih novogradnjah. Glede tega glej: Brezar 1999: 123; Juhant 1999: 24–25; Debevec 2013: 274–275.

in se spet pojavi, kar naj bi nakazovalo na kraške pojave. Rjava je barva lesa, ki ponazarja Trnovski gozd. Lesena so vrata, okna, stoli, strop, križev pot, Kristus Odrašenik v prezbitariji, oltar v dnevni kapeli itd. Prav tako je simbolno izbrana svetlo oljčno zelena barva sten cerkvene ladje in stranske kapele, ki prav tako spominja na gozd oziroma naravo in njeno rast v splošnem pomenu besede. Bela barva je praznična barva, predstavlja krst in evharistijo. Bel je prezbitarij in njegova oprema. Bel je tudi kamen, s katerim je Primorski človek že stoletja močno povezan. Oltar, med drugim tabernakelj, dva ambona in oltarna miza, so narejeni iz belega marmorja, ki je bil pripeljan iz Prilepa v Makedoniji, izklesal pa ga je mojster kamnoseške delavnice Kraškega zidarja. Prezbitarij in stopnice so tlakovani z belimi marmornatimi ploščami iz nemškega Buchtala. Žlahtni materiali, kot je zlato, pa so rezervirani za oltarni prostor npr. roka s kruhom na tabernaklju. Oltar simbolno posnema Kalvarijo, saj je na privzdignjenem mestu (AŽNG, Šifra Dom: 3; AŽNG, Župnijska cerkev: 1; AŽNG, Konkatedralna cerkev: 1; Rudolf 2001/12: 2; *Razglasitev* 2004: 17).

V prezbitariji dominira nadnaravno velik lesen kip Križanega Odrašenika (540 cm) iz leta 1982, delo akademskega kiparja Staneta Jarma (1931–2011).⁷ Groba obdelava Križanega – umetnik je delal kar z motorno žago –, neproporcionalno oblikovanje telesnih delov oz. pretirano oblikovanje telesnih razmerij so razpoznavne karakteristike umetnika. Jarm je sam križ celo opustil in se osredotočil zgolj na figuro, ki ima v tej cerkvi osrednjo vlogo, hkrati pa kot 15. postaja križevega pota zaključuje zgodbo na vzhodni steni cerkve, ki jo pripoveduje prav tako njegov križev pot. Vendar novogoriški Križani ni več odmaknjen v svoji božanskosti, ampak je stopil na

zemljo in se približal preprostemu človeku. Tudi Jarm sam je priznaval, da je v trpečem Kristusu videl predvsem učlovečenega človeka in v njem zato ni iskal tiste božanskosti, ki je bila značilna za predhodna obdobja v umetnosti, ampak je želel izraziti največjo človeško bolečino in vdanost. Kip, ki rok nima več razpetih, ampak jih dviguje proti nebu, še dodatno poudarja vertikalno same arhitekturne zasnove in hkrati daje občutek, kot da se rahlo dviga v nebo, kar naj bi imelo simbolno sporočilo odrešenja. Kip uvršča stroka v postmodernizem (AŽNG, Šifra Dom: 1; AŽNG, Župnijska cerkev: 3; *Razglasitev* 2004: 17–18; Ilich Klančnik 2012: 61–65).

V cerkvi posebno izstopa še lesen križev pot, prav tako delo akademskega kiparja Jarma. Postavljen je na vzhodno steno bogoslužnega prostora. Gre za celovito stvaritev z dramaturškim zapletom, stopnjevanjem, vrhom in razpletom. Jarm je 15 cm debele hrastove deske preoblikoval v 14 postaj križevega pota, s tem da je dodal še predpostavajo. Postaje so glede na simbolni pomen različno velike, od 140 do 420 cm, široke pa približno 100 cm. Vsaka postaja je sestavljena iz dveh kosov lesa. Kipar je pri obdelavi lesa uporabljal motorno žago. Predpostavajo na severni predelni steni predstavlja boso nogo, ranljivost, ki se bo na poti na Golgoti le še stopnjevala. Hkrati pa vabi vsakega kristjana, da se poda na trnovo pot za Kristusom. Križev pot s stopnjevanjem v višino ponazarja Kristusovo pot na Golgoti. 3. in 7. ter rahlo tudi 9. postaja so postavljene zunaj vpenjajoče se linije, predstavljajo pa Kristusove padce na tej poti. Najvišje je postavljena 12. postaja: *Jezus umre na križu*. Smrt je predstavljena kot končni cilj odrešenja vsakega verujočega kristjana. Kristusa je križ dobesedno izsesal, ostalo pa je srce, ostala je Ljubezen, ki se daruje na križu, zato ima ta postaja tudi obliko križa in je tako za razliko od drugih sestavljena iz štirih delov. Nato se »pripoved« izpoje v dveh zadnjih postajah, ki sta postavljeni nižje od omenjene. Jarm je pretiraval v proporcijah, močno je shematiziral in hkrati je na nekonvencionalen način upodobil posamezne postaje, saj je kot izrazno sredstvo uporabil le simbol, kot je npr. obličje, orodja mučenja, prebodene noge itd. in tako prepustil verniku, da sam v premišljevanju Kristusovega trpljenja dopolni »celotno sli-

⁷ Stane Jarm se je rodil v Osilnici na Kočevskem. V družini so se ukvarjali z rezbarstvom in podobarstvom. Šolal se je na Srednji šoli za umetno obrt v Ljubljani in nadaljeval študij na Akademiji za upodabljajočo umetnost, kjer je pri bratih Kalin študiral kiparstvo. Specialni študij je zaključil pri prof. Borisu Kalinu. Nato je v Kočevju kot likovni pedagog deloval do upokojitve leta 1995. Njegova izrazna sredstva so bila kip, grafika in risba. Naredil je več javnih spomenikov ter opremil tako sakralne kot tudi posvete notranjščine. Več o njem v: Rogina 2012: 112–120.

Slika 4: Notranjost cerkve Kristusa Odrešenika (foto: Petra Kolenc).

ko« (AŽNG, Župnijska cerkev: 2–3; *Razglasitev* 2004: 17–18; Ilich Klančnik 2012: 67–70).

Cerkvene orgle je leta 1988 izdelala priznana orgelska delavnica Mascioni iz Varese-ja v Italiji (op. 1090). Imajo 33 registrov, 2.261 piščali, tri manuale in so elektromehanske. Tipke so v celoti narejene iz lesa in nimajo zgornje prevleke, zato dajejo občutek topline. Celotna orgelska arhitektura se ujema z notranjščino cerkve in je bila narejena po načrtih arh. Kvaternika.⁸

Stranska kapela Matere Božje je namenjena bolj neposrednemu stiku z verniki, hkrati pa jo je mogoče na enostaven način povezati z glavnim bogoslužnim prostorom z zastekljenimi vrtljivimi vrati. V njej je na privzdignjenem mestu lesena oltarna miza z ambonom, kip Matere Božje, netipično Jarmovo delo, in spovednice, ki so delo Mizarstva iz Grosuplja, ki je naredilo spovednice tudi za cerkveno ladjo; postavljene so na severno steno. Zanimivo je kvadratno okno tik nad oltarno mizo, ki jo osvetljuje, južno stranico kapele pa krasita dva vitraja, narejena po predlogah akad.

⁸ Isti izdelovalec orgel je naredil še orgle na Sveti Gori in v Vrtojbi. Več o tem v: AŽNG, Župnijska cerkev: 3; Pirih 1989: 41; Rudolf 2001/12: 2; *Razglasitev* 2004: 18.

slikarja Lucijana Bratuša⁹ iz leta 1987, izdelala pa jih je delavnica vitrajev Stojana Višnarja. Levi prikazuje Marijo Kraljico miru, desni pa Jezusa pri zadnji večerji.¹⁰

Pred vhodom v bogoslužni prostor je še relief Roke, sklenjene v molitvi, prav tako delo Jarma, ki predstavlja obeležje za pokojne, slika Marije, ki razvezuje vozle,¹¹ kopija originala iz Nemčije,

⁹ Lucijan Bratuš se je rodil v Vipavi. V Ljubljani je obiskoval Šolo za oblikovanje in nato nadaljeval študij na Akademiji za likovno umetnost, kjer je študiral pri prof. Nikolaju Omersi in Maksimu Sedeju, dve leti kasneje pa opravil še specialko pri Marijanu Pogačniku. Ukvarja se predvsem z grafiko in slikarstvom. Več o njem: spletni vir 5.

¹⁰ Več o opremi kapele v: AŽNG Župnijska cerkev: 3; AŽNG, Šifra Dom: 2; Rudolf 2001/12: 2; *Razglasitev*, 2004: 17–18.

¹¹ Podoba Marije, ki razvezuje vozle na traku, iz tega izhaja tudi nemško poimenovanje *Maria Knottenlöserin*, je leta 1700 naslikal Johann Melchior Schmidtner za cerkev Sankt Peter am Perlach v Augsburgu blizu Münchna. Marija na podobi na simboličen način rešuje zakonske težave. Časčenje te podobe se je razmahnilo ob koncu 20. stoletja v Argentini. Danes se verniki k njej obračajo predvsem, ko v življenju naletijo na nerešljive težave. Več o časčenju tega tipa Marije v: spletni vir 2.

delo Maše Bersan Mašukov (roj. 1961)¹², v prtiličju stopnišča, ki vodi v bivalni del središča, pa je tudi slika Kristus med otroki, delo Leona Koporca (1926–2003)¹³ iz leta 1985. Ta je za novogoriško cerkev naslikal še Vstalega Kristusa, ki je krasil prezbitrij v velikonočnem času, in Sveto Družino, leto kasneje pa je nastala še podoba Brezmadežne (AŽNG, Župnijska cerkev: 3; Koporc Sedej 2013: 21).

Veroučni in bivalni prostori so svetli in zračni, nudijo vse ugodnosti sodobnega udobja. Bivalni del je odmaknjen od drugih enot župnijskega prostora, tako kot je dormitorij v samostanski klavzuri odmaknjen in namenjen miru, tišini in osebni meditaciji (AŽNG, Šifra Dom: 2).

Tudi zunanjščina cerkve je odeta v že prej omenjene simbolne barve. Svetlo je obarvana opeka, okvirji oken so nakazani v beli barvi, detajli, kot so npr. križ pri vhodu, balkonske ograje itd. so rdeče barve, stavbno pohištvo je leseno. Cerkvena kupola bi morala biti prvotno skrilasta, bivalni objekti pa naj bi bili kriti s korci, kakor je bila nekdanja tradicija na Primorskem, vendar je danes celotna streha bakrena (AŽNG, Župnijska cerkev: 4; AŽNG, Šifra Dom: 3).

V velikonočnem času leta 2001 je bil dokončan zvonik, ki je nastal po načrtih arh. Kvaternika. V njem so štirje zvonovi, ki so bili leta 1998 vlti v podjetju Feniks iz Žalca. Zvonik je zasnovan kot konzolni element, ki ga nosita dva

armiranobetonska nosilca debeline 20 cm. Nosilca sta postavljena pravokotno eden na drugega in nosita stopnišče, ki vodi na vrh zvonika. Na vrhu je kupola krožnega prereza s premerom 0,5 m. Zgoraj in spodaj ima kupola armiranobetonske prstane, med katerimi so armiranobetonski stebriči dimenzij 15 x 40 x 400 cm. Na vrhu kupole je strešna konstrukcija s križem. Zvonik je visok 22,20 m (AŽNG, Montažni zvonik: 1; AŽNG, Župnijska cerkev v N. Gorici; Rudolf 2001/8: 2; Rudolf 2001/12: 2; *Razglasitev* 2004: 17).

25. novembra 2001 je bil blagoslovljen kip dr. Frančiška B. Sedeja, ki je postavljen v bližini zvonika. Naredil ga je kipar Evgen Guštin,¹⁴ v bron je bil odlit v livarni umetnin Kamšek Roman iz Komende, načrt za podstavek je naredil arh. Kvaternik, izdelal pa ga je kamnosek Mužina iz Sela (AŽNG, Razna dokumentacija).

Župnija Nova Gorica danes

15. marca 2004 je bila cerkev povzdignjena v konkatedralo.¹⁵ Konkatedralni škofov sedež je takrat zasnoval Matjaž Pegan iz Nove Gorice, tako da se harmonično zlije s celotno notranjščino cerkve, izdelalo ga je mizarstvo Humar-Goljevšček iz Orehovalj, kamnoseška delavnica Mužina iz Sela, kovinski del pa je prispeval Julijan Vendramin iz Solkana (*Razglasitev* 2004:18).

16. januarja 2014 se je župnija zopet preimenovala, in sicer v Župnijo Nova Gorica. Danes v njenih okvirih delujejo montessori vrtec (Hiša otrok Frančiška Sedeja), izvaja se verouk za otroke od 3. do 15. leta starosti, aktivne so mladinske veroučne skupine, skavti, zakonske in biblične skupine, skupine za versko poglobljanje, skupine za starejše, za starše veroučencev, župnijska Karitas, orgelska šola, pastoralni svet, gospodarski svet, župnijsko življenje bogatijo tudi drugi bogoslužni sodelavci. Cerkev v Novi Gorici ni postala sedež škofije, kot so predvidevali v 50-ih letih 20.

¹² Maša Bersan Mašuk se je rodila v Moskvi, kjer se je tudi šolala. Danes živi in ustvarja na Gorenjskem. Več o umetnici v: spletni vir 3.

¹³ Leon Koporc je leta 1950 diplomiral na Akademiji za upodabljačo umetnost v Ljubljani pri prof. Gojmirju Antonu Kosu ter tam dve leti kasneje končal tudi specialistični študij. Največ je slikal v olju, blizu sta mu bili figuralika in krajina pa tudi tihožitje in potreti. Izražal se je predvsem z barvo, s katero »je pravzaprav bolj risal kot slikal«, cit. po: Zlatar 2013: 5. Hkrati pa je želel odkriti tudi mistično svetlobo, kar ga je privedlo do magičnega realizma in nadrealizma, ki se intenzivno kaže v prav v umetniškem sakralnem opusu. Skozi zaznavno nas slikar popelje do tistega, kar se ne da upodobiti, hkrati pa pušči gledalcu prosto pot do lastne interpretacije in čustvovanja ob doživljanju podobe. Največkrat je upodabljal Vstajenje, kot enega temeljev krščanske vere, saj se po smrti naše življenje ne konča, ampak nadaljuje v večnosti, prim. Zlatar 2013: 5–6; Koporc Sedej 2013: 18–19.

¹⁴ Evgen Guštin se je rodil leta 1928 v Repnu na Krasu. Poklicno je bil gradbenik in se je šele po upokojitvi posvetil likovni umetnosti. Najprej je svoje znanje razširil na slikarstvo, po letu 1983 pa se je izpopolnil pri kiparju Mirsadu Begiću. Znan je po portretnih bustah, ki krasijo marsikateri kraj tako v Sloveniji kot tudi v zamejstvu (Heberle Perat 2004: 11–12).

¹⁵ Konkatedrala je sostolna cerkev, ki ima enake pravice kot katedrala, glavna cerkev škofije.

stoletja, ampak ima pomembno funkcijo konkatedrale, novogoriško župnijsko središče pa danes predstavlja glavno središče Goriškega okrožja.¹⁶

Župnijsko središče v Novi Gorici so od ustanovitve do danes vodili: Gašper Rudolf (1976-2009), Rafael Klemenčič (2009-2010), Aleš Rupnik (2010-2013), Robert Ušaj (2013-2015) in Alojzij Kržišnik (od leta 2015).

VIRI IN LITERATURA:

Arhivski viri:

AŽNG – Arhiv Župnije Nova Gorica

AŽNG, Konkatedralna cerkev (sostolnica) Kristusa Odrašenika v Novi Gorici.

AŽNG, Montažni zvonik cerkve Svetega Odrašenika v Novi Gorici.

AŽNG, Razna dokumentacija.

AŽNG, Šifra Dom, Župnijsko središče SV. ODRŠENIKA v Novi Gorici, Tehnično poročilo.

AŽNG, Župnijska cerkev in župnija Kristusa Odrašenika Nova Gorica.

AŽNG, Župnijska cerkev v N. Gorici, Nadvišanje zvonika.

Spletni viri:

Spletni vir 1: France Kvaternik – osemdesetletnik: <http://www.casnik.si/index.php/2013/12/19/utrinek-france-kvaternik-osemdesetletnik/>

Spletni vir 2: Juan-Ramón Celeiro: Marija, ki razvezuje vozle: [http://www.druzina.si/icd/spletnastran.nsf/0/A69199FAF48D39A2C1257C9100415403/\\$FILE/MARIJA%2C%20KI%20RAZVEZUJE%20VOZLEM.PDF](http://www.druzina.si/icd/spletnastran.nsf/0/A69199FAF48D39A2C1257C9100415403/$FILE/MARIJA%2C%20KI%20RAZVEZUJE%20VOZLEM.PDF)

Spletni vir 3: Maša Bersan Mašuk: <http://www.muzej-menges.si/slovenscina/razstave/2.srecanje/bersan.html>

Spletni vir 4: Molimo skupaj, Molitev.net: <http://www.molitev.net/html/vprasanja-odgovori/>.

Spletni vir 5: Slovenska biografija: Lucijan Bratuš: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1003020/>

¹⁶ Za vse podatke in možnost vpogleda v župnijski arhiv se iskreno zahvaljujem župnijskemu upravitelju, gospodu Alojziju Kržišniku, in bivšemu župnijskemu upravitelju gospodu monsignorju Gašperju Rodolfu.

Literatura:

Brezar V. 1999: Premislek o problemih sakralne arhitekture na Slovenskem. V: Leon Debevec (ur.) *Sakralna arhitektura v slovenskem prostoru – danes*, str. 117–126.

Brezar, V. 1999: Vloga sakralne arhitekture v arhitekturni stroki. V: Leon Debevec (ur.) *Sakralna arhitektura v slovenskem prostoru – danes*, str. 91–98.

Debevec L. 2013: Sakralna arhitektura po drugem vatikanskem koncilu »ikona« ali »reklama«?. V: *Bogoslovni vestnik*, letn. 73, št. 2 (2013), str. 269–277.

Heberle Perat M. 2004: Milost ustvarjanja, v: *Ilo in ploskev ujeti spomini Evgena Guštine ...*, str. 11–12.

Ilich Klančnik B. 2012: Stane Jarm – kipar. V: *Stane Jarm – kipar*, str. 10–77.

Juhant J. 1999: Stanje človeka in umetnosti. V: Leon Debevec (ur.) *Sakralna arhitektura v slovenskem prostoru – danes*, str. 19–27.

Kavčič M. 2009: Bogoslužne stavbe na Slovenskem po drugi svetovni vojni : evidenca produkcije. V: *AR : arhitektura, raziskave*, št. 2, str. 64–69.

Klemenčič D. 1966: V mestu brez zvonikov ... V: *Družina*, letn. 15, št. 3, str. 34.

Koporc Sedej V. 2013: Leon Koporc. V: *Ars sacra, risbe*, str. 18–19.

Kropej A. 1999: Vloga sakralne arhitekture v cerkvi. V: Leon Debevec (ur.) *Sakralna arhitektura v slovenskem prostoru – danes*, str. 71–75.

Pirih V. 1989: Nove orgle v Novi Gorici. V: *Cerkveni glasbenik*, letn. 82, št. 4–6 str. 41. *Razglasitev novogoriške konkatedrale* 2004.

Rogina B. 2012: Biografija. V: *Stane Jarm – kipar*, str. 110–121.

Rudolf G. 2001/8: Začetki župnije Kristusa Odrašenika. V: *Oznanila*, leto 1, št. 8, str. 2.

Rudolf G. 2001/12: Cerkev Kristusa Odrašenika v Novi Gorici. V: *Oznanila*, leto 1, št. 12, str. 2.

Stubelj I. 2005: *Financiranje Katoliške cerkve v Sloveniji na primerih gradnje Cerkve Kristusa Odrašenika v Novi Gorici in Škofijske gimnazije Vipava* (diplomsko delo).

Zlatar M. 2013: Meditacije: risba v opusu Ars sacra Leona Koporca. V: *Ars sacra, risbe*, str. 5–7.

NOVOGORIŠKA RAZLIČICA PRIMORSKEGA REGIOLEKTA

DANILO ZULJAN KUMAR

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša

DZuljan@zrc-sazu.si

Izvleček: Prispevek obravnava novogoriški pogovorni jezik oziroma novogoriško različico primorskega pokrajinskega pogovornega jezika, ki je različica primorskega regiolekt.

Ključne besede: jezikoslovje, pokrajinski pogovorni jezik (regiolekt), Nova Gorica

Pokrajinski pogovorni jeziki (regiolekti)

V državah z zgodnjo industrializacijo je že v 18. stoletju prišlo do množičnih selitev prebivalstva iz ruralnega okolja v velika urbana središča. Taka industrijska središča, ki so bila kot neke vrste talilni lonec različnih pokrajinskih jezikov in kultur (npr. v Franciji in Veliki Britaniji), so postopoma oblikovala svoj pogovorni jezik, imenovan regiolekt.¹ Na Slovenskem, kjer je veliko prebivalstva ostalo v ruralnem okolju ali pa se preselilo v bližnja urbana središča, so se oblikovali regiolekti ali pokrajinski pogovorni jeziki, ki v večji meri kot na zahodu odražajo značilnosti narečij posamezne pokrajine. Tako lahko danes govorimo o štajerskem pokrajinskem pogovornem jeziku z dvema osnovnima različicama, to je mariborskim in celjskim pogovornim jezikom, gorenjskem pokrajinskem pogovornem jeziku z dvema različicama, to je kranjskim pogovornim jezikom, na katerega so v veliki meri vplivala go-

renjska narečja, in škofjeloškimi, na katerega so vplivala rovtarska narečja, dolenskem, koroškem, prekmurskem in primorskem pokrajinskem pogovornem jeziku s tremi osnovnimi različicami, koprskim, novogoriškim in postojnskim pogovornim jezikom.

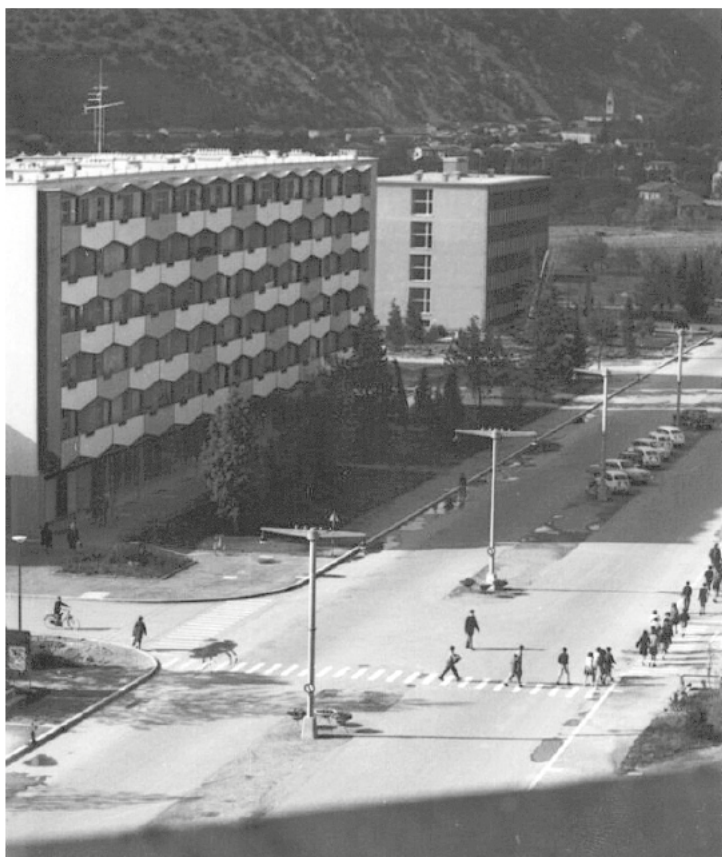
Novogoriški pogovorni jezik

Jezik Nove Gorice je pogovorni jezik, ki ga v svojem sporazumevanju uporabljajo prebivalci Nove Gorice ter dnevni migranti iz širšega goriškega prostora za sporazumevanje v delovnem okolju, medtem, ko doma sicer govorijo narečje. Novogoriškega nadnarečnega jezika kot prvega jezika ne govorijo avtohtoni prebivalci prime-stnih naselij Solkan, Kromberk in Šempeter, saj so njihovi govori v osnovi še vedno kraški govori, pri čemer imata solkanski in kromberški govor značilnosti banjškega govora kot podnarečja kraškega narečja.² Kar mi je znano, je bila do danes opravljena le ena raziskava o pogovornem jeziku Nove Gorice, in sicer diplomsko delo Ksenije Ferjančič, *Visoki pogovorni jezik Nove Gorice in Gorice (v Italiji)*, sama pa sem izdala članek z naslovom *Vpliv novogoriškega pogovornega jezika na briško narečje*.

¹ V nekaterih evropskih državah z močnimi sodobnimi selitvami predvsem mladega prebivalstva, tako s podeželja v urbana središča kot v tujino, npr. v Litvi, potekajo med dialektologi debate o potrebi po novi definiciji pojmov dialekt in regiolekt, saj zaradi velikih sprememb v družbi prihaja do večjih sprememb v jezikovni rabi (ustno Daiva Aliūkaitė in Danguolė Mikulėnienė na konferenci Polilogue in Geolinguistics and Sociolinguistics: the 21th Century approach, ki je bila 6. in 7. 12. 2012 v Kaunasu, Litva).

² O značilnostih solkanskega govora glej Logar 1986: 57–59.

Slika 4: Nova Gorica, posnetek iz skeleta nebotičnika na čebelnjak in sodišče s Kidričevo ulico (foto: Aldo Vuga, vir: www.kamra.si).

V nadaljevanju bom podala nekaj osnovnih značilnosti novogoriškega pogovornega jezika.

Prozodija in naglas

Naglas novogoriškega pogovornega jezika je netonemski, tj. jakostni. Besede tipa *megla, steber, bezeg, pekel, steza* se naglašujejo na prvem zlogu. Nekateri samostalniki imajo naglasno mesto drugje kot v splošnem pogovornem jeziku, npr. *sládoled, semáfor, avto**b**ús, petelín, jelén*. Naglasno mesto je drugačno kot v splošnem pogovornem jeziku tudi pri nekaterih glagolskih oblikah, npr. *no**s**ít, mo**l**ít, na**r**dít*.³

Vsi naglašeni samoglasniki so enako kot v pretežnem delu kraškega in notranjskega ter v briškem narečju (razen v solkanskem in kromber-

škem govoru, kjer poznajo krajšanje dolgih naglašanih samoglasnikov,⁴ in v banjškem podnarečju, ki ima tudi sistem kratkih naglašanih samoglasnikov), dolgi, tudi polglasnik. Sistem naglašanih samoglasnikov novogoriškega pogovornega jezika torej ne pozna kolikostnih opozicij.

Samoglasniški sistem

Sistem naglašanih samoglasnikov je monoftongičen (za razliko od bližnjih narečij, ki vsa poznajo monoftongično-diftongični sistem naglašanih samoglasnikov). Ozka *o* in *e* nista tako visoko artikulirana kot v knjižnem jeziku, izgo-

³ S stališča diahronega jezikoslovja odsotnost umika naglasa kaže na rabo dolgega nedoločnika (proti kratkemu nedoločniku, ki je v rabi v osrednjih slovenskih pokrajinskih jezikih, npr. *nósit, mólit, narést*).

⁴ Logar je pri svojem delu za Slovenski lingvistični atlas ugotovil, da v govorih zahodno od črte Vrtovin–Batuje do črte Grgar–Voglarji pri Trnovem ter na jugu od črte Batuje–Vogrsko–Solkan naglašeni dolgi *a* v glasovnih skupinah *ám, án, má, ná* prehaja v kratki polglasnik (npr. *dán, bolán, zorán, rəmo*), tudi v izposojenkah iz nemščine in furlanščine (npr. *kəmbərca, lomər*) (Logar 1996: 57).

varjata se kot srednja *e* in *o*, vendar je kakovostna opozicija med ozkima in širokima sredinskima samoglasnika ohranjena (*sónce* : *sôba*; *žénska* : *žêp*).

V sistemu nenaglašena vokalizma so značilne redukcije, vendar manjše kot v osrednjem slovenskem pogovornem jeziku. Kot ugotavlja Ferjančič, največ onemeva glas *i*, in sicer najbolj v izglasju in sredi besede, najmanj pa v vzglasju (Ferjančič 1989: 16–19).⁵

Izglasni *i* onemeva v naslednjih kategorijah:

- a) vedno v nedoločniški glagolski obliki (*yledat*, *spat*, *it*, *met*)
- b) pri nekaterih glagolih v množinski obliki deležnika na *-l* (*so delal*, *so mel*, *smo se zabaval*), vendar ne pri vseh glagolih (*so moyli*, *so določli*, *so pozabli*, *so vedli*, *ste rekli*, *so čutli*, *ste se čudli*, *smo se ustauili*).
- c) pri nekaterih členkih, veznikih in prislovih (npr. *dost*, *tud*, *zarad*, *al*), ohranjen pa je:
 - a) v velelniku za 2. osebo ednine (*Napiši!*, *Beži!*)
 - b) v končnicah *-ami*, *-emi* in *-imi* (*z noyami*, *s problemi*, *z živimilz živimi*).

Glas *i* onemeva sredi besede v naslednjih kategorijah:

- a) v glagolski priponi (*sem povabla*, *si porabla*, *smo napravili*, *so odločili*, *smo uveljavili*)
- b) v opisnem deležniku na *-l* glagola *biti* (*sem bla*, *bi bli*)
- c) v nekaterih pridevniških zaimkih (*kolko*, *tolko*),
- č) v položaju med *ln* in *j* (*Slovenja*, *Italja*).

V vzglasju glas *i* onemeva v oblikah glagola *imeti* (*mam*, *bi meli*).

Ostali nenaglašeni samoglasniki se reducirajo manj. Nenaglašeni *e* npr. v besedah *narjeno*, *vedli*, *naj*, *dvestodvajst*.

Nenaglašeni *a* se navadno reducira do polglasnika (*morajo*, *yledajo*, *nás*, *vás*, *nam*, *zanimiu*, *l**o**hko*).

Nenaglašena *-il/-el* deležnika na *-l* za moški spol ednine se izgovarjata kot *-u* (*spiu*, *vabu*, *kupu*, *zaprosu*, *hotu*, *preseyu*, *reku*, *peku*).

Za novogoriški pogovorni jezik so značilni še nekateri prehodi v nenaglašenem vokalizmu, in sicer:

- a) nenaglašena *a* v *e* pred *j*: *nekej*, *tukej*, *zdej*, *zmirej*
- b) nenaglašena *a* v *e* v vezniku *da*
- c) nenaglašena *a* v *o* pred *u*: *delou*, *prou*, *skrivou*.

Soglasniški sistem

Mehkonebni zapornik *g* se izgovarja kot meh-konebni pripornik *ɣ*, vendar pri lastnih imenih prevladuje *g* (*Gregor*, *Greta*, *Goran* in ne *Greyor*, *Greyta*, *Goran*). Zveneči nezvočniki se v izglasju onezvenečijo, npr. [zop], [sneh].⁶

Glas *v* se pred sprednjimi in zadnjimi samoglasniki izgovarja kot *v* (*voda*, *vem*, *vidim*).⁷

Palatalna *n* in *j* sta ohranjena v izglasju in v položaju pred soglasnikom (*zmankat*, *oyán*, *vzgojitel*, *nedelsko*), sklop *nj* lahko preide v *jn* (*majn*, *zmajkat* (Ferjančič 1989: 19).

Oblikoslovne značilnosti

Pri samostalnikih moškega spola se v dajalniku in mestniku ednine rabita končnici *-u* in *-i*, npr. *pər bratu/brati*, *pər Joškotu/Joškoti*.⁸

Pri tematskih glagolih sta se v sedanjiku posplošili končnici *-sta* (2. in 3. os. dv.) in *-ste* (2. os. mn.) atematskih glagolov: *slonista* 'slonita', *vidiste* 'vidite', *yledaste*, *poslušaste*.

Ponavljalni glagoli se tvorijo s pripono *-ava-* (*poyledavam*, *kupavam*, *probavam*).

Krajevni in časovni prislovi *zgodaj*, *spodaj*, *zgoraj* niso ojačani s členico *-j*: *spoda*, *zgora*, *včera*.

Od veznikov je za protivno priredje v rabi prevzeti *ma*, ki se rabi lahko tudi kot členek (npr. *Ma kaj ti misliš?* 'Kaj pa ti meniš?'). V rabi sta tudi prevzeta členka *ben* in *alona*.

Skladnja

Kar novogoriški pogovorni jezik v skladnji ločuje od osrednjih slovenskih pogovornih jezikov, so strukture, prevzete iz sosednjih romanskih jezikov. Primeri:

⁶ Za razliko od npr. bližnjega kojščanskega govora, kjer se zaradi vokalne redukcije v izglasju lahko ohranijo, npr. [hrib] imenov. in tož. mn.

⁷ V bližnjih narečjih se pred zadnjimi samoglasniki izgovarja kot dvoustični *u* (*uoda*).

⁸ Končnica *-i* je v rabi v notranjskem narečju.

⁵ Večina kategorij besed, pri katerih glas *i* onemeva, je povzeta po Ferjančič 1989.

- a) glagolska besedna zveza, sestavljena iz glagolskega primitiva in samostalnika (*imeti strah, imeti mrz, imeti silo, imeti potrebo*),
- b) samostalniška besedna zveza, sestavljena iz dvojnih zaimkov (naglasne in naslonske oblike) v funkciji predmeta (*nje je, njih jih*), ter samostalnika in samostalniškega zaimka v funkciji istega predmeta (*Tomaza smo ga pogrešali*).

Predpostavljam, da je od osrednjih pogovornih jezikov v novogoriškem drugačen tudi besedni red, saj se je to pokazalo za zahodna slovenska narečja (Zuljan Kumar 2008), vendar raziskave o tem nisem opravila.⁹

Besedišče

Za novogoriški pogovorni jezik so značilne izposojenke iz sosednjih romanskih jezikov, npr. *pašta, paštašuta, pašta freda* 'testenine, pripravljene na hladno', *cukete* 'bučke', *pomodorji, kanotjera* 'spodnja majica', *karjola, oštarija, kofano* 'prtlačnik', *škarik* 'izpušna cev'.

Bogato je pomensko polje prevzetih kletvic, npr. *porka madona, porko dijo, porka mižerja, porka putana* ter njihovih omiljenih različic, npr. *orko, orko dindjo, orko porko*.

Zaključne misli

Pogovorni jezik mesta ustvarjajo ljudje, ki ga rabijo v svoji vsakodnevni komunikaciji. Zato je zanj značilno, da se v času spreminja glede na družbene, socialne in tudi politične razmere. Težko je napovedati, kako se bo novogoriški pogovorni jezik razvijal v prihodnje in ali bo nanj imel večji vpliv slovenski splošni pogovorni jezik, če se bo veliko prebivalcev Nove Gorice dnevno vozilo v službo v Ljubljano ali druga osrednja slovenska mesta, ali morda italijanski jezik, če bo prišlo do tesnejšega stika z Gorico. Morda bodo v prihodnje določen vpliv na razvoj jezika Nove Gorice imeli tudi jeziki bivših jugoslovanskih republik. Če je bilo namreč v preteklosti značilno, da so delavci iz teh republik živeli v samskih domovih, pa je za zadnja desetletja značilno, da se tu naseljujejo celotne družine, potomci druge in tretje

generacije priseljencev so asimilirani v okolje, kar pomeni, da obvladajo novogoriški pogovorni jezik in ga po svoje preoblikujejo, vključujoč jezikovne značilnosti, ki jih prinašajo iz svoje lastne kulture.

LITERATURA:

Ferjančič, K. 1989: *Visoki pogovorni jezik Nove Gorice in Gorice (v Italiji)*. Diplomatska naloga (mentorica prof. dr. Breda Pogorelec). Ljubljana: Univ. E. Kardelja v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti.

Logar, T. 1996: Zanimiv problem iz solkanskega govora. V: Kenda-Jež, K. (ur.): *Dialektološke in jezikovnozgodovinske nazprave* Ljubljana: ZRC SAZU.

Zuljan Kumar, D. 1999: Vpliv novogoriškega pogovornega jezika na briško narečje. V: *Primorska srečanja: revija za družboslovje in kulturo*. Let. 23, št. 221, 682–685.

Zuljan Kumar, D. 2008: Besedni red v govornih slovenskih narečjih. V: Toporišič, J. (ur.): *Škrabčeva misel VI: zbornik s simpozija 2007*. Nova Gorica: Frančiškanski samostan Kostanjevica, [121]–135.

⁹ Toda če primerjamo besedni red v *Primorskem dnevniku*, ki je osrednji časopis Slovencev v Italiji in izhaja v Trstu, lahko opazimo posebnosti glede na besedni red v časopisu *Delo*, ki izhaja v Ljubljani.

PROJEKT RESTAURA: JAVNO-ZASEBNO PARTNERSTVO KOT MEHANIZEM ZA USPEŠNO VALORIZACIJO KULTURNE DEDIŠČINE

NEVA MAKUC
Zgodovinski inštitut Milka Kosa
neva.makuc@zrc-sazu.si

Izvleček: Prispevek predstavlja problematiko, na katero je osredotočen evropski projekt RESTAURA - *Revitalising Historic Buildings through Public-Private Partnership Schemes* (program Srednja Evropa 2014–2020). Projekt je usmerjen v spodbujanje učinkovite uporabe shem javno-zasebnega partnerstva pri revitalizaciji zgodovinskih stavb v srednjeevropskih državah. Omenjeni mehanizem je v Sloveniji slabo poznan in razvit, lahko pa predstavlja rešitev za revitalizacijo marsikatero slovenske zgodovinske stavbe (tudi gradu Rihemberk), zato je v prispevku na kratko predstavljeno, kaj sploh je javno-zasebno partnerstvo.

Ključne besede: javno-zasebno partnerstvo, projekt RESTAURA, revitalizacija, grad Rihemberk

Leta 2016 se je začel evropski projekt RE-STAURA - *Revitalising Historic Buildings through Public-Private Partnership Schemes* (program transnacionalnega sodelovanja Srednja Evropa 2014–2020), sofinanciran s strani Evropskega sklada za regionalni razvoj, ki je usmerjen v spodbujanje učinkovite uporabe shem javno-zasebnega partnerstva pri revitalizaciji zgodovinskih stavb v srednjeevropskih državah. V projekt so vključeni partnerji s Poljske, Slovenije, Hrvaške in Slovaške, torej iz držav, kjer se veliko zgodovinskih stavb nahaja v slabem materialnem stanju in kjer je uporaba omenjenih shem zaradi različnih vzrokov še slabo razvita.

Kaj sploh je ta precej kompleksni mehanizem, ki je v slovenskem prostoru slabo poznan in redko predmet napačnega razumevanja? Država ima pri izgradnji infrastrukture in izvajanju javnih storitev na voljo več možnosti, kako lahko to izpelje. Javno-zasebno partnerstvo se pojavlja v različnih oblikah, in sicer v obliki neformalnega sodelovanja med partnerji preko koncesij, delnih privatizacij, dolgoročnih najemov in podobnih

rešitev ali mešanih javno-zasebnih gospodarskih družb (Sajko 2009: 85).¹ Gre za razvijajoči se koncept, ki ga je možno prilagoditi posameznim potrebam in značilnostim določenega projekta (Milosavljevic, Benkovic 2009: 28).

Bistvo javno-zasebnega partnerstva je učinkovito sodelovanje javnega in zasebnega sektorja na področju javnih storitev in infrastrukture. Evropska komisija izpostavlja, da lahko prispeva k izhodu iz finančne krize (Poročilo 2009: 4). Pri tem je ključnega pomena pravilno izvajanje tega mehanizma: »Ideological issues aside, only if properly managed, the PPP can be useful tool for further infrastructure development« (Milosavljevic, Benkovic 2009: 28).²

¹ Porazdelitev poslovnega tveganja predstavlja ključni element za razlikovanje javnonaročniškega razmerja, kjer (večino) tveganja prevzame javni sektor, koncesije, kjer ga prevzame zasebni, ter javno-zasebnim partnerstvom, kjer je vsaj del tveganja preneseno na zasebnega partnerja in torej uravnoteženo med sektorjema (Živec 2010: 106).

² Če se pusti ob strani ideološka vprašanja, lahko javno-zasebno partnerstvo predstavlja uspešno orodje

RIHENBERK

Slika 1: Razlednica (hrani Goriški muzej, zgodovinski oddelek, št. 1058).

Zakon o javno-zasebnem partnerstvu (ZJZP), ki je bil sprejet 7. 12. 2016 in je stopil v veljavo 7. 3. 2007, definira ta mehanizem na sledeči način: »Javno-zasebno partnerstvo predstavlja razmerje zasebnega vlaganja v javne projekte in/ali javnega sofinanciranja zasebnih projektov, ki so v javnem interesu, ter je sklenjeno med javnim in zasebnim partnerjem v zvezi z izgradnjo, vzdrževanjem in upravljanjem javne infrastrukture ali drugimi projekti, ki so v javnem interesu, in s tem povezanim izvajanjem gospodarskih in drugih javnih služb ali dejavnosti, ki se zagotavljajo na način in pod pogoji, ki veljajo za gospodarske javne službe, oziroma drugih dejavnosti, katerih izvajanje je v javnem interesu, oziroma drugo vlaganje zasebnih ali zasebnih in javnih sredstev v zgraditev objektov in naprav, ki so deloma ali v celoti v javnem interesu, oziroma v dejavnosti, katerih izvajanje je v javnem interesu« (ZJZP 2006: 2. člen).

Glavne značilnosti javno-zasebnega partnerstva, ki se nahaja med tradicionalnim modelom javnega zagotavljanja storitev in privatizacijo, so:

za nadaljnji infrastrukturni razvoj, a le ob primernem upravljanju« (prevod N. M.).

- dolgotrajno sodelovanje med javnim in zasebnim partnerjem;
- uravnotežena in optimalna porazdelitev poslovnih tveganj med oba sektorja;
- odgovornost zasebnega partnerja za določeno javno storitev, a pod nadzorom javnega partnerja ter
- prenos lastništva nad določeno infrastrukturo na zasebnega partnerja, a le za določeno obdobje (Sajko 2009: 84–85).

Ta mehanizem vpeljuje na področje izvajanja javnih storitev in izgradnje infrastrukture precej prednosti, kot razbremenitev javnih financ in večjo učinkovitost projekta. Zasebni sektor je boljši pri produkcijski učinkovitosti, javni pa pri alokacijski in zagotavljanju standardov storitev. Javno-zasebno partnerstvo naj bi tako združilo prednosti in kompetence obeh sektorjev (Pintar 2015: 48–62). Mehanizem zaznamujejo torej številne prednosti:

- večjo finančno odgovornost projekta zaradi tržno naravnane pristopa;
- hitrejša izgradnja infrastrukture;
- celokupni nižji stroški izgradnje infrastrukture;

- kvalitetnejša storitev, ki je v primerjavi s tradicionalno javno storitvijo bolj usmerjena k potrebam uporabnikov ;
- uravnotežena in optimalna porazdelitev poslovnih tveganj (tveganja so razdeljena v skladu s tem, kdo jih lahko bolje obvladuje);
- usmerjenost na strateška vprašanja (mehanizem lahko spodbuja gospodarski in družbeni razvoj) ter
- prispevek k razvijanju socialno inkluzivnih družb (Milosavljevic, Benkovic 2009: 26–27).

Izpostavljajo pa se še druge prednosti javno-zasebnega partnerstva, kot so na primer:

- pospešeno zagotavljanje potreb po infrastrukturi, saj lahko obravnavani mehanizem zagotovi potrebne finančne vire za izvedbo projektov;
- hitrejše odločanje, bolj učinkovito in hitro delovanje in uresničevanje projektov;
- bolj gospodarna uporaba virov, k čemur navadno spodbuja prav zasebni sektor;
- zbiranje odvečnih izdatkov oziroma neizkoriščenih kapacitet ter
- boljše upravljanja (zasebni sektor prevzame del upravljanja, javni pa se bolj učinkovito posveča nadzoru) (Živec 2010: 31–32).

Na ta način se v partnerstvu povežeta javni sektor, katerega interes je doseči javni blagor, ter zasebni, katerega cilj je ustvarjanje dobička. Doseže se torej lahko dobiček zasebnega akterja in se istočasno zagotovi javni blagor (Sajko 2008: 82). Pri uspešni uporabi tega mehanizma bi tako javni sektor zagotovil družbeno odgovorno upravljanje projekta, okoljevarstveno skrb in podobno, zasebni pa upravljaljske in tržne izkušnje, inovativnost in podobno. Pri tem je potrebno izpostaviti, da zasebni sektor predstavljajo tudi nevladne in neformalne organizacije, javni pa tudi javne agencije in lokalne javne organizacije (Živec 2010: 22–23). »Pri urejanju JZP [javno-zasebnega partnerstva] v EU [Evropski uniji] je potrebno izpostaviti, da cilj ni liberalizacija ali privatizacija gospodarskih javnih služb, ampak njihovo bolj učinkovito in racionalno delovanje« (Živec 2010: 44).

Partnerstvo pa je lahko podvrženo tudi določenim tveganjem, ki so vezana na sam projekt ali na tržna tveganja (Pintar 2015: 54–66). Težave v zvezi s tem mehanizmom pa se navezujejo na:

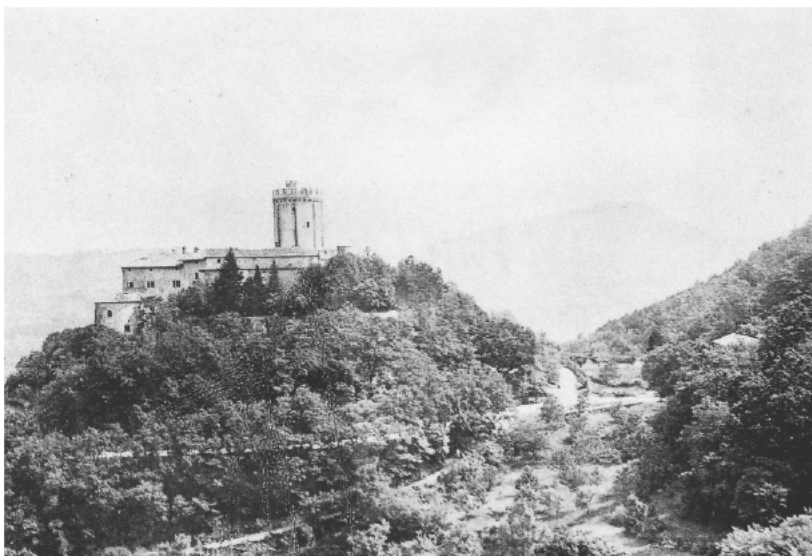
- slabo poznavanje tega mehanizma v določenih državah;
- nezadostno konkurenčnost (premajhno število morebitnih zasebnih partnerjev);
- politično retoriko in javno nasprotovanje, ki lahko otežujeta implementacijo projektov, prav tako tudi premajhna transparentnost projektov ter
- morebitne višje cene kapitala zasebnega kot javnega partnerja (Milosavljevic, Benkovic 2009: 26–27).

Med slabostmi se navajajo tudi:

- visoki stroški priprav tovrstnih projektov, ki izhajajo iz dolgotrajnosti in kompleksnosti tega mehanizma;
- več dodatnih pogajanj v času trajanja projekta ter
- zagotavljanje učinkovitega in stalnega nadzora zasebnega partnerja s strani javnega sektorja, da se zagotovi javno dobro (Živec 2010: 32–33).

Za uspešen razvoj javno-zasebnega partnerstva je potrebno torej zadostiti pomembnim pogojem, kot so pomanjkanje javnofinančnih sredstev za investicije, spodbudno politično okolje za razvoj tega mehanizma, ugodne tržne razmere in makroekonomske politike, institucionalna kvaliteta in pravni sistem, ki zagotavlja zaupanje zasebnega sektorja, izkušnje na področju izvajanja tega mehanizma ter zasebna participacija (Živec 2010: 12).

Javno-zasebno partnerstvo že nekaj desetletij predstavlja globalno prisoten mehanizem pri izvajanju javnih storitev in izgradnji infrastrukture. V določenih državah je bilo na ta način izvedenih že veliko število projektov, v drugih pa še noben (Pintar 2015: 12). Najbolj razvito je tovrstno partnerstvo v Veliki Britaniji (Pintar 2015: 21–22). Ne preseneča torej, da je slovenska zakonodaja na področju javno-zasebnega partnerstva ZJZP oblikovana v prvi vrsti po britanskem vzoru (Živec 2010: 127). Tudi Francija, Nemčija, Italija in Irska se umeščajo glede uporabe tega mehanizma med razvite države, Španija in Portugalska med srednje razvite. Z zamudo se ta mehanizem razvija v Luksemburgu in na Švedskem, ki se zaradi odličnega upravljanja javnih finančnih sredstev niso znašle pred potrebo po pridobivanju zasebnih finančnih sredstev. Med zamudnike spadajo

Slika 2: Fotografija rihemberškega gradu (hrani Goriški muzej, zgodovinski oddelek, št. 28619).

tudi Avstrija, Belgija, Grčija in Malta. Svojevrstno zgodbo pa predstavljajo bivše socialistične države Srednje in Vzhodne Evrope, ki se soočajo s pomanjkanjem posebej usposobljenega kadra za učinkovito uporabo obravnavanega mehanizma (Živec 2010: 46–56).

Na področju javno-zasebnega partnerstva se Slovenija v okviru Evropske unije uvršča med manj razvite države. Slovenija je namreč dokaj pozno začela razvijati mehanizem javno-zasebnega partnerstva, in sicer zaradi nizke zadolženosti v obdobju po osamosvojitvi, stabilnih javnih financ in ugodne gospodarske rasti. Leta 2006 je Slovenija s sprejetjem Zakona o javno-zasebnem partnerstvu z zakonskega vidika uredila to področje (Živec 2010: 13–132).

V okviru Ministrstva za finance RS deluje poseben Sektor za javno-zasebno partnerstvo in sistem javnega naročanja. Poleg tega je bil ustanovljen poseben Svet Vlade RS za javno-zasebno partnerstvo. Na čelu Sveta, ki ga sestavljajo strokovnjaki s pravnega, gospodarskega in drugih področij, je Minister za finance, ki ga vodi Minister za finance (Ministrstvo za finance 2016).

Kakšno pa je dejansko stanje razvoja tega mehanizma v Sloveniji? V *Poročilu o sklenjenih oblikah javno-zasebnega partnerstva v Republiki Sloveniji v letu 2009*, torej zadnjem poročilu, ki je

dostopno na spletni strani Ministrstva za finance,³ piše: »Javni sektor, tako na ravni ministrstev kot tudi na lokalni ravni v največji meri podeljuje koncesije za opravljanje storitev. Kompleksnih oblik javno-zasebnega partnerstva, ki bi vključevale tudi gradnjo zlasti infrastrukturnih objektov ni, niti na lokalni niti na državni ravni« (Poročilo 2009: 3). Med vzroki (na primer majhnost in slaba finančna sposobnost slovenskih občin, slabi investicijski programi itd.) je izpostavljeno tudi napačno interpretiranje tega mehanizma, saj pri mnogih projektih ne pride do prenosa tveganja na zasebni sektor, kar pomeni, da so ti projekti klasična javna naročila (Poročilo 2009: 3).

Na področju dejanske uporabe tega mehanizma Slovenija torej zaostaja. Zaradi njegove zahtevnosti in dolgotrajnosti je namreč potrebno zagotoviti dovolj in dobro usposobljene strokovnjake, ki lahko vzpostavijo in učinkovito vodijo vse projektne faze. Poleg tega se Slovenija sooča tudi s pomanjkanjem politične volje za tovrstne projekte na eni strani ter pomanjkanjem interesa in zaupanja zasebnega sektorja na drugi strani. Politična volja se kaže kot zgolj načelna, potrebno

³ Ministrstvo za finance ime nalogo zbirati in spremljati vse oblike sodelovanja, ki spadajo v okvir javno-zasebnega partnerstva. Ker pa v Zakonu o javno-zasebnem partnerstvu ni kazenskih določb glede neporočanja, se Ministrstvo srečuje s težavo, kako pridobiti potrebne informacije (Poročilo 2009: 4).

bi bilo vložiti več sredstev za izobraževanje javnega sektorja, okrepiti institucije, ki so lahko nosilci tovrstnih projektov, ter spodbuditi zanimanje zasebnega sektorja. Tudi makroekonomske razmere niso posebno ugodne (na primer oteženo pridobivanje kreditov s strani zasebnikov). Potrebno bi bilo tudi povečati spremljanje in nadziranje sklenjenih pogodb s strani javnega sektorja ter izboljšati računovodske standarde. Poleg tega imajo slovenske ustanove izkušnje zgolj s podeljevanjem koncesij, ne pa z bolj kompleksnimi oblikami javno-zasebnega partnerstva (Živec 2010: 13–132).

Posebno pozornost bi bilo potrebno nameniti tudi argumentom, ki vplivajo na zanimanje zasebnega sektorja za obravnavani mehanizem. Med temi gre izpostaviti stabilno makroekonomsko situacijo, vrednotenje posamezne države v okviru svetovnega gospodarstva, zaupanja vredno dolgoročno sodelovanje, primerne tarifne politike (tudi zagotovili teh tarif) in varnost projekta. Javno-zasebno partnerstvo je tesno povezano z velikostjo nekega trga in obsegom potreb določene družbe. Večji, kot je potencialni trg, in torej večje kot je število uporabnikov, prej se bodo povrnilo stroški investicije in večji bo dobiček. Ker je težko predvideti obseg povpraševanja po določeni novi storitvi, se lahko javni sektor zaveže, da bo zagotovil ustrezno pokritost tarif ali po določenem obdobju odkupil infrastrukturo po določeni ceni. Posebno vlogo pri pritegnitvi zasebnega sektorja igrajo tudi stabilne državne ustanove s kvalitativnim upravnim sistemom in močan pravni sistem (Živec 2010: 73–75).

Cilj projekta RESTAURA, ki bo trajal do maja 2019, je identificirati, preveriti in promovirati dobre prakse javno-zasebnega partnerstva na primeru zgodovinskih mest in stavb. Ob omejenih javnih proračunih lahko ta mehanizem prispeva k ohranjanju slovenske in srednjeevropske materialne kulturne dediščine. V okviru projekta se razvijajo strategije, akcijski načrti, pilotne akcije, delavnice za javni sektor itd., da bi se tako zagotovilo ohranjanje in valorizacijo te dediščine preko javno-zasebnega partnerstva. Pri projektu sodelujejo trije slovenski partnerji, in sicer Mestna občina Nova Gorica, Fakulteta za poslovne vede ter Znanstveno-raziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Na pomen

projekta pa kaže tudi vključitev več pridruženih partnerjev, na primer Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Slovenske škofovske konference ter Nadškofije Ljubljana.

Omenjeni projekt je posebnega pomena za Mestno občino Nova Gorica, saj bo v njegovem sklopu posebne pozornosti deležen grad Rihemberk. Grad bo tudi predmet posebne pilotne akcije. To bo dalo nov zagon revitalizaciji tega pomembnega kulturnega spomenika Goriške.

VIRI IN LITERATURA:

Literatura:

- Milosavljevic, M.; Benkovic, S. 2009: Institutions and development. Modern Aspects of Public Private Partnership. V: *Perspectives of Innovations, Economics & Business* vol. 3, str. 25–28.
- Pintar, J. 2015: *Vpliv institucionalnega okolja na razširjenost javno-zasebnega partnerstva. Doktorska disertacija*. Ljubljana: [J. Pintar].
- Sajko, J. 2008: Financial aspects of Public-Private Partnership. V: *Uprava VI*, št. 1, str. 81–102.
- Zakon o javno-zasebnem partnerstvu 2006. V: *Uradni list Republike Slovenije*, št. 127/06, 7. 12. 2006.
- Živec, G. 2010: *Javno-zasebno partnerstvo v Republiki Sloveniji – (ne)izkoriščen koncept. Magistrsko delo*. Ljubljana: [G. Živec].

Spletni viri:

- Ministrstvo za finance Republike Slovenije. Javno zasebno partnerstvo. http://www.mf.gov.si/si/delovna_podrocja/javno_zasebno_partnerstvo/#c391, 7. 10. 2016.
- Poročilo o sklenjenih oblikah javno-zasebnega partnerstva v Republiki Sloveniji v letu 2009. Ministrstvo za finance Republike Slovenije. Direktorat za javno premoženje. http://www.mf.gov.si/fileadmin/mf.gov.si/pageuploads/javno_zas_partnerstvo/porocilo_o_jzp.pdf, 7. 10. 2016.

MED PRVIM GORIŠKIM ZBORNikom IN MED GORIŠKIMI/ NOVOGORIŠKIMI ZBORNIMI, KI SO MU SLEDILI

BRANKO MARUŠIČ
branko.marusic@guest.arnes.si

Povzetek: Med letoma 1958 in 2008 je izšlo pet zborniških publikacij, ki so počastile obletnice priključitve Primorske k matični domovini ter nastanka Nove Gorice. Članek prestavlja vsako izmed petih publikacij. Posebna pozornost je namenjena zborniku iz leta 1957. Bil je prva domoznanska publikacija, posvečena Goriški. Sedemdesetletnica priključitve in nastanka Nove Gorice ponujata priložnost, da se desetletno izhajanje po dvajsetletni prekinitvi nadaljuje.

Ključne besede: Nova Gorica, Goriška, zbornik

1.

Prvi *Goriški zbornik* s časovno opredelitvijo v podnaslovu 1947–1957 je izšel septembra 1958 v Novi Gorici ob deseti obletnici priključitve Slovenskega Primorja k Federativni ljudski republiki Jugoslaviji (FLRJ). Izdal in založil ga je Okrajni svet Svobod in prosvetnih društev Gorica. Uredniški odbor so sestavljali (po abecednem redu): Mija Bratoš, Rudi Hönn, Joško Humar, Jože Jelerčič, Meta Kogej, Slavko Kretič in Ivo Zrimšek. Kot odgovorni urednik je bil v kolofonu zbornika podpisani Joško Humar; bil je zagotovo prvi med tistimi, ki so bili pobudniki te izdaje.

Priprava zbornika je sodila v delokrog Okrajnega sveta Svobod in prosvetnih društev Gorica. V arhivu te organizacije (v Pokrajinskem arhivu Nova Gorica) je ohranjena verjetno večina dokumentov, ki se nanašajo na uredniševanje prve take slovenske domoznanske publikacije na Goriškem, na obeh straneh državne meje. Ohranjeni pa niso dokumenti o imenovanju uredniškega odbora, prav tako tudi ne zapisnik prve seje tega odbora. Tako začne pripoved o nastajanju *Goriškega zbornika* šele z drugo sejo, ki je bila 27. oktobra 1956. Navzoči so se tedaj pogovorili o vsebini zbornika, ta naj bi imel tri vsebinske sklope, vezane na Goriško: obdobje narodnoosvobodilnega boja

(NOB; 1941–1945), obdobje od osvoboditve dalje (od 1. maja 1945 do konca leta 1956) in obdobje do leta 1945 (vsebinsko razdeljeno na domoznanstvo, kulturna dejavnost in književnost). Pri tem je v predlogu vsebine posebej poudarjena potreba po obdelavi problema meje med Beneško republiko in avstrijsko monarhijo (avtor naj bi bil dr. Jaromir Beran), pregled razvoja komunikacijskega sistema na Goriškem skozi zgodovino ter razvoj naprednega revolucionarnega gibanja na Goriškem med letoma 1918–1941 (gradivo sta zbirala, kot piše zapisnik seje, Zorko Jelinčič in Albert Rejec).

Udeleženci sestanka so tudi predlagali nekaj avtorjev člankov v nameravanem zborniku. Poleg že omenjenih še: dr. Andrej Budal, dr. Lavo Čermelj, dr. Milko Kos in dr. Roman Savnik. Odločili so tudi, da se bo zbornik tiskal v nakladi 2.000 izvodov. Stroški izdaje pa bodo znašali okoli 2,500.000 dinarjev. Imenovana sta bila organizacijsko-finančni (Maks Černic, Joško Humar, Jože Jelerčič, Anton Jug, Roman Klančič, Jernej Kruh, Tine Ravnikar, Milan Vižintin, dr. Ciril Žižek) in redakcijski odbor (Nadja Ambrožič, Jernej Bogataj, Alojzija Brus, Alojzij Kante, Meta Kogej Tomšič, Slavko Kretič, Marjan Urbančič; kasneje so vanj vključili še Marijana Breclja).

27. novembra 1956 se je odvijala »razširjena

seja« uredniškega odbora. Poleg glavnega urednika Joška Humarja in preostalih članov so ji prisostvovali še sekretar Okrajnega komiteja (ZKS) Tine Remškar, sekretar Okrajnega odbora Socialistične zveze delovnega ljudstva (SZDL) Milo Vižintin, iz Ljubljane sta na sejo prišla dr. Emilijan Cevc in dr. Ivo Juvančič, iz Postojne dr. Roman Savnik, iz Nove Gorice Slavko Kretič in Stanko Mutovec, iz Idrije Srečko Logar, iz Tolmina Franjo Klavora iz Tolmina, iz Ajdovščine Rudolf Brajnik in iz Vrtojbe Franc Gorkič. Na seji sta bila navzoča tudi Ivo Batagelj, direktor Okrajnega zavoda za statistiko, in Jože Eržen, direktor Okrajnega zavoda za gospodarsko planiranje. Svojo odsotnost so opravičili France Bevč, Slavica Božič, dr. Lavo Čermelj, dr. Milko Kos, dr. Franc Marušič in dr. Ciril Žižek.

Glavni urednik Joško Humar je na »razširjeni seji« v uvodnem nagovoru poudaril glavni namen zbornika, ki je, »da se desetletnici priključitve Slovenskega Primorja k FLRJ da nekaj viden podarek, obenem pa naj bi iz zbornikovega gradiva bili vidni dosednji uspehi ljudske oblasti na Goriškem in omogočena globlja analiza dogodkov preteklosti Goriške, in to s prispevki, ki niso bili še objavljeni, predvsem spomini iz NOB in iz prvih let po priključitvi. Iz teh obdobjev je še veliko neobjavljenega gradiva, ki ne bi smelo iti v pozabo.« Humar je tudi opozoril na dotlej že opravljeno delo pri sestavljanju *Goriškega zbornika*. V diskusiji je na željo dr. Savnika pojasnil, da naj bi zbornik obravnaval ozemlje tedanjega goriškega okraja (ožja Goriška, Tolminska in Idrijsko-Cerkljansko), Franc Gorkič pa je menil, da bi morala vsebina zbornika zajeti celotno ozemlje nekdanje goriško-gradiške dežele. Dr. Juvančič je nato v diskusiji menil, da naj bi prispevki ne bili preveč znanstveni in napisani tako, da bi bili razumljivi tudi preprostem bralcu. Kasneje se je dr. Juvančič še oglasil in dejal, da je za obdobje med letoma 1941–1943 ohranjenega malo arhivskega gradiva in bi bilo zato potrebno uporabiti spomine udeležencev in pri tem je opozoril na strokovno usposobljenost izpraševalcev: »Za pisanje spominov iz te dobe«, je menil dr. Juvančič, »naj bi se zaprosilo tov. Milota Vižintina, Tineta Remškarja in Julija Beltrama. Zelo primerna snov bi tudi ocena osebnosti Jožeta Srebrnič, o katerem bi zlasti Solkan-

ci vedeli mnogo zanimivega povedati.« Srečko Logar je sodil, da bi morali dati v zborniku podarek obdobju med obema svetovnjima vojnama in obdobju NOB. Stiska s časom naj ne opredeljuje in narekuje kakovosti raziskovalnega dela. Obširno je razpravljal tudi dr. Emilijan Cevc, ki je uvodoma menil, da bi moral zbornik prerasti v periodično publikacijo. Razlog za njegovo izhajanje je tudi, da se more bolj od osrednjih strokovnih glasil posvečati lokalnim interesom. Kot konkretni nalogi je omenil raziskavo o življenju in delu slikarjev Antona Cebeja in Jožefa Tominca. V nadaljevanju razprave je znova poudaril, da zbornik ne sme ostati pri eni številki: »Bogastvo naše starejše in novejšje zgodovine je tolikšno, da bi z njim lahko napolnili 20 števil, pa še ne bi bilo vse obdelano. Imamo vrsto ljudi, ki imajo spomine, ki bi jih morali ohraniti našim potomcem. Tako na primer spomine na našo borbo pod Avstrijo in spomine na NOB.« Govorili so še dr. Roman Savnik, ki je poudaril pomen zbornika za šolstvo, podobno je govoril Franjo Klavora, Ivan Bidovec je sodil, da mora biti izdaja dobro pripravljena. O tehničnih problemih izdaje sta govorila Srečko Logar in Jože Jelerčič. Diskutanti so tudi opozorili na probleme, ki bi jih kazalo posebej obdelati in navedli imena nekaterih sodelavcev zbornika. Tine Remškar se je posebej zadržal pri pomenu pisanja zgodovine NOB, ki je take »važnosti, da se je treba dela lotiti z vso temeljitostjo, pri čemer ne smemo pozabiti na dokumentacijo, sicer je boljše, če bi to obdobje zaenkrat izpustili in dali za prvo številko tisto, kar bi bilo lažje obdelati[sledi nerazumljivo besedilo]. Če pa mislimo ostati pri zasnovanem programu, potem pa bi morali dati našemu muzeju nekaj ljudi, ki bi delali izključno na tem. Za pripravo potrebnega gradiva bi bilo potrebno sodelovanje Tolmina, Postojne in Kopra in naših ljudi iz stare Gorice.«

Po tako splošno zasnovani razpravi so navzoči podrobneje opredelili vsebino vsakega od treh vsebinskih sklopov zbornika in predlagali avtorje člankov in omenjali tudi ljudi, ki bi lahko pri tem pisanju sodelovali. Vodilni prispevek v prvem delu naj bi napisal dr. Ivo Juvančič, za kar ga je zaprosil urednik Humar, ki je prisotne prosil, naj mu pri delu pomagajo. Kot avtorji ali sodelavci pri zbiranju gradiva, namenjenega za prvi sklop,

Slika 1: Pozdrav iz Nove Gorice, razglednica (hrani Branko Morenčič, vir: www.kamra.si).

se omenjajo dr. Aleš Bebler, Julij Beltram, Ivan Gantar, Jože Jelerčič, dr. Pavla Jerina Lah, Klementa Jug Pohar, Jože Kenda, Feliks Kosmač, Slavko Poljanšek, Jože Primožič Miklavž, Tine Remškar, Franc Skok, Hinko Uršič (?), Oskar Venturini, Milo Vižintin in Henrik Zdešar.

Živahno razpravo je vzbudila tudi obravnava vsebine drugega programskega sklopa. Dr. Juvančič je predlagal, da bi za spomine prosili Josipa Štruklja in dr. Lava Čermelja, zlasti na čas, ko sta prisostvovala pariški mirovni konferenci. Dr. Savnik je predlagal obdelavo športa in planinstva na Goriškem, Milo Vižintin je omenil oskrbovanje z živili partizanskih enot, dr. Juvančič je opozoril na potrebo, da bi napisali zgodovino posameznih gospodarskih ustanov na Goriškem in obravnavo začetkov gradnje Nove Gorice.

V obravnavi vsebine tretjega vsebinskega sklopa je dr. Juvančič predlagal, da bi Zorko Jelinčič pisal o organizaciji TIGR, »ki je s svojo borbo proti fašizmu odigrala progresivno vlogo«. Juvančičev je bil tudi predlog, da bi obdelali slikarsko delo Toneta Kralja na Primorskem

in omenil primernost, da bi ponatisnili kak članek Stanka Vuka, »ki je bil progresiven element«. Ivan Bidovec pa je predlagal obravnavo tržaške antifašistične mladine (štempiharji). Za spomine naj bi se zaposlilo tudi pisatelja Franceta Bevka. Dr. Cevc je opozoril na mesto Primorske v zgodovini umetnosti, saj leži na stičišču srednjeevropskega in mediteranskega prostora in se je tu v srednjem veku rodila umetnost, »ki se loči od vseh drugih gotskih umetnosti tistega časa. Na Goriškem imamo tudi neke primere renesanse, kakršne nima niti Italija niti srednja Evropa«. Pri ustvarjanju vsebine tega sklopa naj bi sodelovali še dr. Jaromir Beran, dr. Emilijan Cevc, dr. Lavo Čermelj, France Dobrovoljc, dr. Stane Gabrovec, Franc Gorkič, Joško Humar, Stane Jelenc, Zorko Jelinčič, dr. Jože Kastelic, Slavko Kretič, dr. Lino Legiš, dr. Milko Matičetov, Stanko Murovec, dr. Anton Ocvirk, Albert Rejec, dr. Roman Savnik, Milko Štolfa, dr. Gabrijel Tomažič in dr. Sergej Vilfan. Nekateri izmed njih so dobili konkretne naloge. Tako naj bi Zorko Jelinčič pisal o »vprašanjih nacionalnega gibanja«, Albert Rejec pa o

svojem političnem delovanju na Primorskem v dvajsetih letih 20. stoletja.

Zelo ustvarjalna je bila 3. seja ožjega uredniškega (redakcijskega) odbora 7. decembra 1956. Udeležili so se je Nadja Ambrožič, Ivan Bidovec, Joško Humar, Franjo Klavora, Slavko Kretič in Stanko Murovec. Prisotni so obravnavali nekatere probleme tehničnega značaja (oprema knjige, tiskarski stroški itd.), temeljito so se posvetili vsebinski podobi knjige, ki je bila porazdeljena na tri vsebinske sklope, kar je bilo na tem mestu že zapisano. Za prvi del, ki je obravnaval obdobje NOB, so določili še poseben »uredniški« pododbor (dr. Ivo Juvančič, Angel Kosovel, Jože Primožič Miklavž, Marinka Ribičič in Franc Skok). Sestavili so celotno vsebino zbornika in ob vsakem od 46 avtorjev ali soavtorjev na seznamu tudi določili naslov (vsebino) prispevka.

Kdaj in kako je bilo zbrano celotno gradivo zbornika, iz ohranjenega arhivskih dokumentov ni bilo mogoče ugotoviti. Ohranjen je tipkopis dokončnega kazala *Goriškega zbornika*. Celotna vsebina je bila razdeljena na tri dele: Goriška zemlja in njeni ljudje, V boju za svobodo in združitve, Prvo desetletje v domovini. V prvem delu tega kazala je navedenih 11 prispevkov desetih avtorjev, a sta s svinčnikom prečrtana prispevka Srečka Logarja *Spomini na »TIGRA«* in *Videl sem krivico ter Pesem primorskih emigrantov* Draga Bajca. V knjigi nato to gradivo ni bilo objavljeno, kar je zahteval sekretar Tine Remškar, ki je v odnosu do TIGR-a in vloge, ki jo je ta organizacija odigrala, sledil stališču, prikazanem na seji Izvršnega komiteja CK ZKS, dne 15. junija 1958.¹ Zato je bilo

¹ Na ta Remškarjev ukrep me je leta 1965 opozoril Rudi Hönn, član uredništva zbornika. Takrat sem tudi pregledal arhiv *Goriškega zbornika*, ki je bil slabo hranjen na gradu Kromberk z namenom, da bo predan v dokončno hrambo ustanavljajočemu se pokrajinskemu muzeju v Novi Gorici. Med gradivom sem našel tudi krtačne odtise obeh Logarjevih umaknenih člankov. Na to sem opozoril uredništvo revije *Goriška srečanja*, ki je članek, posvečen pesniku Dragu Bajcu, skupaj s pesmijo o primorskih emigrantih, objavilo v tretjem letniku revije (1967, št. 7, str. 41–43). Zakaj se uredništvo revije ni odločilo še za objavo drugega Logarjevega članka, mi ni znano. Takrat se je sodba o tigrovcih v slovenski javnosti spremenila in ni bilo več ovir, ki bi omejevale pisanje o njih. Krtačni odtisi obeh člankov se med ahivskim gradivom o *Goriškem zborniku* (Pokrajinski arhiv Nova

objavljeno le osem prispevkov, in sicer o Lijaku in Okroglici ob koncu srednjega veka (avtor dr. Milko Kos), o deležu Goriške v slovenski književnosti (dr. Lino Legiša), o goriških Slovencih v letu 1848 (Joško Humar), o umetnostnozgodovinski podobi Goriške (dr. Emilijan Cevc), o slovenski knjigi pod fašizmom (France Bevk), o socialističnem gibanju na Goriškem pred oprvo svetovno vojno (Jože Petejan), o gorah in ljudeh (Alfred Hvala) in o kraškem podzemlju v goriškem okraju (dr. Roman Savnik).

Morebitni cenzorski pregled ni spremenil vsebine drugega dela zbornika. Objavljeno je bilo osem člankov osmih avtorjev: o začetku NOB na Goriškem (Bogomil Vižintin Milo), spomini na prvo pokrajinsko primorsko partijsko konferenco (Julij Beltram Janko), o partizanskih kurirjih (Franc Skok), o pesmih borcev XXXI. divizije (Viktor Smolej), o smrti Jožeta Lemuta Saše (Tomo Brejc), o bolnišnici Pavla (dr. Pavla Jerina Lah), o osvoboditvi Gorice maja 1945 (Josip Štrukelj) in o prizadevanjih za priključitev Primorske k matični domovini primorskih izseljencih v Argentini (Franc Kurinčič). V tretjem delu je devet avtorjev podpisalo 8 člankov (Janko Perat in Stane Jelenc sta prispevala vsak po dva članka). Daljši članek o gospodarskem razvoju goriškega okraja v desetletju po priključitvi pa je bil nepodpisan. Objavljeno je bilo gradivo o šolstvu (Slavko Kretič in Stanko Murovec), o zdravstvu (dr. Franc Marušič), o socialni politiki (Janko Perat), o kulturnoprosvetni dejavnosti (Ivan Murovec in Joško Humar), o telesni vzgoji (dr. Karlo Tassoti in Karlo Vončina), o lovstvu (Janko Perat) ter dva članka, povezana z vodami na Goriškem.

Uvodno besedo v *Goriški zbornik 1947–1957* je napisal Tine Remškar, zanj ga je zaprosil uredniški odbor. Na uvodnem mestu ima zbornik tudi posvetilo: »V spomin vsem, ki so živeli, delali, trpeli, se borili in umirali za svobodo in napredek goriške zemlje.« 25 objavljenih člankov je prispevalo 26 avtorjev oziroma soavtorjev. *Goriški zbornik* je bil primeren dosežek, čeravno ni v celoti uresničil vsebinskega programa, ki so ga načrtovali na sejah uredništva. O zborniku je pi-

Gorica) ne hranijo. Prav tako ni teh odtisov v arhivu uredniškega odbora revije *Goriška srečanja* oziroma *Srečanja*, kar tudi hrani novogoriški Pokrajinski arhiv.

salo tudi strokovno časopisje. V *Kroniki* (7/1959, št. 1, str. 56) je poročal Branko Marušič, za *Zgodovinski časopis* (14/1960, str. 318–321) pa je kritično oceno, osredinjena je bila predvsem na v zborniku objavljeno gradivo o NOB, napisala Milica Kacin.

2.

Deset let za prvim je izšel drugi, vendar neoštevilčeni *Goriški zbornik* (184 strani), ki ima na platnicah vtisnjeni letnici 1948 in 1968. V uvodnem nepodpisanem besedilu piše: »Pred dvajsetimi leti je začela nastajati Nova Gorica, metropola Severne Primorske in času, dogajanjem in prizadevanjem ljudi, ki so vse to ustvarili, kar vidimo na tem mestu danes, je posvečena ta knjiga. Nima nobenih pretenzij, da bi povsem v celoti zajela dogodke ali celo sodila o njih, da bi zabeležila in opisala prav vse dejavnosti, ki tvorijo fiziognomijo in utrip današnje goriške komune.« Knjigo je izdalo časopisno in založniško podjetje Delavska enotnost iz Ljubljane (zastopal ga je Milan Pogačnik). Uredil pa jo je uredniški odbor – poimensko ni naveden – s sodelovanjem Občinskega sindikalnega sveta Nova Gorica. Zbornik sta opremila Rafael Nemeč in Pavel Medvešček. Izdajatelj ni poskrbel, da bi zbornik dobil kazalo. V zborniškem delu je na prvem mestu objavljen odlomek iz govora Staneta Kavčiča na slavnostni seji Občinske skuščine Nova Gorica (september 1967) in prav tako v odlomkih govor predsednika občinske skupščine Nova Gorica Milana Vižintina na isti seji. Sledijo spomini Mila Vižintina o NOB na Goriškem. Vsebinsko se prispevek ne razlikuje veliko od tistega, kar je prispeval že za prvi *Goriški zbornik*. Temeljita je razprava Cvetka Vidmarja o upravnih razmerah na območju tedanje občine Nova Gorica v času od NOB dalje vse do nastanka novogoriške občine. Vse ostale razprave so namenjene prikazu celotnega družbenega življenja na Goriškem (gospodarstvo, šolstvo, zdravstvo, kultura; slede zapisi o posameznih gospodarskih ustanovah, ki so nepodpisani). Zbornik preočitno kaže odsotnost krajevnih avtorskih in uredniških posegov. Avtorji posameznih prispevkov so bili: Emil Dovžak, Marjan Kovač, Stane Leban, Branko Marušič, Anton Slapernik, Emil Smole, Lojze Rot in Rudi Šimac.

3.

Tretji zbornik z naslovom *Občina Nova Gorica 1947–1977* (224 strani) je izšel septembra 1977. Izdala ga je Občinska konferenca SZDL Nova Gorica (predstavnik Alojz Lah). Poleg uredniškega odbora, ki ga je vodil Boris Kovšca in so njegovi člani bili Stojan Fakin, Narcis Kocjančič, Branko Marušič (odgovorni urednik), Cvetko Nanut, Jože Primožič Miklavž, Emil Smole, Cvetko Velikonja in Cvetko Vidmar, so zbornik ustvarjali še pododbor za tehnično ureditev (Pavel Medvešček, Marijan Breclj) in finančni pododbor (Boris Kovšca, Cvetko Nanut, Viljem Pahor in Jože Šušmelj). Zbornik je tehnično uredil in opremil Pavel Medvešček. Predsednik Skupščine občine Nova Gorica Jože Šušmelj je v svojem uvodu zapisal, da je zbornik posvečen nekaterim obletnicam iz novejšje zgodovine Jugoslavije (štirideset let KPS in štirideset let od prihoda Josipa Broza Tina na čelo jugoslovanskih komunistov) in trideseti obletnici priključitve Primorske k matični domovini.

Vsebino zbornika, razdeljeno na deset poglavij, so oblikovali avtorji: Viktor Arh, Avgust Batič, Benjamin Besednjak, Ljudmila Bezljaj Krevel, Žarko Bole, Miro Cencič, Anton Crnica, Feliks Čebokli, Emil Dovžak, Franc Gale, Branko Marušič, Narcis Kocjančič, Martin Kodolja, Zoltan Jan, Vincenc Kokalj, Boris Kovšca, Slavko Kretič, Vinko Lapajne, Ivan Lozej, Davorin Malnič, Božo Mravlje, Cvetko Nanut, Sergij Pelhan, Franc Podgornik, Drago Požar, Anton Prijatelj, Alenka Saksida, Radovan Seljak, Zvonimir Simčič, Drago Sedmak, Emil Smole, Darja Štiglic, Jože Šušmelj, Vida Tavčar, Cvetko Vidmar, Viktor Volk, Karlo Vončina, Lucijan Vuga in Bogdan Žorž. Večji del objavljenih fotografij je prispeval Franc Golob.

4.

Tudi četrti zbornik z naslovom *Nova Gorica* (144 strani) ni povsem sledil vsebini in obliki predhodnih, zato ga je izdajatelj opredelil kot fotomonografijo. Z besedo in fotografijo predstavlja ozemlje občine Nova Gorica. Avtor celotnega besedila je bil Branko Marušič. Druga sestavina knjige so bile fotografije, ki so jih pod uredniškim vodstvom Rafaela Podobnika posneli člani Foto-

kino kluba Nova Gorica: Marjan Bažato, Sergej Ciani, Rajko Gorjan, Marjan Humar, Boris Lozar, Mojmir Maraž, Dušan Miška, Marko Mladovan, Darjo Mohorič, Milenko Pegan, Nada Pisk, Rafael Podobnik, Silva Sever in Metod Zavavlad. Knjigo je leta 1988 izdalo in založilo Izdavaško radna organizacija Motovun (predstavniki: direktor Predrag Lakičević). Poglavitni delež zaslug za izdajo pa je nosila Skupščina občine Nova Gorica. Kot umetniški direktor in oblikovalec je bil podpisan Miodrag Vartabedijan, urednik izdaje je bil Marjan Krušič. Uredniškemu odboru je načeloval predsednik Skupščine občine Nova Gorica Danilo Bašin, člani pa so bili: Albert Bevčič, Branko Dolenc, Stojan Fakin, Miodrag Lakičević, Aleksander Lovec, Branko Marušič, Jože Pahor, Rafael Podobnik, Jolanda Slokar, Jože Šušmelj, Marjan Tavčar in Cvetko Vidmar. Knjiga se je spomnila štiridesetletnice, ko je bil položen temeljni kamen za izgradnjo Nove Gorice. Izšla je v angleškem, nemškem in italijanskem prevodu.

5.

Zadnji v zbirki goriških in novogoriških zbornikov je bil leta 1997 izdani *Nova Gorica–Gorica. Izživi in možnosti sobivanja* (209 strani). Tudi ta knjiga, čeravno ima v podnaslovu ime zbornik, ni sledila vzoru, ki ga je postavil zbornik iz leta 1958. Knjigo je izdala in založila Mestna občina Nova Gorica, zastopal jo je župan Črtomir Špacapan. Glavni in odgovorni urednik je bil Zoltan Jan. Uredniški odbor so sestavljali: Franc Bizjak, Niko Jurca, Andrej Malnič, Branko Marušič, Marija Mercina, Rafael Podobnik, Alenka Saksida, Tatjana Gregorič, Črtomir Špacapan, Jože Šušmelj, Marjan Tavčar in Lucijan Vuga. Knjigo je

oblikoval Bojan Maraž (Studio Krea). Prispevke na tematiko, ki jo je nakazal naslov knjige, je napisalo 27 slovenskih in italijanskih avtorjev: Alessandro Arbo, Franc Bizjak, Mirjam Božič, Antonio Devetag, Tomaž Dimic, Antonella Gallarotti, Tatjana Gregorič, Igor Kuret, David Malnič, Branko Marušič, Marija Mercina, Sergij Pelhan, Bruno Podbersig, Tone Poljšak, Franko Rutar, Emilio Scarlata, Martina Skok, Rajko Slokar, Boris Šavle, Črtomir Špacapan, Danilo Štekar, Jože Šušmelj, Rino Velikonja, Nadja Velušček, Cvetko Vidmar in Lucijan Vuga. Članki italijanskih piscev so bili objavljeni v slovenskem prevodu. Pisec uvodne besede Črtomir Špacapan je povedal, da je bil osnovni namen publikacije, »da širši javnosti predstavimo vsaj delček tistega, kar se je dogajalo in se bo dogajalo v tem delu Evrope, ki je po svojem položaju prav gotovo posebnost«.

6.

Ob petdesetletnici priključitve in nastajanja Nove Gorice ni bila izdana kaka zborniška publikacija. Le Nadja A. Koglot Puppis je objavila pristržno knjižico *Nova Gorica, njena in moja mladost* (Ljubljana 2008). Posvetila jo je »pionirjem Nove Gorice ob šestdesetletnici mesta«.

Sedemdesetletnica priključitve Primorske k Sloveniji in tedanji Jugoslaviji ter sedemdesetletnica začetka izgradnje Nove Gorice leta 2017 ponujata priložnost za izdajo jubilejnega zbornika, ki mu pa ne bi bilo potrebno povsem slediti vzoru, ki ga je zastavil prvi *Goriški zbornik 1947–1957*, saj domoznanske naloge opravlja zbornik Goriškega muzeja *Goriški letnik*. Primerenost in periodičnost njegovega izhajanja potrjuje 30 zvezkov, ki so izšli v obdobju 1974–2014.

POROČILA O VSEBINI HUMANISTIČNIH IN DRUŽBOSLOVNIH REVIJ V FURLANIJ JULIJSKI KRAJINI

V pričujoči rubriki opozarjamo na vsebino revij, ki v italijanskem in furlanskem jeziku izhajajo na območju dežele Furlanije-Juljske krajine in zadevajo tudi zahodni slovenski narodni prostor. V pregled so zajete le nekatere periodične publikacije, ki so izšle v letih 2015 in 2016.

BORC SAN ROC, Gorizia: Centro per la conservazione e per la valorizzazione delle tradizioni popolari di Borgo San Rocco, 2015, št. 27.

Revija, ki še vedno predstavlja nekakšen unikum v kulturni panorami Gorice (IT), s svojo fiziognomijo ohranja znanstveni karakter in še naprej nudi prostor številnim arhivskim raziskovalcem, ki nadaljujejo s tradicijo zgodovinskih objav o mestu Gorica in njeni bližnji okolici. Poseben poudarek pa je namenjen prispevku o Podturnu, nekdanj izrazito slovenskem predelu Gorice, Podturnu, ki je bil pod furlanskim vplivom preimenovan v San Roc (Sv. Rok). Čeprav že drugo leto revija izhaja pod novim urednikom, sicer njenim dolgoletnim sodelavcem Vannijem Feresinom, ki je zamenjal nekdanjo odgovorno urednico, slovensko goriško kulturno ustvarjalko Eriko Jazbar, se lahko nadajamo, da bo tudi novo uredništvo uspelo beležiti različne narodnostne odtenke goriške stvarnosti. Zgodbe in osebnosti, umetnost in skupni dogodki, manj poznani vidiki in posamezniki iz življenja velikih datumov zgodovine, ki so skrbno zapisani v mikrozdodbah goriške četrti, vse to spremlja novo opremljen letnik *Borc San Roc* že od leta 1989. Tokrat smo ga že drugo leto našli tudi v elektronski različici http://www.borcsanroc.it/public/archivi/pubblicazioni/20160901_211726_id_12.pdf

In če bi v reviji izpostavili samo nekaj ključnih besed, ki jih naslavlja tudi urednik sedemindvajsete številke, slednja je izšla jeseni 2015, ne bi mogli mimo sledečih: spomin, tradicija in novosti.

Avtorji 27. številke so: Cristiano Meneghel in Sergio Tavano, ki sta svoji raziskavi namenila dnevniškimi zapisom iz 17. (Brata Dragogna) in 18. stoletja (Karl Zindendorf) s poudarkom na omembah Podturna. Mauro Ungaro na podlagi cerkvenih registrov in člankov goriškega kronista Livia Visintina objavlja kroniko mesta iz prve svetovne vojne, Liliana Mlakar in Fulvio Alesani v prispevku predstavljata življenje goriškega zdravnika, znanstvenika in zgodovinarja Luigia Visintina. Gabriele Zanello govori o neobjavljeni poeziji Celsa Macora. Poglobljen članek o arhitektih, bratih Vintana, ki sta bila graditelja mostu čez Sočo (Ponte del Torrione) je delo Federica Bulfoneja Gransinigha. O začetkih goriške gluhonemnice piše Giada Piani. Članek ob 300. obletnici kronanja svetogorske Marije je delo Andree Nicolausiga, Diego Kuzmin pa razmišlja o nekaterih razlikah, do kateri je prišlo med projektiranjem in realizacijo gradnje Vile Rafut. Luca Olivo razmišlja o vlogi Guglielma Coroninija Cronberga na finančnem ministrstvu v povojnem času, posebej v obmejnem prostoru. Giulio Taviano se spominja 150. obletnice rojstva goriškega slikarja Clementeja Constantina del Neria. Gioacchino Grasso opisuje goriško operno uprizorjanje, Liubina Debeni Soravito pa nas seznanja s knjižnico goriške sekcije Onlus (Italia Nostra). Številko zaključuje intervju urednika z dobitnikom nagrade San Rocco za leto 2015, ravnateljem Posoške knjižnice (Biblioteca Isontina) v Gorici Marcom Mena-

tom, ki vidi priložnost Gorice v razvoju v univerzitetno mesto ter v povezovanju z Novo Gorico.

Petra Kolenc

CE FASTU? Rivista della Società Filologica Friulana „Graziadio Isaia Ascoli“, Udine: Società Filologica Friulana, 91 (2015), št. 1–2.

V dvojni številki revije je bilo v letu 2015 objavljenih sedem znanstvenih člankov, trije viri oziroma dokumenti ter štiri recenzije.

Med znanstvenimi prispevki si sledijo kar štirje jezikoslovni, in sicer Tommasa Balsemina *L'allungamento vocalico in friulano: il ruolo delle sonoranti* (str. 7–20), v katerem avtor predstavi empirično raziskavo o dolgih furlanskih samoglasnikih, Rolanda Bauerja *Profili linguistici friulani: gortano vs. ertano* (str. 21–46), ki poskuša na podlagi dialektometrične metode analizirati dva govora zahodne Furlanije, in sicer krajev Forni Voltri in Erto, Barbare Cinausero Hofer in Ermanna Dentesana *Dardagna. Un nome per tre torrenti e alcune ipotesi di parentele lontane* (str. 48–59), ki predstavlja izvor hidronima Dardagna kot imena treh potokov v severni Italiji, in Paola Roseana *Notis su la continuazion dai pronoms comitatifs latins tal furlan setentrionâl* (str. 60–69), ki obravnava tri oblike naglasnih osebnih zaimkov za tožilnik 1. in 2. osebe ednine v severnih furlanskih narečjih. Sledijo jim še trije prispevki: Paola Parmeggianija *Contemplazioni di Tarcento: i paesaggi di Alice Dreossi* (str. 60–69), v katerem avtor predstavlja dela premalo znane furlanske slikarke Alice Dreossi (1882–1867), Alexandre Contardo *Emigrazione friulana sulla Transiberiana: alcuni protagonisti* (str. 70–89), v katerem so predstavljeni furlanski delavci, ki so sodelovali pri izgradnji transibirske železnice, in Curzia Contija *Il problema dell'identificazione delle Clusas de Abintione* (str. 90–107), ki predstavlja raziskavo o dejanski lokaciji predela Clusas de Abintione.

V razdelku Testi e documenti so predstavljeni naslednji prispevki: Federica Bulfoneja Gransinicha *Lavori al castello di Tolmino da una stima inedita del XVI secolo a firma di Giovanni Battista Vintana, architetto imperiale* (str. 131–144),

Renza Peressinija *»Hoc opus fecit fieri Paulus«. Di un'iscrizione trecentesca nel duomo di Spilimbergo* (str. 145–156) in Carla Zoldana *Antonio da Como, Nicolò da Pecol di Zoldo, Maffeo da Brescia* (str. 157–170).

V razdelku Recensioni so predstavljena štiri novejša dela. Andrea Tilatti predstavlja delo Manuele Beltramini in Flavie de Vitt *Il Catapan di Santa Margherita del Gruugno* (1398–1582), ki je izšlo leta 2014 v Rimu (str. 171–172), ter zbornik *I battuti nella Diocesi di Concordia-Pordenone*, ki ga je uredil Roberto Castenetto in je izšel v Pordenonu leta 2014 (str. 175), Bernard Gallina predstavlja delo Gian Domenico Cancianinija *Le opere latine e volgari*, ki je izšlo leta 2011 v Pordenonu (str. 173–174), Laura Vanelli pa predstavlja zbornik *The Friulian Language, Identity, Migration, Culture*, ki ga je uredila Rosa Mucignat in je izšel pri založbi Cambridge Scholars Publishing leta 2014 (str. 176).

Danila Zuljan Kumar

QUALESTORIA. Sconfinamenti storiografici e attraversamenti di confini. M. Verginella (ur.), Trieste: Istituto regionale per la storia del movimento di liberazione nel Friuli Venezia Giulia, XLIV, 44 (2016), št. 1.

Revija *Qualestoria*, ustanovljena leta 1973 kot »Bollettino dell'Istituto regionale per la storia del movimento di liberazione nel Friuli - Venezia Giulia«, objavlja besedila, ki se ukvarjajo z vprašanji sodobne zgodovine severnojadranskega prostora ter območja ob meji, obenem pa posebno pozornost namenja študijam in historiografiji Srednje ter Vzhodne Evrope in »Balkanu«.

V letu 2016 je bila prva številka revije v celoti posvečena mladim, v italijanskem prostoru manj poznanim slovenskim avtoricam in avtorjem, zgodovinarjem, ki se pri svojem raziskovalnem delu ukvarjajo z obmejnimi severnojadranskim prostorom v 19. in 20. stoletju. Na ta način, tudi zaradi še vedno prisotne jezikovne prepreke, ki onemogoča poznavanje sosedove historiografije, kaj šele plodovita sodelovanja na tem področju, naj bi italijanski bralci dobili vpogled v produkcijo (naj)mlajšega slovenskega zgodovinskega pisarja. To

posebno številko, ki nosi naslov *Sconfinamenti storiografici e attraversamenti di confini*, je uredila in uvodno, spremno besedo napisala prof. dr. Marta Verginella (str. 7–12), ki je bila tudi glavna pobudnica pričujoče izdaje revije.

V razdelku študije in raziskave lahko beremo prispevke Marka Klavore *Attraverso la cortina di ferro: i minatori di Bretto e l'instaurazione del confine italo-jugoslavo nel 1947* (str. 13–25), Urške Strle *Go west! Illegal postwar migrations from the Soča region in the light of a case study* (str. 27–46), Petre Testen *La nostra »materia prima«. Le donne slovene a servizio a Gorizia tra Otto e Novecento* (str. 47–63), Jerneja Mlekuža *Quando parlano le silenti. Le testimonianze delle domestiche delle Valli del Natisone* (str. 65–80), Ane Cergol Paradiž, *Il destino delle madri nubili negli atti processuali sugli infanticidi e sugli aborti tra il 1860 e il 1910 nell'area triestina* (str. 81–98), Matjaža Stibilja *La fratellanza italo-slava e le brigate giovanili giuliane di lavoro volontario provenienti dalla zona A impegnate in Jugoslavia* (str. 99–120) ter Kaje Širok *La fragilità della memoria. Il ricordo e l'identità nel goriziano* (str. 121–133).

Petra Testen

POROČILO O DELU SODELAVCEV RAZISKOVALNE POSTAJE ZRC SAZU V NOVI GORICI OD 1. 12. 2015 DO 31. 10. 2016

PERSONALNI SESTAV

V letu 2016 so delo na Raziskovalni postaji (dalje RP) ZRC SAZU v Novi Gorici opravljali: doc. dr. **Danila Zuljan Kumar**, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, koordinatorka delovnih aktivnosti na RP ZRC SAZU v Novi Gorici, dr. **Jasna Fakin Bajec**, Inštitut za kulturne in spominske študije, dr. **Špela Ledinek Lozej**, Inštitut za slovensko narodopisje in Raziskovalna pisarna (Uprava) do 31. 3. 2016, dr. **Petra Testen**, Inštitut za kulturno zgodovino, dr. **Neva Makuc** in **Petra Kolenc**, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, ter prof. dr. **Branko Marušič**, znanstveni svetnik v pokoju.

PEDAGOŠKO DELO NA UNIVERZI V NOVI GORICI

● Neva Makuc:

V sklopu pedagoških obveznosti na Univerzi v Novi Gorici, Fakulteti za humanistiko, programu Kulturna zgodovina, je v poletnem semestru 2015/2016 izvajala seminar/vaje pri predmetih Zgodovina fevdalne družbe in Uvod v študij historiografije, v zimskem semestru 2016/2017 pa seminar/vaje pri predmetu Zgodovina historiografije.

● Danila Zuljan Kumar:

V sklopu pedagoških obveznosti je na Univerzi v Novi Gorici, Fakulteti za humanistiko, doktorskem študijskem programu Humanistika predavala pri predmetu Identitete in jeziki ter bila mentorica doktorskemu študentu iz Bolgarije na izmenjavi po programu Erasmus.

● Petra Testen:

V sklopu pedagoških obveznosti na Univerzi v Novi Gorici, Fakulteti za humanistiko, programu Kulturna zgodovina v zimskem semestru 2016/2017 izvaja seminar/vaje pri predmetu Kulturna zgodovina slovenskega prostora.

MENTORSTVO

● Danila Zuljan Kumar:

Lea Ferfolja 2016: *Opekarska terminologija v vasi Bilje*: diplomsko delo na Fakulteti za humanistiko Univerze v Novi Gorici.

Elena Kobal 2016: *Podobe življenja v frazemih govora Planine*: diplomsko delo na Fakulteti za humanistiko Univerze v Novi Gorici.

Mentorstvo mladi raziskovalki Urški Vranjek (Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša).

GOSTOVANJA NA UNIVERZAH

● Špela Ledinek Lozej:

Univerza v Vidmu, Oddelek za jezike in literature, komunikacijo, izobraževanje in družbo. Raziskovalna štipendija v okviru TALENTS³ štipendijskega programa za mobilnost raziskovalcev (Evropski socialni sklad, OP 2014–2020, Prioritetna os 3 – Izobraževanje in usposabljanje, Program št. 26 – Mobilnost raziskovalcev): 1. 4. 2016–30. 9. 2017.

● Petra Testen:

Ljubljana, Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 4. 12. 2015: predavanje *Slovenske služkinje na Goriškem na prelomu 19. in 20. stoletja*.

PREDAVANJA, REFERATI NA KONFERENCAH IN SIMPOZIJIH

● Jasna Fakin Bajec:

Milan (Italija), Univesità di Bicoca, 21. 6. 2016: prispevek *How neoliberalism and western norms of meritocracy have triggered gender inequality in the process of construction of academic excellence in Slovenia and other European countries* na konferenci The European Association of Social Anthropologists, 14. konferenca Anthropological legacies and human futures, 20.–23. 6. 2016.

Lug (Hrvaška), 2. 10. 2016: prispevek *Mreženje znanj in vzdržni razvoj podeželja: realnost ali utopija?* na znanstveno-strokovnem posvetu 14. vzporednice med slovensko in hrvaško etnologijo: *Etnologija in vas 21. stoletja: tradicionalno, ogroženo, ustvarjalno*.

● Petra Kolenc:

Ajdovščina, Center za tretje življenjsko obdobje, 3. 6. 2016: vabljen predavanje *Štefan Kocijančič (1818–1883) in njegov doprinos k bibliotekarstvu na strokovnem srečanju z občinim zborom Društva bibliotekarjev Primorske in Notranjske v organizaciji Lavričeve knjižnice Ajdovščina*.

● Špela Ledinek Lozej:

Ptuj, Miheličeva galerija, 12. 5. 2016: predavanje *Zbirke kulturne dediščine med Alpami in Krasom (ZBORZBIRK) – projekt čezmejnega sodelovanja med Italijo in Slovenijo* na 5. srečanju kulturne dediščine Slovenije *Živa kulturna dediščina – sezname, zbirke, varovanje in predstavitev* (skupaj z Marino Cernetig in Mojco Ravnik).

Ljubljana, ZRC SAZU, 31. 8. 2016: predavanje *Walks through the multi-layered landscape of Šavrinška's Istria: Eggs, books, backpacks and stony paths* na seminarju *Routes, Landscape and Heritage* (skupaj z Natašo Rogelja).

Žabljak (Črna Gora), 16. 9. 2016: predavanje *Alps of the Julian Alps* na mednarodni konferenci *Sustainable Development of Mountain Areas: Experiences, Challenges and Perspectives*.

Lug (Hrvaška), 2. 10. 2016: predavanje *Planine v Julijskih Alpah – oživiljanje tradicije ali tradicija v življenju* na znanstveno-strokovnem posvetu 14. vzporednic med slovensko in hrvaško etnologijo: *Etnologija in vas 21. stoletja: tradicio-*

nalno, ogroženo, ustvarjalno (skupaj s Sašo Roškar). Špeter (Italija), Inštitut za slovensko kulturo v Špetru, 21. 10. 2016: prispevek *Planinsko gospodarstvo v Beneški Sloveniji* na simpoziju *Beneška Slovenija: posledice plebiscita leta 1866 ter politični, gospodarski in kulturni razvoj prostora*.

● Danila Zuljan Kumar:

Ljubljana, Inštitut za slovenski jezik Franca Ramovša, 11. 2. 2016: predavanje *Tipologija skladerjskih interferenc* na *Mednarodnem znanstvenem dialektološkem posvetu* (SDP 3).

Špeter (Italija), Inštitut za slovensko kulturo v Špetru, 21. 10. 2016: prispevek *Slovenska in furlanska narodna identiteta med preteklostjo in sedanjostjo* na simpoziju *Beneška Slovenija: posledice plebiscita leta 1866 ter politični, gospodarski in kulturni razvoj prostora*.

● Petra Testen:

Ljubljana, Ruski center znanosti in kulture, 19. 1. 2016: predavanje *Ruske sledi v slovenskih literarnih mesečnikih Dom in svet & Ljubljanski zvon med letoma 1918 in 1922* na znanstvenem simpoziju *»Slovenci in Rusi III«*.

Ljubljana, Ruski center znanosti in kulture, 14. 4. 2016: predavanje *Ruska kapelica – stik neba in zemlje, doma in tujine* na mednarodnem znanstvenem simpoziju *»Rusko-slovenski odnosi v XX. Stoletju (v počastitev 100. obletnice Ruske kapelice na Vršiču)«*.

Maynooth (Irska), Maynooth University, 6.–8. 5. 2016: predavanje *Minka Skabernè (1882–1965): a Charity Worker, Co-founder of the Slovenian Society for the Blind* na *'40th Annual Conference »Individuals and Institutions in Europe and Eurasia«*.

Trst (Italija), University of Trieste, Department of legal, language, interpreting and translation studies, 18.–22. 7. 2016: predavanje (skupaj z Ano Cergol) *Identity relationships between (female) servants and their householders in Trieste at the beginning of the 20th century: servants, householders and national belonging* na *IX annual conference of the International society for cultural history ISCH »Gender and generations: spaces, times and relationships in cultural-historical perspective«*.

Praga (Češka), the Chamber of Deputies of the Paliament of the Czech Republic, 20.–21. 9. 2016: predavanje (skupaj z Tadejem Korenom) *The Walk of Peace from the Alps to the Adriatic – an International Historical Area* na znanstveni konferenci 1916 – *In the Trap of the War, Peace Nowhere in Sight from the Military History Institute Prague series Hobnailed Years in the Battlefields 1914–1918*.

Sarajevo (Bosna in Hercegovina), Hotel President, 5.–8. 10. 2016: predavanje (skupaj z Tadejem Korenom) *The Walk of Peace from the Alps to the Adriatic – an International Historical Area that Keeps the Heritage of the Isonzo Front Alive* na mednarodni konferenci *Heritage of the WWI: Representations and reinterpretations*.

Pula (Hrvaška), Istrsko zgodovinsko društvo, 13.–15. 10. 2016: predavanje (skupaj z Urško Strle) *Iz Posočja v Istro med prvo svetovno vojno: kronika Neže Rejec* na mednarodnem znanstvenem srečanju »*V senci Velike vojne: odraz vojnih dogajanj na življenje istrskega civilnega prebivalstva*«.

Špeter (Italija), Inštitut za slovensko kulturo v Špetru, 21. 10. 2016: prispevek *Josip Puntar: Dokumenti slovenske politične miselnosti po vojni l. 1866 (Slovenec, 1935)* na simpoziju *Beneška Slovenija: posledice plebiscita leta 1866 ter politični, gospodarski in kulturni razvoj prostora*.

Ljubljana, Oddelek za zgodovino, Filozofska fakulteta Univerza v Ljubljani, 27.–28. 10. 2016: predavanje *Minka Skaberne (1882–1965): A Charity Worker for the Blind* na mednarodnem simpoziju *Women/borders/social networks*.

PREDSTAVITVE, GOVORI IN DRUGI JAVNI NASTOPI

☉ Jasna Fakin Bajec:

Šempeter pri Gorici, Društvo izgnancev Severno Primorske, slovesnost ob 71-letnici vrnitve izgnancev na domove, 9. 9. 2016: govor *Spomin in pomen dediščine izgnancev za danes in lažji jutri*.

☉ Petra Kolenc:

Kromberk, Grad, 15. 12. 2015: predstavitev dvojne 37. in 38. številke *Goriškega letni-*

ka, posvečene Marku Vuku in v spomin Beatrice Žbona Trkman in Matjažu Breclju.

Gorica (IT), Katoliška knjigarna, 21. 1. 2016: predstavitev 12. številke *Izvestja Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici*, posvečene Furlanom in Furlaniji.

Sovodnje ob Soči, Knjižnica, 23. 2. 2016: predstavitev knjige *Andrej Baron Winkler (1825–1916)* iz zbirke *Besede s Planote* avtorja Jožeta Šušmelja (Društvo Planota, 2014).

Gorica (IT), Katoliška knjigarna, 10. 3. 2016: predstavitev knjige *Andrej Baron Winkler (1825–1916)* iz zbirke *Besede s Planote* avtorja Jožeta Šušmelja (Društvo Planota, 2014).

Kojsko, Cerkev sv. Križa, 13. 5. 2016: predstavitev knjige *Poznogotski krilni oltar v cerkvi sv. Križa v Kojskem (1515) in življenje v Brdih v 16. stoletju* (Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016).

Ljubljana, Azil ZRC SAZU, 22. 6. 2015: predstavitev knjige *Poznogotski krilni oltar v cerkvi sv. Križa v Kojskem (1515) in življenje v Brdih v 16. stoletju* na tiskovni konferenci Založbe ZRC (Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016).

Budimpešta (Madžarska), 12. 7. 2016: predstavitev ZRC SAZU na zagonskem srečanju evropskega projekta UGB – Urban Green Belts.

Lokve, Prostori društva LO-KO, 10. 8. 2016: predstavitev nove zgibanke *Po poti (nekdanjih) kalov* (Društvo LO-KO, 2015).

Trnovo pri Gorici, Dvorana Krajevne skupnosti, 2. 9. 2016: predstavitev knjige *Trnovska čitanka: izbor zapisov o življenju in delu ljudi s Trnovega, okoliških vasi in zaselkov* (Društvo Planota, 2016).

☉ Špela Ledinek Lozej:

Dornberk, Osnovna šola, 30. 1. 2016: predstavitev projektne ideje TABORI na splošni predstavitvi projektne ideje ter pogovoru o vključevanju stavbne dediščine protituristiških taborov v turistično ponudbo Vipavske doline.

Ljubljana, Svetovni slovenski kongres, 3. 2. 2016: predavanje *ZBORZBIRK – Kulturna dediščina v zbirkah med Alpami in Krasom* v ciklusu *Pogovori na kongresu* (skupaj z Barbaro Ivančič Kutin, Sašo Poljak Istenič in Mojco Ravnik).

Renče, Kulturni dom, 8. 2. 2016: predstavitev knjige *Od hiše do niše*.

Črniče, Dom krajanov, 22. 2. 2016: predstavitev projektne ideje TABORI (skupaj s Tanjo Martelanc).

Zürich in Bern (Švica), Universität Zürich in Alpines Museum der Schweiz, 19.–20. 5. 2016: predstavitev Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU in njegovih arhivov (skupaj z Majo Godina Golija).

● Neva Makuc:

Gorica (IT), Katoliška knjigarna, 21. 1. 2016: predstavitev 12. številke *Izvestja Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici*, posvečene Furlanom in Furlaniji.

Kojsko, Cerkev sv. Križa, 13. 5. 2016: predstavitev knjige *Poznogotski krilni oltar v cerkvi sv. Križa v Kojskem (1515) in življenje v Brdih v 16. stoletju* (Založba ZRC, 2016).

Nowy Dwór Mazowiecki (Poljska), 17. 10. 2016: predstavitev ZRC SAZU na zagonskem srečanju evropskega projekta RESTAURA - Revitalising Historic Buildings through Public-Private Partnership Schemes.

● Petra Testen:

Trst, Narodna in študijska knjižnica, 27. 3. 2016: odprtje gostujoče razstave *1915 – Ženske v zaledju soške fronte*.

Ljubljana, Atrij ZRC, 12. 5. 2016: predstavitev knjige Branka Marušiča, *Doktor Karel Lavrič (1818–1876) in njegova doba* (Zbirka Življenja in dela, Biografske študije, 13, 9); novinarska konferenca Založbe ZRC.

Nova Gorica, Mestna občina Nova Gorica, 1. 9. 2016: odprtje gostujoče razstave *1915 – Ženske v zaledju soške fronte*.

RAZSTAVE

● Petra Testen:

Cerje, prostori pomnika braniteljem slovenske zemlje, 3. 12. 2015: gostovanje razstave *Na krilih zgodovine 1915–1917: Avstro-ogrsko letalstvo na soški fronti* (soavtorji Mitja Močnik, Matjaž Ravbar, Jožef Silič).

Idrija, Mala galerija Mestnega muzeja Idrija na gradu Gewerkenegg, 5. 11. 2015–31. 1.

2016: gostovanje razstave *1914 – Položaj žensk na predvečer vojne* (soavtorice Marta Verginella, Kornelija Ajlec, Ana Cergol Paradiž, Irena Selišnik, Urška Strle).

Trst, Narodna in študijska knjižnica, 7.–22. 3. 2016: gostovanje razstave *1915 – Ženske v zaledju soške fronte* (soavtorji Marta Verginella, Kornelija Ajlec, Ana Cergol Paradiž, Robert Devetak, Marko Klavora, Žiga Koncilija, Jernej Kosi, Peter Mikša, Irena Selišnik, Urška Strle, Petra Svolfjšak).

Šmartno, Hiša kulture, 6.–31. 8. 2016: gostovanje razstave *1915 – Ženske v zaledju soške fronte* (soavtorji Marta Verginella, Kornelija Ajlec, Ana Cergol Paradiž, Robert Devetak, Marko Klavora, Žiga Koncilija, Jernej Kosi, Peter Mikša, Irena Selišnik, Urška Strle, Petra Svolfjšak).

Nova Gorica, Novogoriška mestna hiša, 1.–23. 9. 2016: gostovanje razstave *1915 – Ženske v zaledju soške fronte* (soavtorji Marta Verginella, Kornelija Ajlec, Ana Cergol Paradiž, Robert Devetak, Marko Klavora, Žiga Koncilija, Jernej Kosi, Peter Mikša, Irena Selišnik, Urška Strle, Petra Svolfjšak).

Kobarid, Ustanova »Fundacija poti miru v Posočju«, 10. 6.–31. 10. 2016: razstava *1916 – (Pre)hrana. Ženske v zaledju soške fronte* (soavtorji Marta Verginella, Kornelija Ajlec, Ana Cergol Paradiž, Robert Devetak, Žiga Koncilija, Tadej Koren, Jernej Kosi, Peter Mikša, Irena Selišnik, Urška Strle, Petra Svolfjšak).

Kanal, Info točka na železniški postaji, 20. 8.–5. 11. 2016: razstava *Ob Soči 1915–1917 – območje občine Kanal ob Soči v času soške fronte* (soavtorji Nika Koren, Tadej Koren, Robert Devetak, Urška Lazar).

BIBLIOGRAFIJA

● Jasna Fakin Bajec:

Nova Gorica – mesto totalitarnega režima? V: *Izvestje Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici*, 13 (2016), str. 3–9.

Koledar:

Da ne bi pozabili na zdravo prebrano in domače seme: koledar s priloženimi semeni. Avtorica

besedil Jasna Fakin Bajec. Planina pri Ajdovščini: Društvo gospodinj in dramska skupina, 2015.

● Petra Kolenc:

»Od tistega dne paradižnikov ne jem več!« Vasi Trnovskega gozda v zaledju soške fronte. Z ozirom na zgodbe, ki so jih pripovedovali potomci protagonistov 1. svetovne vojne. V: *Annales: Anali za istrske in mediteranske študije. Series Historia et Sociologia*, št. 25, 2015, 4, str. 909–924.

»Človek naj ne izleti iz mesta, da se napaše, nabaše in si pokvari želodec, marveč da se izprehodi in razvedri, da si ohrani veselje do življenja«: o zametkih gostinsko-turistične ponudbe v Trnovskem gozdu do let med obema vojnama. V: *Zgodovina za vse: vse za zgodovino*, št. 2, 2016, str. 15–26.

Vas, ki je dala ime gozdu. V: *Trnovska čitanka. Izbor zapisov o življenju in delu ljudi s Trnovega, okoliških vasi in zaselkov*. Lokve: Društvo Planota, 2016, str. 285–292.

Ob 500-letnici krilnega oltarja [uvodna beseda]. (soavtorstvo z Nevo Makuc). V: *Poznogotski krilni oltar v cerkvi sv. Križa v Kojskem (1515) in življenje v Brdih v 16. stoletju*. Ljubljana: ZRC SAZU, 2016, str. 11.

Štefan Kociančič (1818–1883) in njegov doprinos k bibliotekarstvu V: Kamra: digitalizirana kulturna dediščina slovenskih pokrajin. <http://www.kamra.si/sl/digitalne-zbirke/item/stefan-kociancic-1818-1883-in-njegov-doprinos-k-bibliotekarstvu.html> [dostopno od junija 2016].

Novogoriški grb in njegova predzgodba. V: *Izvestje Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici*, 13 (2016), str. 17–21.

Uredniško delo:

Poznogotski krilni oltar v cerkvi sv. Križa v Kojskem (1515) in življenje v Brdih v 16. stoletju. [v sodelovanju z Nevo Makuc]. Ljubljana: ZRC SAZU, 2016.

Goriški letnik: Zbornik prispevkov posvečen Marku Vuku: v spomin Beatrice Žbona Trkman in Matjažu Breclju (2015/2016), Nova Gorica: Goriški muzej Kromberk, 2015.

Izvestje Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici 13 (2016), Nova Gorica: ZRC SAZU.

Knjižna zbirka Besede s Planote 5: *Trnovska čitanka. Izbor zapisov o življenju in delu ljudi s Trnovega, okoliških vasi in zaselkov*. Lokve: Društvo Planota, 2016.

Beneška Slovenija. Posledice plebiscita leta 1866 ter politični, gospodarski, družbeni in kulturni razvoj prostora: program znanstvenega simpozija s povzetki referatov = *Convegno scientifico Benecia (Slavia Veneta). Conseguenze del plebiscito del 1866 e sviluppo economico, sociale e culturale del territorio. Programma e sintesi dell relazioni*. Nova Gorica: Raziskovalna postaja ZRC SAZU, 2016.

Zgibanka:

Po poti (nekdanjih) kalov. Lokve: Društvo LO-KO, 2015.

● Špela Ledinek Lozej:

Ravnik, Mojca, Ledinek Lozej, Špela. Sodelovanje raziskovalcev in lokalnih skupnosti na čezmejnem območju med Alpami in Krasom: primer projekta »Zborzbird«. V: Grbić Jakopović, Jadranka (ur.). *Srednjeevropsko povezovanje etnologov in kulturnih antropologov kot izziv današnjemu času: 13. vzporednice med slovensko in hrvaško etnologijo = Srednjoevropsko povezivanje etnologa i kulturnih antropologa kao izazov današnjemu vremenu: 13. Hrvatsko-slovenske etnološke paralele*, (Knjižnica Glasnika Slovenskega etnološkega društva, 50). Ljubljana: Slovensko etnološko društvo, 2016, str. 53–65.

»Kurja vas«. Drobec iz novogoriške stanovajske kulture. V: *Izvestje Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici*, 13 (2016), str. 22–25.

Objavljena recenzija:

Mlekuž, Jernej (ur.), Damir Josipovič, Mojca Kovačič and Dimitrij Mlekuž. 2015. *Venček domačih. Predmeti, Slovencem sveti* (A Medley of National Favourites. Things That Make Slovenes Shine). Ljubljana: Založba ZRC, str. 192. Anthropological notebooks, 2016, year 22, no. 1, str. 140–141.

Recenzije znanstvenih prispevkov:

Makuc, Neva (urednik, prevajalec povzetka), Kolenc, Petra (urednik, avtor dodatnega

besedila). *Poznogotski krilni oltar v cerkvi sv. Križa v Kojskem (1515) in življenje v Brdih v 16. stoletju*. 1. izd. Ljubljana: Založba ZRC, 2016. 108 str.

Goriški letnik, Banjski zbornik. Marija Stanonik: *Etnolingvistika po slovensko*.

● Neva Makuc:

Early Modern Provincial Identity in the Border Area between the Venetian Republic and the Hereditary Lands of the Austrian Branch of the House of Habsburg. V: *Historijski zbornik*, 2015, let. LXVIII, št. 1.

Brda in Brici v habsburško-beneških vojnah. V: Makuc, Neva; Kolenc, Petra (ur.): *Poznogotski krilni oltar v cerkvi sv. Križa v Kojskem (1515) in življenje v Brdih v 16. stoletju*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016, str. 67–77.

Thetris Transnational Church Route: valorisation of sacral cultural heritage for fostering development of rural areas. V: *Annales: Series historia et sociologia*, 2015, let. 25, št. 3, str. 585–594.

O banditizmu in nasilju ob habsburško-beneški meji v Furlaniji in na Goriškem (17. stoletje). V: Bianco, Furio; Panjek, Aleksander (ur.). *Upor, nasilje in preživetje: slovenski in evropski primeri iz srednjega in novega veka*. Koper: Založba Univerze na Primorskem, 2015, str. 109–132.

Od uničenja do nove veličine: Resurgent!: goriška sakralna kulturna dediščina. V: *Novi glas*, 23. jun. 2016, leto 21, št. 25, str. 14.

Ob 500-letnici krilnega oltarja [uvodna beseda]. (soavtorstvo s Petro Kolenc). V: *Poznogotski krilni oltar v cerkvi sv. Križa v Kojskem (1515) in življenje v Brdih v 16. stoletju*. Ljubljana: ZRC SAZU, 2016, str. 11.

Projekt Restaura: javno-zasebno partnerstvo kot mehanizem za uspešno valorizacijo kulturne dediščine. V: *Izvestje Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici*, 13 (2016), str. 38–42.

Uredniško delo:

Poznogotski krilni oltar v cerkvi sv. Križa v Kojskem (1515) in življenje v Brdih v 16. stoletju. [v sodelovanju s Petro Kolenc]. Ljubljana: Založba ZRC, 2016.

Prevajanje povzetkov v italijanski jezik:

Poznogotski krilni oltar v cerkvi sv. Križa v Kojskem (1515) in življenje v Brdih v 16. stoletju. Ljubljana: Založba ZRC, 2016.

Objavljena recenzija:

Aleksander Panjek: Kulturna krajina in okolje Krasa: o rabi naravnih virov v novem veku. V: Preinfalk, Miha (ur.). *Iz zgodovine Krasa*, (Kronika). Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2015, letn. 63, [št.] 3, str. 739–740.

● Branko Marušič (izbor):

Doktor Karel Lavrič (1818-1876) in njegova doba. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, Ajdovščina: Lavričeva knjižnica, 2016, 186 strani.

O poznavanju Angela Vivanteja pri Slovencih. V: *Annales: Anali za istrske in mediteranske študije. Series Historia et Sociologia*, št. 25, 2015, 4, str. 885–894.

Z zahodnih slovenski meja v letu 1866. V: *Trinkov koledar* 2016, str. 38–44.

Delavsko gibanje na Goriškem pred prvo svetovno vojno. V: *Industrijska dediščina na Goriškem. Katalog razstave*. Nova Gorica: Goriški muzej, 2015, str. 13–16.

Poskus orisa industrije na Goriškem pred in po prvi svetovni vojni. V: *Industrijska dediščina na Goriškem. Katalog razstave*. Nova Gorica: Goriški muzej, 2015, str. 7–11.

8. april 1866. Ob stopetdesetletnici. V: *Delo*, 8. 4. 2016, št. 82.

Leto 1941 na Primorskem. V: *Slovenski zbornik* 2016, Ljubljana: OZZB, 2016, str. 95–101.

Ob stopetdesetletnici. Od berlinske pogodbe (8. april 1866) do podpisa premirja v Krminu (12. avgust 1866). V: *Primorski dnevnik*, 14. 8. 1966, št. 191.

Leto 1941 na Primorskem. V: *Na Primorskem leta 1941*, Nova Gorica 1916, str. 19–27.

Med prvim *Goriškim zbornikom* in med goriškimi/novogoriškimi zborniki, ki so mu sledili. V: *Izvestje Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici*, 13 (2016), str. 43–48.

● Danila Kumar Zuljan:

O sporočilnosti jezikovnih atlasov (Primerjava med zapisi v SLA, ALI in ASLEF). V:

Jesenšek, Marko (ur.). *Rojena v narečje: akademični prof. dr. Zinka Zorko ob 80-letnici*, (Mednarodna knjižna zbirka Zora, 114). Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta, 2016, str. 129–139.

Narodna identiteta pri Beneških Slovencih in Furlanih danes. V: *Jezik in slovstvo*, 2016, letn. 61, št. 2, str. 7–18, 193.

SLA V141(a).01 'zidna opeka': komentar in karta: 2/18. V: Horvat, Mojca (ur.), et al. *Slovenski lingvistični atlas. 2, Kmetija: [(= SLA 2.1)]*, (Zbirka Jezikovni atlasi), 1. izd. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016, zv. 2: Atlas, str. 68–69, zv. 2: Komentarji, str. 130–132. Horvat, Mojca (ur.), et al. *Slovenski lingvistični atlas. 2, Kmetija: [(= SLA 2.1)]*, (Zbirka Jezikovni atlasi), 1. izd. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016, zv. 2: Atlas, str. 70–71, zv. 2: Komentarji, str. 133–137.

SLA V159.01 'strehā': komentar in karta: 2/20. V: Horvat, Mojca (ur.), et al. *Slovenski lingvistični atlas. 2, Kmetija: [(= SLA 2.1)]*, (Zbirka Jezikovni atlasi), 1. izd. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016, zv. 2: Atlas, str. 72–73, zv. 2: Komentarji, str. 138–140. SLA V146B.01 'kuhinja': komentar in karta: 2/23. V: Horvat, Mojca (ur.), et al. *Slovenski lingvistični atlas. 2, Kmetija: [(= SLA 2.1)]*, (Zbirka Jezikovni atlasi), 1. izd. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016, zv. 2: Atlas, str. 78–79, zv. 2: Komentarji, str. 147–149.

SLA V157.01 'klet': komentar in karta: 2/32. V: Horvat, Mojca (ur.), et al. *Slovenski lingvistični atlas. 2, Kmetija: [(= SLA 2.1)]*, (Zbirka Jezikovni atlasi), 1. izd. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016, zv. 2: Atlas, str. 96–97, zv. 2: Komentarji, str. 187–191.

SLA V146A.01 'štedilnik': komentar in karta: 2/39. V: Horvat, Mojca (ur.), et al. *Slovenski lingvistični atlas. 2, Kmetija: [(= SLA 2.1)]*, (Zbirka Jezikovni atlasi), 1. izd. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016, zv. 2: Atlas, str. 110–111, zv. 2: Komentarji, str. 211–212.

SLA V147A.01 'peč': komentar in karta: 2/40. V: Horvat, Mojca (ur.), et al. *Slovenski lingvistični atlas. 2, Kmetija: [(= SLA 2.1)]*, (Zbirka Jezikovni atlasi), 1. izd. Ljubljana: Založba ZRC,

ZRC SAZU, 2016, zv. 2: Atlas, str. 112–113, zv. 2: Komentarji, str. 213–214.

SLA V150.01 in V469.01 'kotel': komentar in karta: 2/44. V: Horvat, Mojca (ur.), et al. *Slovenski lingvistični atlas. 2, Kmetija: [(= SLA 2.1)]*, (Zbirka Jezikovni atlasi), 1. izd. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016, zv. 2: Atlas, str. 120–121, zv. 2: Komentarji, str. 223–225.

SLA V467.01 'vedro': komentar in karta: 2/45. V: Horvat, Mojca (ur.), et al. *Slovenski lingvistični atlas. 2, Kmetija: [(= SLA 2.1)]*, (Zbirka Jezikovni atlasi), 1. izd. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016, zv. 2: Atlas, str. 122–123, zv. 2: Komentarji, str. 226–229.

SLA V468.01 'kad': komentar in karta: 2/46. V: Horvat, Mojca (ur.), et al. *Slovenski lingvistični atlas. 2, Kmetija: [(= SLA 2.1)]*, (Zbirka Jezikovni atlasi), 1. izd. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016, zv. 2: Atlas, str. 124–125, zv. 2: Komentarji, str. 230–233.

SLA V161(a).01 'hlev za krave': komentar in karta: 2/54. V: Horvat, Mojca (ur.), et al. *Slovenski lingvistični atlas. 2, Kmetija: [(= SLA 2.1)]*, (Zbirka Jezikovni atlasi), 1. izd. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016, zv. 2: Atlas, str. 140–141, zv. 2: Komentarji, str. 261–263, ilustr.

SLA V161(b).01 'hlev za ovce': komentar in karta: 2/55. V: Horvat, Mojca (ur.), et al. *Slovenski lingvistični atlas. 2, Kmetija: [(= SLA 2.1)]*, (Zbirka Jezikovni atlasi), 1. izd. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016, zv. 2: Atlas, str. 142–143, zv. 2: Komentarji, str. 264–266.

SLA V161(c).01 'hlev za svinje': komentar in karta: 2/56. V: Horvat, Mojca (ur.), et al. *Slovenski lingvistični atlas. 2, Kmetija: [(= SLA 2.1)]*, (Zbirka Jezikovni atlasi), 1. izd. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016, zv. 2: Atlas, str. 144–145, zv. 2: Komentarji, str. 267–270.

Novogoriška različica primorskega regionalekta. V: *Izvestje Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici*, 13 (2016), str. 34–37.

Uredniško delo:

Zahodna Banjška planota skozi čas (souredništvo z Mojco Perkon Kofol). Kanal: Občina Kanal ob Soči [v pripravi za tisk].

Recenzija znanstvenega prispevka:

Aktualni jezikovni načini izražanja v slovenščini: sklapljanje kot naravni in aktualni odraz nepretrganosti govora v narečnem in knjižnem jeziku (za revijo *Annales*).

● **Petra Testen:**

»Moje hribovstvo je bila srčna zadeva. Sledil sem ji ko klicu iz dalje. Moral sem.« Življenje Juliusa Kugyja (1858–1944). V: *Goriški letnik: Zbornik prispevkov posvečen Marku Vuku: v spomin Beatrice Žbona Trkman in Matjažu Breclju (2015/2016)*, Nova Gorica: Goriški muzej Kromberk, 2015, str. 267–284.

La nostra »materia prima«. Le donne slovene a servizio a Gorizia tra otto e novecento. V: Marta Verginella (ur.): *Sconfnamenti storiografici e attraversamenti di confini, Qualestoria*, a. 44 (2016), n. 1. Trieste: Istituto regionale per la storia del movimento di liberazione nel Friuli Venezia Giulia, str. 47–63.

Tadej Koren (soavtor): Učilnica na prostem – primer Poti miru. V: *Prispevki za novejšo zgodovino*, 2015, letn. 55, št. 2, str. 183–198.

Nekaj besed o prehrani v prvi svetovni vojni. V: Marija Remec, *Varčna kuharica: za slabe in dobre čase*. Ljubljana: Družina, 2015, str. 14–21.

»Tako je vse hujšalo – ljudje so pešali«. V: *Primorske novice*, 8. junij 2016, letn. 15, št. 6, str. 8.

Spomin na veliko vojno. 7, (Pre)hrana v prvi svetovni vojni. V: *Sočasnik*, 2016, letn. 17, št. 2, str. 29.

Stravování. V: Tadej Koren, Tomáš Kykal (ur.): *Vzpomínky na Sočskou frontu*. Praha: Republika Slovinsko, Velvyslanectví Republiky Slovinsko, (2015), str. 22.

(Pre)hrana v času svetovne vojne. V: *Dom*, Leto LI, št. 11, 15. junij 2016.

(Nova) Gorica in hišno delo ob slovensko-italijanski meji. V: *Izvestje Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici*, 13 (2016), str. 10–16.

Recenziranje:

Igor Grdina, *Knjiga o Malgaju*. Ravne na Koroškem: Koroško domoljubno društvo Franjo Malgaj, 2016).

Mojca Šorn, Nina Vodopivec, Žarko Lazarevič (ur.), *Žensko delo. Delo žensk v zgodovinski perspektivi* (Zbirka Vpogledi, 12). Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2015.

Uredniško delo:

Branko Marušič (avtor), *Doktor Karel Lavrič (1818–1876) in njegova doba* (Zbirka Življenja in dela, Biografske študije, 13, 9). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016.

Tone Smolej (avtor), Martin Grum (sourednik), *»Kaj večega poskusiti in postati«: slovenski pisatelji dunajski študentje (1850–1926)* (Zbirka Življenja in dela, Biografske študije, 12, 8). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2015.

Igor Grdina (avtor), *Sploh ne navadni časi* (Zbirka Zbiralnik, 26). Ljubljana: Inštitut za civilizacijo in kulturo – ICK, 2015.

Tadej Koren (avtor), *Pot miru od Alp do Jadrana. Vodnik po soški fronti*. 1. in 2. izd. Kobarid: Ustanova Fundacija Poti miru v Posočju, 2015.

Tadej Koren (avtor), *Il Sentiero della pace dalle Alpi all'Adriatico. Guida lungo il fronte isontino*. 1. in 2. izd. Kobarid: Ustanova Fundacija Poti miru v Posočju, 2015.

Tadej Koren (avtor), *The Walk of Peace from the Alps to the Adriatic. A guide along the Isonzo Front*. 1. in 2. izd. Kobarid: Ustanova Fundacija Poti miru v Posočju, 2015.

SPECIALNA ZNANSTVENA KNJIŽNICA RAZISKOVALNE POSTAJE V NOVI GORICI (BIBLIOTEKA SAZU, Hn) TER KNJIŽNICA IN ARHIV DR. HENRIKA TUME

● **Petra Kolenc:**

Vodila je specialno znanstveno knjižnico RP v Novi Gorici (COBISS Biblioteka SAZU, Raziskovalna postaja, Hn) ter skrbela za arhiv in knjižnico dr. Henrika Tume. Z zamenjavami, nakupi ter darovi je pridobila nove publikacije. V preteklem letu je bilo izposojenih 264 enot knjižničnega gradiva. Novo katalogiziranih v sistemu Cobiss pod Hn je bilo 331 enot. Inventariziranih je bilo 432 enot drobnega tiska goriškega (primorskega) domoznanstva ter 235 enot preostalega

(predvsem) periodičnega tiska, ki ga postopoma vključujemo v vzajemno katalogizacijo.

Gradivo Tumove knjižnice in arhiva je bilo v tem letu uporabljeno pri pripravi naslednjih del:

Arnšek, Urška: *Henrik Tuma in Ivan Šusteršič: primerjalna analiza konfederalističnih konceptov*. Diplomsko delo. Univerza v Mariboru: Oddelek za zgodovino, 2016.

Debenjak, Matej: *Poljedelsko društvo kolonov in malih posestnikov v Fojani*. Diplomsko delo. Univerza v Novi Gorici: Fakulteta za humanistiko, 2016.

Kolenc, Petra: Kako so Avčani v zame-no za Avško lazno dobili Avško gmajno na Trnovski planoti. V: *Zbornik Banjska planota skozi čas*. [sprejeto v objavo, junij 2016].

Kolenc, Petra: Iz zgodovine zimskega in letnega turizma na območju zahodnega dela Trnovskega gozda do začetka 2. svetovne vojne [v tisku 2016].

REDNA IN IZREDNA DEJAVNOST

● Jasna Fakin Bajec

Strokovno sodeluje z Društvom gospodinj in dramske skupine Planina pri Ajdovščini. V letu 2016 raziskujejo vlogo moškega na kmetiji in domače stare obrti. V letu 2016 je sodelovala v uredniškem odboru 14. vzporednic med slovensko in hrvaško etnologijo, Znanstveno-strokovnem posvetu na temo *Ernologija in vas 21. stoletja: tradicionalno, ogroženo, ustvarjalno* (1.–4. oktobra 2016, Baranja, Hrvaška). Je članica Sveta za turizem – posvetovalno telo župana Občine Ajdovščina za razvoj turizma v Zgornji Vipavski dolini. Sodelovala je tudi pri naboru idej za razvoj spominkov Vipavske doline, ki jih v sodelovanju z občinami razvija Razvojna agencija ROD.

● Petra Kolenc:

Od leta 2015 je članica ožjega uredniškega odbora *Goriškega letnika: zbornika Goriškega muzeja*.

Strokovno sodeluje z društvom Planota (Lokve), kjer vodi sekcijo za kulturo v okviru katere nastaja knjižna zbirka Besede s Planote.

Sodeluje tudi s Krajevno skupnostjo Lokve, Krajevno skupnostjo Trnovo, Krajevno skupnostjo Ravnica, Turističnim društvom Lokovec, Turističnim društvom Lokve ter z KTŠ društvom LO-KO (Lokve), kjer pripravlja strokovne vsebine povezane z zgodovino Trnovske planote.

● Špela Ledinek Lozej:

Špela Ledinek Lozej je podpredsednica strokovnega sveta Slovenskega etnografskega muzeja, članica znanstvenega sveta Narodne in študijske knjižnice v Trstu ter širšega uredniškega odbora *Goriškega letnika: zbornika Goriškega muzeja*.

● Neva Makuc:

Leta 2016 je bila imenovana za dopisno članico Istituta Pio Paschini (Videm, Italija) ter za dopisno članico Istituta per gli Incontri Culturali Mitteleuropei (Gorica, Italija).

Od leta 2015 je članica širšega uredniškega odbora *Goriškega letnika: zbornika Goriškega muzeja*.

● Petra Testen:

Življenja in dela. Biografske študije. Testen, Petra (urednik 2015–). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2015–.

Življenja in dela. Kulturnozgodovinske študije. Testen, Petra (urednik 2013–). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2013–.

Področna urednica Novega SBL za pop kulturo (skupaj z Ahacem Medenom) in »ženske kvote«.

● Danila Zuljan Kumar:

Koordinira delo na RP Nova Gorica, pripravila je program dela RP Nova Gorica za leto 2016 za Znanstveni svet ZRC SAZU ter vsebinski in finančni načrt dela za leti 2017 in 2018 za projekt *Zahodna slovenska narodnostna meja v luči sprememb časa* za sofinancerja, to je MONG. Pripravila je polletno in letno finančno poročilo o projektu *Zahodna slovenska narodnostna meja v luči sprememb časa*, pomagala je Jerneji Fridl pri pripravi novih predlogov pogodb za občini Šempeter-Vrtojba in Brda, skupaj s Špelo Ledinek Lozej je bila na obisku pri župana Občine Renče-Vogrsko.

Opravila je terensko delo v Levpi, Subidu in Gorskem kotarju na Hrvaškem.

Za SLA 3 je zapisala odgovore na vprašanja za T082 Mirnik in T087 Števerjan (oboje končano) ter za T31 Lepena (v delu).

Vnesla je korekture vseh svojih indeksov za SLA 1. Pregledala je vse svoje povezave s skeni za SLA 2.

Jezikovno je pregledala monografijo *Barok v Brdih* in *Izvestje* ter različne dokumente, povezane z RP Nova Gorica,

Sodeluje pri organizaciji *Gradnikovih večerov*.

SODELOVANJE PRI TEKOČIH PROJEKTIH IN PROGRAMIH ZRC SAZU

ZAHODNA SLOVENSKA NARODNOSTNA MEJA V LUČI SPREMENB ČASA

● Petra Kolenc:

21. 10. 2016 je ob 150. obletnici plebiscita v Beneški Sloveniji v sodelovanju z Danilo Zuljan Kumar in Nevo Makuc organizirala znanstveni simpozij *Beneška Slovenija. Posledice plebiscita leta 1866 ter politični, gospodarski, družbeni in kulturni razvoj prostora*. ob 150. letnici plebiscita v Beneški Sloveniji v Špetru (IT).

● Jasna Fakin Bajec:

9. 10. 2016 je sodelovala na slovesnosti *Ob 71-letnici vrnitve izgnancev na domove* in na razstavi, kjer je imela govor na temo *Vloga spomina in dediščine izgnanstva za danes in boljši jutri*.

● Neva Makuc:

Ob arhivskem raziskovalnem delu v Furlaniji Julijski krajini (natančneje v raznih javnih in zasebnih arhivskih ustanovah in knjižnicah) je nadaljevala z evidentiranjem različnega gradiva, pomembnega za zgodovino zahodnega slovenskega prostora, s posebnim ozirom na novoveško obdobje in rokopisno gradivo, in rekonstruiranjem genealogij plemiških rodbin na Goriškem. Nadaljevala je tudi z zbiranjem gradiva, pomembnega za zgodovino rodbine Coronini.

● Danila Zuljan Kumar

Nadaljevala je z jezikoslovnimi raziskava-

mi na območju zahodnih slovenskih narečij (banjškega podnarečja in terskega narečja).

V letu 2016 je RP Nova Gorica organizirala znanstveni simpozij:

Beneška Slovenija. Posledice plebiscita leta 1866 ter politični, gospodarski, družbeni in kulturni razvoj prostora, Občinska dvorana, Špeter (IT), 21. 10. 2016.

Vabilu na znanstveni simpozij, ki ga je organizirala Raziskovalna postaja ZRC SAZU v Novi Gorici v sodelovanju z Inštitutom za slovensko kulturo iz Špetra, Goriškim muzejem, Tolminskih muzejem, Slovenskim raziskovalnim inštitutom (SLORI), Narodno in študijsko knjižnico iz Trsta ter Fundacijo poti miru v Posočju, se je odzvalo 19 strokovnjakov (Branko Marušič, Stane Granda, Giorgio Banchig, Salvador Žitko, Jože Šušmelj, Robert Devetak, Petra Testen, Riccardo Ruttar, Tanja Gomiršek, Gorazd Bajc, Ines Beguš, Špela Ledinek Lozej, Andrejka Ščukovt, Marjeta Pisk, Barbara Ivančič Kutin, Silvo Torkar, Danila Zuljan Kumar, Maja Mezgec, Milan Pahor), ki so iz različnih vidikov (kulturnega, političnega, gospodarskega in družbenega) osvetlili dogajanje v Beneški Sloveniji, kjer so se s političnimi tokovi v 19. stoletju zgodile za prostor ključne družbene, gospodarske in kulturne spremembe.

MEDNARODNI PROJEKTI

RESTAURA-Revitalising Historic Buildings through Public-Private Partnership Schemes, mednarodni evropski projekt, sofinanciran iz Evropskega sklada za regionalni razvoj, program transnacionalnega sodelovanja Srednja Evropa 2014–2020.

● Neva Makuc (vodja projekta pri ZRC SAZU), Jasna Fakin Bajec, Petra Kolenc

Temeljno vodilo projekta je dejstvo, da je v srednjeevropskih državah veliko zgodovinskih stavb v slabem stanju. Pogosto ni dovolj javnih finančnih sredstev za obnovo in valorizacijo teh stavb, zato se kaže potreba po uveljavljanju novih rešitev, kakršne lahko ponuja zasebno-privatno partnerstvo. Poznavanje in obvladovanje tega mehanizma je v določenih državah zelo slabo, zato

Špeter, Simpozij ob 150. obletnici plebiscita v Beneški Sloveniji (foto: Petra Kolenc).

namerava projekt preizkusiti in promovirati sheme zasebno-privatnega partnerstva v štirih srednjeevropskih državah.

V projekt je vključenih deset partnerjev ter enajst pridruženih partnerjev s Poljske, iz Slovenije, Hrvaške in Slovaške. Slovenski projektni partnerji so ZRC SAZU, Mestna občina Nova Gorica in Fakulteta za poslovne vede (Ljubljana), pridruženi pa Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Slovenska škofovska konferenca in Nadškofija Ljubljana. Ciljne skupine so na različni deležniki iz javnega ter zasebnega sektorja, saj je za uspešno uporabo predlaganih shem in za učinkovito in dolgotrajno revitalizacijo zgodovinskih stavb treba uravnovežiti potrebe in zahteve obeh strani. Med aktivnostmi, ki jih predvideva projekt, je tudi pilotna akcija, povezana z gradom Rihemberk. Pilotna akcija, ki jo bo izpeljala Mestna občina Nova Gorica, je zelo pomembna, saj bodo tako narejeni prvi koraki k obnovi in revitalizaciji tega pomembnega kulturnega spomenika Goriške.

UGB – Urban Green Belts – Smart integrated models for sustainable management of urban green spaces for creating more healthy and liveable urban environments, mednarodni evropski projekt, sofinanciran iz Evropskega skla-

da za regionalni razvoj, program transnacionalnega sodelovanja Srednja Evropa 2014–2020.

● **Jasna Fakin Bajec (vodja projekta pri ZRC SAZU), Petra Kolenc**

Življenje v velikih mestih s parkom ali vrtom v bližini predstavlja vedno večjo prednost na trgu iskalcev nepremičnin, saj bližina zelenih površin ponuja tudi boljšo kvaliteto življenja. Mestne zelene površine ne zagotavljajo zgolj pristočasnih dejavnosti, temveč predstavljajo tudi »zračni filter«, ki zmanjšuje mestni hrup in vpliva na kvaliteto mestnega zraka. Če mestne zelene površine niso pravilno vzdrževane, lahko postanejo breme in vir konfliktov med prebivalci in pristojnimi organi. Za boljše upravljanje z mestnimi zelenimi površinami v prihodnje bodo sodelavci projekta Urban green belts (UGB) razvili inovativne metode in orodja ter strategije s poudarki na sodelovanju s prebivalci in drugimi odločujočimi akterji. S skupnimi močmi bo upravljanje mestnih zelenih površin bolj učinkovito ter usmerjeno v razvoj integriranega sistema ravnanja z okoljem. To bo pripomoglo k večji biodiverziteti, izboljšanju kakovosti zraka, zmanjšanju mestnega hrupa, blažitvi vročinskih valov in k splošnemu izboljšanju kakovosti življenja v mestih. Pri projektu Urban

Green Belts sodeluje deset partnerjev iz sedmih držav. Za preverbo inovativnih rešitev bodo v okviru projekta opravljene pilotne akcije. Izdan bo tudi priložnik za boljše upravljanje z zelenimi površinami.

Enakost spolov v akademski in raziskovalni sferi: boj proti karierni nestabilnosti in asimetriji (GARCIA, 7. okvirni program)

● **Jasna Fakin Bajec**

Projekt GARCIA se ukvarja z doseganjem enakosti spolov na akademskem področju, s poudarkom na začetnih stopnjah znanstvene kariere, spodbujanju kulture enakosti spolov in bojem proti spolnim stereotipom. Projekt se ukvarja tudi z ohranitvijo kakovosti delovnih pogojev med znanstvenimi delavkami in delavci ter s poudarjeno vlogo enakosti spolov pri vplivanju na raziskovalno odličnost in poučevanje. Jasna Fakin Bajec je v letu 2016 pripravila poročilo o spolnih praksah pri konstrukciji znanstvene odličnosti, kvalitativno poročilo o fenomenu »puščajoče cevi« (angl. leaky pipeline), ki s prisposodbo zaznamuje osip žensk v raziskovalnih in visokošolskih institucijah in sodelovala pri pripravi delavnic »Na začetku kariere v znanosti in raziskovanju: orodja za preživetje« in »Razvoj raziskovanja in znanstvene kariere: možnosti in izzivi«.

Kolektivni spomin in kulturna dinamika (raziskovalni program Inštituta za spominske in kulturne študije)

● **Jasna Fakin Bajec**

Program se osredotoča na analizo kulture oblikovanja in preoblikovanja sodobnih spominskih praks ter dinamike kulturnih procesov, ki jih omenjene prakse odločilno zaznamujejo. Ker sodobna kultura spominjanja namreč ne vpliva samo na režime pisanja zgodovine, temveč skozi različne kulturne in družbene prakse (prim. komemorativni dogodki, literatura ipd.) odločilno zaznamuje vsakdanje življenje državljanek in državljanov, se je Jasna Fakin Bajec v letu 2016 ukvarjala z analizo razmerja med konstruiranjem lokalne dediščine, spominjanjem in rabo dediščine za razvoj. Zanimalo jo je vprašanje, kako sta zgodovina šolstva in spomin na obšolske dejavnosti iz obdobja od druge polovice 19. stoletja do 70. let 20. stoletja

na Planini pri Ajdovščini vplivala na razvoj kulturnega in gospodarskega življenja na podeželju od časa kmetijskega razvoja v 19. stoletju do danes.

Družbena in identitetna mobilnost v slovenskem prostoru med poznim srednjim vekom in razpadom habsburške monarhije (temeljni raziskovalni projekt)

● **Neva Makuc**

Projekt je usmerjen k preučitvi mobilnosti posameznikov, skupnosti in skupin od poznosrednjeveškega obdobja do prvih let po koncu prve svetovne vojne. Ob tem je posebna pozornost namenjena identitetnim dinamikam posameznikov in skupin. Neva Makuc je v sklopu projekta začela s študijem relevantne literature ter z raziskovalnim delom na primeru življenjske usode in družbene mobilnosti Francesca Neuhausa, goriškega plemiča iz 17. stoletja. Raziskava zahteva arhivsko delo v več ustanovah v Italiji.

Temeljne raziskave slovenske kulturne preteklosti (program)

● **Neva Makuc**

Nadaljevalo se je evidentiranje gradiva, shranjenega v arhivskih ustanovah in pomembnega za slovensko zgodovino, ter s temeljnimi raziskavami novoveške zgodovine zahodnega narodnostnega ozemlja, in sicer na osnovi študije historiografskih in arhivskih virov, shranjenih v italijanskih arhivskih in drugih ustanovah. Raziskovalno delo je bilo usmerjeno v preučevanje zgodovine historiografije in kolektivnih identitet obmejnega prostora.

● **Danila Zuljan Kumar:**

Materialna kulturna dediščina v slovenskih narečjih. Projekt je namenjen ohranjanju slovenske kulturne dediščine. Trenutno se pripravlja tretja knjiga *Slovenskega lingvističnega atlasa*, ki bo zajela pomensko polje »kmetijska opravila in orodja«.

● **Špela Ledinek Lozej:**

Etnološke in folkloristične raziskave kulturnih prostorov in praks (raziskovalni projekt)

Špela Ledinek Lozej je preučevala prostore materialnega.

Projekt ZBORZBIRK (vodja Špela Ledinek Lozej) je bil v letu 2016 s strani članov znanstvenoraziskovalnih svetov ARRS izbran kot odličen znanstveni dosežek. Več glej: <https://www.arrs.gov.si/sl/promocija/odlicni/>

● Petra Testen:

Bibliografije, mentalitete, epohe

Program je posvečen biografskim študijam, a obenem povezuje biografsko raven s proučevanjem mentalitet, hkrati pa z navezavo na pojem epoha ohranja stik s tradicionalnejšimi pojmovanji zgodovine.

Novi Slovenski biografski leksikon; Tik pred izdajo je prvi, pripravlja pa se drugi zvezek črke B.

Ruski intelektualci v Sloveniji v času po oktobrski revoluciji (Inštitut za civilizacijo in kulturo)

Projekt se ukvarja z usodami posameznikov (npr. ruskih intelektualcev) in z zgodovino ruske emigracije na Slovenskem. Delo je pomembno izhodišče tudi za medkulturni dialog dveh slovenskih kultur. (Projekt se je zaključil 31. 7. 2016.)

Ženske in prva svetovna vojna (Filozofska fakulteta)

Projekt se pogloblja v usode posameznice, obenem pa analizira širše procese, kot npr. vprašanje begunstva, zakonodaje, preživetvenih strategij itd. v obdobju prve svetovne vojne.

Multikulturna prijateljstva in narodne vezi na presečiščih slovenskega, italijanskega in nemškega sveta v (1848–1941) (Filozofska fakulteta)

Projekt želi proučiti mrežo povezav in stikov, ki so jih ustvarjale posameznice, in s tem rekonstruirati (kulturno, znanstveno, zasebno itd.) dinamiko neke dobe. (Projekt se je zaključil 31. 8. 2016.)

RADIJSKI IN TV NASTOPI

● Petra Kolenc:

Radio Trst A, 12. 12. 2015: Predstavitve *Goriškega letnika 2013–2014*, posvečenega Marku Vuku.

Radio Robin, 29. 8. 2016: Jutranji program, predstavitev knjige *Trnovska čitanka* avtoric Ana Marije Rijavec in Denis Matežič ter knjižne zbirke *Besede s planote*.

RAI 3, 21. 10. 2016: Znanstveni simpozij ob 150. letnici plebiscita v Beneški Sloveniji.

● Špela Ledinek Lozej:

Radio Robin, 1. 2. 2016: predstavitev projekta TABORI v oddaji *Ozrmo se*.

Radio Robin, 2. 2. 2016: kratka predstavitev projekta ZBORZBIRK v okviru informativnega programa.

Radio Koper, 14. 2. 2016: *Tabori*, sodelovanje v oddaji *Primorski kraji in ljudje*.

● Petra Testen:

Radio Trst A, 4. 3. 2016: Mladi val, Pavel Volk (novinar, urednik), ob gostovanju razstave *1915 – Ženske v zaledju soške fronte* v Narodni in študijski knjižnici v Trstu.

RAI 3, TDD, Furlanija Julijska Krajina, 8. 3. 2016: gostovanje razstave *1915 – Ženske v zaledju soške fronte* v Gregorčičevi dvorani Narodne in študijske knjižnice v Trstu.

Radio Trst A, 10. 6. 2016 ob 12. 15: oddaja Studio D, avtorja Aleš Lupinc in Elena Leghissa, pogovor ob odprtju razstave *1916 – (Pre)hrana. Ženske v zaledju soške fronte* in življenje z dediščino soške fronte na Kobariškem.

Val 202, 11. 6. 2016: Prva jutranja kronika, avtorica Nina Brus, prispevek ob odprtju razstave *1916 – (Pre)hrana. Ženske v zaledju soške fronte*.

● Danila Zuljan Kumar:

RAI 3, 21. 10. 2016: Znanstveni simpozij ob 150. letnici plebiscita v Beneški Sloveniji.

Radio Trst, 7. 11. 2016: Oddaja *Izzivi sodobnega raziskovanja* avtorice Zaire Vidau o temeljnih usmeritvah Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici.

*Več informacij o tekočih projektih je na voljo na spletni strani ZRC SAZU.

Poročilo je sestavila Petra Kolenc.

Sodelavci Raziskovalne postaje ZRC SAZU Nova Gorica:

znanstvene sodelavke:

doc. dr. Danila Zuljan Kumar - Inštitut za slovenski jezik Frana Ramoviša (tel. 05 335 73 21), koordinatorka dela

dr. Jasna Fakin Bajec – Inštitut za kulturne in spominske študije (tel. 05 335 73 25)

dr. Špela Ledinek Lozej – Inštitut za slovensko narodopisje (tel. 05 335 73 22)

dr. Neva Makuc – Zgodovinski inštitut Milka Kosa (tel. 05 335 73 23)

dr. Petra Testen – Inštitut za kulturno zgodovino (tel. 05 335 73 24)

višja strokovna sodelavka:

Petra Kolenc – Zgodovinski inštitut Milka Kosa (tel. 05 335 73 26)

prof. dr. Branko Marušič, znanstveni svetnik v pokoju (tel. 05 335 73 20)

*Raziskovalna postaja ZRC SAZU Nova Gorica z arhivom in knjižnico dr. Henrika Tume
Delpinova 12, 5000 Nova Gorica, tel./fax: 05 335 73 26*

Spletna stran: <http://rpng.zrc-sazu.si>

Izvestje je del skupne naloge sodelavcev Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici z naslovom Zahodna slovenska narodnostna meja v luči sprememb časa, ki se osredotoča na zgodovinske raziskave v zahodnem slovenskem prostoru, njegovo bivanjsko kulturo, na razumevanje pojmov tradicija in kultura, na preučevanje zahodnih slovenskih narečij in jezikovnega stika ter raziskovanje socialnopolitične, ekonomske in trajnostne vloge dediščine v sodobnem, globalnem svetu. Izsledki raziskav, ki jih objavljamo v domačih in tujih strokovnih ter znanstvenih publikacijah, so lahko temelj inovativnega kulturnega in gospodarskega razvoja širšega goriškega prostora. Letošnje *Izvestje* posvečamo Novi Gorici.

IZVESTJE 13 – 2016

ISSN C504-2240

VSEBINA • Gledati čez meje • Voščilo • Članki: Jasna Fakin Bajec *Nova Gorica – mesto totalitarnega režima?* • Petra Testen *(Nova) Gorica in hišno delo ob slovensko-italijanski meji* • Petra Kolenc *Novogoriški grb in njegova predzgodba* • Špela Ledinek Lozej *»Kurja vas« – drobec iz novogoriške stanovanjske kulture* • Tanja Martelanc *V mestu brez zvonikov ... nekaj paberkov o novogoriškem župnijskem središču* • Danila Zuljan Kumar *Novogoriška različica primorskega regiolekta* • Neva Makuc *Projekt RESTAURA: javno-zasebno partnerstvo kot mehanizem za uspešno valorizacijo kulturne dediščine* • Branko Marušič *Med prvim Goriškim zbornikom in med goriškimi/novogoriškimi zborniki, ki so mu sledili* • Poročila: Poročila o vsebini humanističnih in družboslovnih revij v Furlaniji Julijski krajini • Poročilo o delu sodelavcev Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici od 1. 12. 2015 do 31. 10. 2016 •

<http://zalozba.zrc-sazu.si>